הישיבה השלוש־מאות־ושלוש של הכנסת השביעית

יום שני, ט' סיון תשל"ב (22 מאי 1972)
ירושלים, הכנסת, שעה 16.00

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

היו"ר י. ישעיהו:

הנני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. ראשונה נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מזכיר הכנסת נ. לורך:

ברשות יושב־ראש הכנסת, הנני מתכבד להודיע כי היום הונחו על שולחן הכנסת:

לקריאה ראשונה, מטעם הממשלה: הצעת חוק הספנות (ימאים), תשל"ב—1972.

מטעם משרד הפיתוח: סקירה על פעולות משרד הפיתוח וחברות הפיתוח בשנת התקציב 1971/72.

ב. הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים

היו"ר י. ישעיהו:

חברי הכנסת, סעיף ב' בסדר־היום הוא: הודעת שר החינוך והתרבות על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים. אבקש את שר החינוך והתרבות לעלות לדוכן ולמסור את הודעתו.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. בקיץ 1971 החליטו המוסדות להשכלה גבוהה להעלות את שכר־הלימוד באוניברסיטאות לשנת הלימודים תשל"ב ב־105 לירות. העלאה זו נקבעה בהתאם להמלצות ועדת השופט אגרנט מ־1958, שהצמידה את שכר־הלימוד באוניברסיטאות לעליית מדד המחירים לצרכן. התאחדות הסטודנטים, אף־על־פי שהסכימה בזמנה למסקנות ועדת אגרנט, עירערה על העלאה זו ואיימה בשביתה כללית.

בפגישתי עם נציגי הסטודנטים בסוף אוגוסט 1971 סוכם, לפי הצעתי, כי מסקנות ועדת אגרנט תבוצענה, וכי משרד החינוך והתרבות יממן את ההעלאה האמורה בשכר־הלימוד לסטודנטים נזקקים. יתירה מזאת, הודעתי באותו מעמד לסטודנטים כי אנו נסמוך על חוות־דעתם בשאלה מי מן הסטודנטים הזכאי לפטור מהעלאת שכר־הלימוד הוא בגדר סטודנט נזקק, בהתאם לקריטריונים שאמורים היו להיקבע על־ידי ועדה משותפת לממשלה, לאוניברסיטאות ולסטודנטים. לצערי, פירשו אחר כך הסטודנטים את המושג "סטודנט נזקק" פירוש ליברלי מדי.

כיוון שחלפו שנים לא מעטות מאז נכנסו לתקפן המלצות ועדת השופט אגרנט סוכם באותה ישיבה, על דעת המוסדות להשכלה גבוהה ונציגי התאחדות הסטודנטים, כי הממשלה תקים ועדה ציבורית לעניין שכר־לימוד במוסדות להשכלה גבוהה. בח' בטבת תשל"ב — 26 בדצמבר 1971 החליטה הממשלה בהתאם להצעתי — אני מצטט: "למנות ועדה ציבורית, אשר תגיש לממשלה המלצות בעניין שכר־לימוד במוסדות להשכלה גבוהה וסיוע לתלמידים הקשור בכך". חברי הוועדה שמונתה הם: השופט צבי בר־ניב, נשיא בית־הדין הארצי לעבודה — יו"ר; מר משה ביתן; מר רפאל מולכו; מר עודד מסר ומר ישראל קיסר. בהחלטתה קבעה הממשלה כי הוועדה תבוא בדברים, בין השאר, עם משרדי הממשלה הנוגעים בדבר, משרד האוצר ומשרד החינוך והתרבות, עם המוסדות להשכלה גבוהה ועם נציגי הסטודנטים. היא רשאית להזמין עדות בעל־פה או בכתב, כראות עיניה. כמו כן נקבע כי הוועדה תגיש את המלצותיה לממשלה תוך שישה חודשים. הסטודנטים קיבלו בברכה את מינויה של הוועדה, וזו החלה בפעולתה כאמור.

הבעיה של תוספת שכר־הלימוד מצאה איפוא את פתרונה לשנת הלימודים הנוכחית עד לפני שהחלה. וכל הנוגעים בדבר קיוו שהמלצות ועדת בר־ניב תוגשנה כבר לפני שנת הלימודים הבאה. היה ברור כי כל עוד לא אושרו המלצות חדשות בעניין שכר־הלימוד באוניברסיטאות, נשארות המלצות ועדת אגרנט בתקפן.

חלפו חודשים בלי שהובאה לפני בעיה כלשהי בנושא זה ובטוח הייתי שהכל מתנהל כשורה. בשובי מארצות־הברית, ערב שבת, כ"ח באייר תשל"ב — 12 במאי 1972, נמסר לי על־ידי עתונאים בנמל האוויר לוד, כי עומדת לפרוץ שביתה כללית של סטודנטים. הופתעתי מכך, מה עוד שהובטח לי כי הסטודנטים גם לא הודיעו למשרדנו כי בדעתם לשבות, ומהי סיבת השביתה. נמסר לי כי הסטודנטים טענו נגד פיגור בתשלומי המענקים לכיסוי העלאה בשכר־הלימוד לנזקקים, אך המנהל הכללי הבטיח להם כי העניין הוא טכני בלבד ויוסדר בימים הקרובים. דומה היה שחלף צל המשבר.

עם שובי ארצה נמסר לי גם כי ימים אחדים קודם לכן ערכו הסטודנטים שביתה של שעתיים כמחאה על הצעות משרד החינוך והתרבות לוועדת בר־ניב בדבר הרכב שכר־הלימוד בעתיד.

רק ביום ראשון, א' בסיון תשל"ב — 14 במאי 1972 אחר־הצהריים, לאחר שהתאחדות הסטודנטים כבר הכריזה על שביתה, אם כי זו טרם החלה, ביקשו

נציגי ההתאחדות להיפגש עמי. נפגשתי עמם ברצון באותו ערב. ותוך זמן קצר הובהר כי הסוגיה היא בעיקרה מינהלית והבטחתי להם כי היא תבוא על סידורה מיד, לכל המאוחר תוך ימים ספורים. בו בערב הטלתי על האחראי על התקציב במשרדי ללמוד את הסוגיה לפרטיה, להבהיר את כל הטעון הבהרה ולהשיב בהקדם לסטודנטים. הצעתי להם כי לאור הודעה זו יבטלו את השביתה שהוכרזה. להפתעתי הוברר כי המשלחת היתה נטולת סמכות להחליט על כך, היא הבטיחה לדווח על השיחה לנשיאות ההתאחדות. והיה לי יסוד להאמין כי השביתה תבוטל לאלתר.

למחרת היום, ב־15 במאי 1972, בשעות הצהריים כתב האחראי על התקציב במשרדנו ליושב־ראש התאחדות הסטודנטים את המכתב הבא ואני מצטט אותו, לידיעת חברי הכנסת:

"שר החינוך והתרבות הטיל עלי, בעקבות פגישתכם אתו אמש, לברר מה הוא תכנו של ההסכם בדבר הקריטריונים לקביעת הזכאות לפטור מן ההעלאה בשכר הלימוד לשנת הלימודים תשל"ב, וכן מדוע נשתהתה התשובה על מספר רב של שאלונים.

1. לאחר בדיקה מקפת הובהר לי כי הפיגור בטיפול בשאלונים חל למרבה הצער בחלקו בגלל איחור בהעברת השאלונים של הסטודנטים למשרדנו (חלקם ממשיכים להגיע אלינו עד עתה) מצד אחד, ומאידך בשל עומס עבודה גדול ומחסור בכוח־אדם במדור אשר טיפל בנושא. עשינו את הסידורים הדרושים כדי שתוך זמן קצר יקבלו כל השאלונים שנותרו טיפול.

2. באשר לקריטריונים בדבר הזכאות הובהר לי, כי אכן יכולתם להבין מדבריו של מר א. בן־יעקב שהקריטריונים אשר על־פיהם פעלתם — נכונים.

מתוך אמון אשר נתן בכם השר אנו מכבדים, כמובן, את השאלונים אשר נבדקו על־ידיכם ועל־ידי האוניברסיטאות ובהתאם לכך תפעל הגזברות שלנו".

המכתב הסתיים במשפט הבא: "אני מרוצה כי הובררה אי־ההבנה, וצר לי על שלא פניתם אלי בעוד מועד, והיה מתברר לכם כי אין מקום לשביתה".

חברי הכנסת, דומה היה כי מכתב זה ביום הראשון של השביתה, שהיה נשלח גם אלמלא היתה שביתה, דיו כדי לספק את הסטודנטים ולהביא להפסקת השביתה.

באשר להמלצות המשרד לוועדת בר־ניב — ואגב, אלה לא שימשו עילה לשביתה לא בהכרזה ולא בשיחות אתי, אם כי הסוגיה עלתה בשיחות אתי ואני מניח שעוד תעלה בעתיד — הסברתי לנציגי התאחדות הסטודנטים את הדברים הבאים:

א. יש לאפשר לוועדת השופט בר־ניב למלא את תפקידה בלא הפרעות; שהרי במשטר דמוקרטי תקין, כאשר מתמנית ועדה ציבורית, ניתנת לכל הגופים אפשרות להופיע לפניה ולהשמיע את דעתם. יש לאפשר לוועדה זו לסכם את עמדתה, לגבש את המלצותיה בלא לחצים ובלא דעות קדומות.

ב. הסטודנטים עצמם הגישו המלצות שונות לוועדת בר־ניב, ושמורה להם הזכות לחוות־דעתם גם על טיוטת המלצות ועדת בר־ניב בטרם תסכם סופית את המלצותיה.

ג. כיוון שהמלצות ועדת בר־ניב תוגשנה לי, ובאמצעותי תועברנה לממשלה, החלטתי, בעצה אחת עם השופט בר־ניב, כי אני עצמי לא אגיש המלצות או הצעות מהותיות לוועדה על־מנת שאוכל לשמור על מידה מירבית של אובייקטיביות; והתחייבתי לגבש את עמדתי והמלצותי בנדון רק לאחר שאקבל את המלצות הוועדה. הסתפקתי בשתי המלצות בלבד:

1. תהיינה ההמלצות אשר תהיינה, עליהן להציע פתרון לנזקקים שבקרב הסטודנטים;

2. אם תימצאנה ההמלצות החדשות מכבידות, נשקול את האפשרות להחילן על סטודנטים חדשים בלבד ולא על אלה אשר כבר לומדים באוניברסיטאות ואינם ערוכים לסדרי תשלום שונים מאלה הנהוגים על־פי המלצות ועדת אגרנט.

עם זאת איפשרתי למנהל הכללי של משרד החינוך והתרבות, אשר נועץ במומחי המשרד, להגיש המלצות לוועדת בר־ניב בהתאם להשקפתו והכרתו תוך חידות אקדמית מקצועית מלאה. המלצות אלה יחד עם הצעות של גופים אחרים, שהוגשו ויוגשו לוועדת בר־ניב, יידונו על־ידי הוועדה, והמלצותיה הן שתשמשנה בסיס לדיוני הממשלה והכרעותיה כאשר תגיע השעה.

אני רוצה להדגיש הדגש היטב: בעמדה העקרונית שנקטתי בנושא לא הובעה משום הסתייגות מהצעת המנהל הכללי, אבל גם לא אישור מטעמי. ביוון שראיתי את עצמי שייך לדרג הממשלתי שצריך להחליט בסופו של דבר אילו מהמלצות הוועדה מאמצת הממשלה לעצמה ואילו המלצות היא דוחה — וזכות זו שמורה לממשלה כמו בכל מקרה דומה אחר — סברתי שיהיה זה לא הוגן מצדי אם אקשור ידי ורגלי עם הצעה מגובשת על־ידי כשר. מאידך גיסא, החליטה הממשלה, שמשרדי האוצר והחינוך והתרבות צריכים לעזור לוועדה בהמצות, בחומר ובנתונים, ולאחר שנועצתי מזמן — הרבה זמן לפני השביתה, כשלא חשבנו שתהיה שביתה — עם השופט בר־ניב, הוא עודד אותי ללכת בדרך זאת.

אגב, לעתים דומה שאלה המתקיפים את המלצות מומחי המשרד בראשות המנהל הכללי קוראים רק את השורה הראשונה של המלצותיהם, ושוב, מתוך קפדנות שלא תתפרש עמדה שלי, כי עדיין אינה מגובשת סופית, אני רוצה לומר כי העקרון המונח בהצעות מר אלעד פלד וחבריו הוא דווקא עקרון צודק של שכר־לימוד מדורג ולא העלאת שכר־לימוד בעלמא. כלומר, רק אלה המשתכרים הרבה ישלמו יותר, ואלה המשתכרים פחות ישלמו פחות. זה ההגיון שבהצעה. אלא במה דברים אמורים? כשאתה בא להנהיג שכר־לימוד מדורג בבית־ספר על־יסודי, התלמידים נחשבים עדיין לקטינים על־פי חוק, והוריהם נושאים באחריות להם, ולכן רמת ההכנסה של ההורים היא המדריכה אותנו בקביעת שיעור התשלום לכל תלמיד ותלמיד על־פי קריטריונים אובייקטיביים.

סטודנטים, אנשים מבוגרים לכל דבר, אם כי לא תמיד נציגיהם מתנהגים בבגרות מספקת, יכולים לטעון בצדק: אבי יכול להיות מיליונר, אבל איני רוצה להיזקק לעזרתו ולטובותיו. אני עצמאי והכנסתי קטנה או שאין לי כלל הכנסה. זו סוגיה לא פשוטה. לכפות על אנשים, שברובם שירתו בצבא, אנשים מבוגרים, ואולי יש נשואים ביניהם — שרמת הכנסתם תימדד על־פי הכנסת הוריהם בלי שהם מודים שהוריהם תומכים בהם, זו סוגיה מסובכת מאד.

אפשר לחלק את הסטודנטים מבחינה זו למספר קטגוריות: קטגוריה אחת של תלמידים המקבלים עזרה מהוריהם בעלי היכולת, בעלי הכנסה בינונית ומעלה. אלה אינם מבקשים דבר לעצמם או פותרים את בעיותיהם הכספיות בכוחות הוריהם.

קטגוריה שנייה היא של בני אנשים בעלי הכנסה גבוהה שבאמת ובתמים אינם רוצים ליהנות משום עזרה של הוריהם.

קטגוריה שלישית היא של סטודנטים בני הורים בעלי הכנסה בינונית ומעלה, שמצפונם לא נוקפם לקבל במתנה דירה או מימון הנישואין או אפילו מכונית לת־קופת לימודיהם, אבל כשזה מגיע לשכר־הלימוד, יש כבר עניין של כסף ציבורי. אומרים הם: אני מבוגר, אינני רוצה לקבל שכר־לימוד מהורי.

ויש קטגוריה נוספת של סטודנטים שהכנסתם לא גדולה והם נאלצים לעבוד עבודה חלקית, לעתים בחלק ניכר מימי התודש או משעות היום, על־מנת לממן את קיומם בתקופת לימודיהם.

ויש סטודנטים נזקקים שאינם יכולים לממן את קיומם, את שכר־הלימוד ואת כל ההוצאות הכרוכות בלימוד גבוה, ואם ייצאו לעבודה לא יוכלו ללמוד בגלל קשיים מסויימים בלמידה כתוצאה מתנאים סוציאליים מסויימים.

הרי לכם כמעט כל גווני הקשת האפשריים, ואין זה פשוט כלל ועיקר להחליט מראש כיצד לדרג את הסטו־דנטים. באה הצעת מר פלד וחבריו ואומרת: את תשלום שכר־הלימוד ומימון הוצאות הקיום לפי הצורך ישלם הסטודנט באופן מדורג רק לאחד שישלים את לימודיו, רק לאחר שיסתדר בעבודה, ואז ישלם אחוז מסויים מהכנסתו. כלומר, המשתכר מעט ישלם מעט, המש־תכר הרבה ישלם הרבה. ויש לך כאן גישה פרוגרסיבית מעניינת מאוד. כמובן, כנגד זה אפשר לומר: זו הל־וואה, אמנם בריבית נמוכה, של 5% בלבד, אשר מי שמשתכר מעט — כ־700—800 לירות חודש חודש — יצטרך אולי לשלם אותה במשך 30 שנה על־ידי תשלו־מים נוחים חודש חודש, ולא יסיים. אבל נראה שה־מומחים שלנו לא מצאו פתרון יותר פשוט, אם לצורך החישוב היום, שהם כבר אינם סמוכים על שולחן הו־ריהם, אם לצורך תשלום לאחר שהם עצמאיים גם בקיומם. אז אומרים: זו הלוואה. נכון, זו הלוואה נוחה מאוד. כל מי שנזקק להלוואה לא יוכל להוכיח שאפשר לקבל בנושאים אחרים הלוואות בשיעורי תשלומים פרוגרסיביים כאלה לפי ההכנסה ולא לפי גודל ההל־וואה ובריבית נמוכה.

כנגד זה אפשר במובן לטעון שאזם צעיר בישראל, היוצא לעצמאות, נוהג להוציא הרבה כסף על טקס נישואיו או לרכוש דירה ולהסתבך במשכנתה, והנה מוסיפים נטל נוסף. אינני אומר שזו אינה בעיה שוועדת בר־ניב או הממשלה, כאשר תדון בכך, צריכות לתת עליה את הדעת, אבל אי־אפשר להפוך הצעה, שכל כולה פוטרת את הסטודנט מתשלום כלשהו עכשיו ודוחה את שכר הלימוד המדורג עד לאחר שיגמור את לימודיו וישתכר בכוח עצמו, להצעה דרקונית.

מכל מקום כבר סיפרתי לכם שהשביתה מחר, בת השעתיים, הוכרזה עוד לפני שחזרתי ארצה, והנושא העיקרי שהוצג לפני במשא־ומתן הראשון היה עניין הפיגור בתשלום 105 לירות, שאגב לא פגע בשום סטו־דנט, כי כאשר התברר שחל פיגור כלשהו התקשר המנהל הכללי של משרדנו עם ראשי האוניברסיטאות וביקש מהם לאפשר לסטודנטים הזקוקים לכך להירשם לבחינות השנה גם בטרם ישלישו את הסכום האחרון שהם חיי־בים לשלם. ואגב, סכום זה עולה על הסכום של 105 לירות. כלומר, העיכוב הזה לא עיכב שום דבר, כי בלאו־הכי היה הסכום צריך ללכת לאוניברסיטה ולא לסטודנט לתשלום האחרון שלו. ברגע שהאוניברסיטאות החליטו להמתין בתשלום הזה ולא להפריע לסטודנט להיר־שם בתאריך הקובע נפתרה הבעיה מכל וכל עוד לפני שעת האפס של השביתה.

לצערי הרב החליטה נשיאות התאחדות הסטודנ־טים להמשיך בשביתה, ולפתע פתאום הגישה תביעות מוזרות ביותר כתנאי להפסקתה, כמו: התנצלות המשרד על הפיגור בתשלום שכר־הלימוד; התחייבות שר החי־נוך והתרבות כי המלצות ועדת בר־ניב לא תוגשנה לממשלה במרוצת הקיץ אלא לאחד פתיחת שנת הלי־מודים, על־מנת שיוכלו לנקוט פעילות ציבורית נגד ההמלצות אם לא תיראנה להם, וזאת אף־על־פי שב־שעתו דרשו שהמלצות הוועדה תוגשנה לפני שנת הלי־מודים הבאה.

את התביעה להתנצלות דחיתי לאחר הפעולה שנעשתה על־ידי האחראי על התקציב, והם לא נפגעו מכך כלל. בסופו של דבר חלק ניכר מן הפיגור בסדרי התשלום נבע מעיכוב בהגשת השאלונים על־ידי הסטו־דנטים עצמם. כאמור, עד ה־16 במאי הוסיפו עדיין להגיע שאלונים חדשים. הסטודנטים, לאחר שיקול נוסף, נהגו בתבונה כאשר הסתלקו מן התביעה להת־נצלות. היתה להם סיבה נוספת לכך: הובטר כי תבי־עתם בדבר דחיית הגשתן של המלצות ועדת בר־ניב היא בלתי־רלבנטית, משום שהשופט בר־ניב דיווח לנציג התאחדות הסטודנטים ולמנהל לשכתי כי בלאו־הכי לא יעלה בידי הוועדה לסיים את עבודתה לפני אמצע עד סוף אוקטובר השנה.

מכל מקום לא עלה על דעתי להתערב בסדרי עבו־דתה של הוועדה, אבל עובדה היא שיושב־ראש הוועדה, בגלל כמות החומר העצומה שהצטברה ומחלת כמה מחברי הוועדה שלא הופיעו לישיבות, לא מצא לאפשרי להגיש את ההמלצות לפני אוקטובר—נובמבר, ועל סמך הטלפון של השופט בר־ניב כתב מנהל לשכתי על כך להתאחדות הסטודנטים; ובגדר של אינפורמציה בלי כל התחייבות, כי אין צורך בהתחייבות. המכתב אושר על־ידי משלחת בהרכב יושב־ראש התאחדות הסטודנטים, סגנו וכן יושב־ראש אגודת הסטודנטים בטכניון שנלווה אליהם, "כמספק בהחלט ומצדיק את ביטול השביתה", ואני מצטט את דבריהם.

אלא מסתבר שלא כך חשבו יתר חברי הנשיאות, ולמרבה ההפתעה שלחו תביעה חדשה שלא העלו אותה באף אחד מן המגעים הקודמים. הם תבעו שהמלצות ועדת אגרנט תחדלנה מלהתקיים עד אשר תתגבש מדי־ניות חדשה. הבהרתי לסטודנטים כי הצד למשא־ומתן על שכר לימוד איננו משרד החינוך והתרבות אלא המוס־דות להשכלה גבוהה. כמו כן הסברתי להם שאינני נוהג לדון בתביעות חדשות שלא הוצגו לפני כאשר פרצה השביתה, כאשר נפגשו אתי לראשונה, בהזכירי שלא אני נושא־ונותן בענייני שכר לימוד, אלא האוניברסי־טאות. לא רציתי לגלגל את הכדור למוסדות להשכלה גבוהה, קודם כל קבעתי עובדה: אדרבה, בדרך כלל אני

רוצה לשמור על מעמד משרדי ועל מעמדי כצד שלישי שלא אחת נאלץ להציע את שירותיו הטובים לצדדים כאשר נוצר מעין מבוי סתום. כך גם עשיתי לפני יותר מחצי שנה, כפי שהסברתי קודם לכן. אבל הוספתי באורח אישי ואמרתי שאני חושב את התביעה הזאת לבלתי־צודקת, משום שכל עוד לא נקבעו שיטות חד־שות לחישוב שכר הלימוד יש לכבד את ההסכם הקיים. זו דעתי. כאשר דיווחתי על כך ליושב־ראש ועדת הנשי־אים של האוניברסיטאות אמר לי, כי צדקתי בכך שהפ־ניתי אותם אליהם. באמת אין זה מתפקידו של משרד החינוך והתרבות לייצג את הסטודנטים לפני האוני־ברסיטאות, ולא להיפך, והן, האוניברסיטאות, אינן מע־לות על דעתן להסתלק מהמלצות ועדת אגרנט עד אשר ייקבעו המלצות חדשות מחייבות, שאם לא כן מצבן הכספי יהיה גרוע עוד יותר, אלא אם כן הממשלה מוכנה לממן גם את זה. לכן ראיתי בהצעה זו הצעה מוזרה, גם מבחינת תכנה וגם מבחינת מועד הגשתה, ולא נעניתי לתביעה.

לבסוף העלו הצעה נוספת ובה הם דורשים שאתחייב, כי אם המלצות ועדת אגרנט תישארנה בתקפן גם בשנת הלימודים הבאה, ניתן מענק לסטו־דנטים נזקקים כדרך שעשינו השנה. על כך עניתי שאני מודע למצבם של הסטודנטים הנזקקים וראיה לכך שאני עצמי הצעתי בשעתי את הפתרון הזה בניגוד לרצונם. הם דרשו שנפטור את כולם, גם את בני העשי־רים. הוספתי ואמרתי שאינני מוכן להתחייב עכשיו שום התחייבות ואין זה עומד לשום משא־ומתן. כאשר ואם השאלה הזו תהיה אקטואלית אציע את הצעותי בנדון, ודלתי פתוחה לפניהם תמיד.

בכך נפרדנו בשתיים־וחצי בלילה. עד למחרת לפ־נות ערב הם קיימו דיונים מראטוניים רצופים עד אשר החליטו לבטל את השביתה ופירסמו מודעות נצחון גדולות. אמרתי ברדיו, ביומן השבוע, שאמנם אינני יכול לאשר את הנצחונות שהם מתפארים בהם, אבל אם הדבר נוח להם כדי לחזור ללימודים — מעליש, יעשו זאת כך, ואני מאחל להם הצלחה בבחינות. ובכל זאת, כיוון שאני מדבר מעל במת הכנסת, הרשו לי לומר שהעניין הזה נראה לי מוזר ביותר. שהרי לשביתה לא היתה הצדקה, גם מבחינת הפרוצדורה על הכרזתה. כלומר, אפילו לא טרחו לא רק למצות את מוסד המשא־ומתן, אפילו לנסות את מוסד המשא־ומתן; אפילו לא טרחו להודיע שהם יוצאים לשביתה. פרט, כמובן, לפירסום רעשני בעתונות.

שנית, משיכת השביתה עד מעבר לכל הגיון, כאשר בגלל קשיים פנימיים או חשבונות פנימיים גררו את ציבור הסטודנטים כולו לשביתה חסרת תכלית, שלא הביאה לסטודנטים שום דבר, שום שיפור שלא היה להם קודם לכן על־פי הצעת שר החינוך והתרבות.

הם כותבים שהמשרד התכחש להסכם. לא דובים ולא יער. בשיחה הראשונה והיחידה שהיתה להם אתי לפני הסיום היה ברור שלא רק שאין מתכחשים, אלא מכבדים את ההסכם. הם דרשו שמשרד החינוך והתרבות יסתייג מן ההצעה שהגיש לוועדת בר־ניב, והם כותבים: שר החינוך הודיע שהוא איננו תומך בהצעת משרד החינוך. זו חצי אמת. אמרתי להם מה שאמרתי כאן. האם אפשר לפרש את הדברים שאמרתי כאן כ"לא תומך"? הם אומרים שתביעתם, בדבר המלצות בר־ניב עד לשנת הלימודים, נתקבלה. היא לא נתקבלה. התאריך הזה נקבע על־ידי בר־ניב, בלי קשר לשביתה, לפני השביתה, בלי שאפילו אני ידעתי על כך, בגלל לוח הזמנים של עבודת הוועדה.

אני, מיזמתי, אמרתי — כפי שתיארתי כאן — לשופט בר־ניב כבר לפני כמה חודשים, שאם תהיה הכ־בדה צריכים לשקול את האפשרות שהחידושים יחולו על סטודנטים חדשים. הם מציגים את זה כאחד ההישי־גים של השביתה. הם, כמובן, ניצלו לרעה שיחה לבבית־גלויה־חברית, שבה סיפרתי להם על העמדות שהצגתי כבר קודם שהם חשבו על שביתה, וחיברו זאת יחד למודעה גדולה כדי להוכיח כמה הישגים הביאה הש־ביתה; ואת הצעתי להפנות את תביעותיהם לשכר־לימוד למוסדות ניסו כבר לפרש כאילו יש פה פתח למשא־ומתן. כאיש מבוגר מהם יכול אני לסלוח על זה. פשוט אינני רוצה שציבור הסטודנטים יולך שולל על־ידי נצחונות מדומים. נעים יותר לכבד אותם, כדי שבאמת יאמינו שכאן הושג משהו שלא היה לפני השביתה, אלא פשוט בהבהרה ישירה אתי, כפי שכבר עשינו.

לכן חושב אני שהשביתה הזאת היתה בבחינת סע־דה בצלוחית של מים, מתוך מגמה לנפח את הסיכסוך עד כדי יצידת משבר מלאכותי במערכת החינוך הגבוה. לא נותר לי, חברי הכנסת, אלא להביע צער על קלות־הדעת של נציגי הסטודנטים, אשר גרמה לשביתה מיו־תרת זאת.

אולי תהיו מעוניינים לדעת קצת גם משהו על שכר־הלימוד של הסטודנטים, כי זה נוגע לחלק השני של דברי, שהוא קצר יותר, לגבי המצב הכספי של המוסדות להשכלה גבוהה. יש לי כאן מספרים על העלות של סטודנט בכל אחד מן התחומים העיקריים של ההש־כלה הגבוהה. במדעי הרוח והחברה עולה סטודנט לאו־ניברסיטה בין 3,000—5,000 לירות, לפי הפקולטאות השונות; במקצועות ההנדסה עולה הסטודנט בין 8,000 ל־10,000 לירות לשנה; במדעי הטבע — בין 10.000 ל־17,000 לירות לשנה; ברפואה — 25,000 לירות בשנה; מהו שכר הלימוד של סטודנט היום? אני מדבר על סטודנט רגיל אשר אינו מקבל מענק — שאותו הזכרתי — מידי משרד החינוך והתרבות. שכר־הלימוד באוני־ברסיטאות לתואר ראשון הוא 930 לירות לשנה; לתואר שני — 835 לירות לשנה; לתואר שלישי — 200 לירות לשנה פלוס כמה סכומים לא גדולים, שהם: פקדון בעד ציוד שמחזירים אותו כאשר מחזירים את הציוד, והו־צאות ביטוח לאומי — 36 לירות, ועוד כמה לירות לשירותים, המסתכמים ב־150 לירות לשנה.

אולי יעניין אתכם, חברי הכנסת, לדעת מהו שכר־הלימוד בבתי־הספר העל־יסודיים. בכיתה י' שכר־הלימוד הוא 1,295 לירות; בכיתה י"א — 1,370 לירות; בכיתה י"ב — 1,435 לירות. תאמרו לי, בצדק, שסטודנט לע־תים צריך גם להוציא כסף על קיומו, אבל אותם תל־מידים בגיל 16—17 הלומדים בכיתות י"א—י"ב ואינם יכולים ליהנות משכר־לימוד מדורג, גם אלה אילו רצו יכולים היו ללכת לעבודה. מי מאתנו אינו מכיר חברים רבים, שהם ברמת הכנסה בינונית מכובדת, שלגבי דידם עניין חינוך תיכון הוא מעמסה נוראה.

שלום כהן:

האם מצדיק האחד את השני?

— הודעת הממשלה על המצב הכספי באוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (רזיאל־נאור, אלון, הראל, אבנרי) —

אסתר רזיאל־נאור (גח"ל):
על הראשונים אנו מצטערים...

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
אילו הייתם נדיבי־לב כל כך כאשר מעלים את שיעור מס ההכנסה בשביל לממן את כל זאת... אבל יש גם חברי כנסת, שהם ידידי הטובים, אשר בודקים את עניין ההכנסות לחוד ואת עניין ההוצאות לחוד ואין כל קשר בין זה לזה. אני רק מביא לכם פרופורציות. בכל זאת הממשלה הזאת פוטרת 60% מתלמידי התיכון מכל שכר־לימוד; ועוד 20% — משכר־לימוד חלקי. רק 20% משלמים את מלוא השכר.

הגדלנו באוניברסיטאות את קרן ההלוואות, כלומר הקרן הנפרעת. לפני שנתיים, כאשר באתי למשרד החינוך והתרבות, קרן זו שעמדה לרשות הסטודנטים היתה בסך שלושה מיליון לירות; שנה לאחר מכן עלה הסכום לחמישה מיליון לירות; בשנת הלימודים הזאת — עשרה מיליון לירות. אני בטוח שנגדיל אותה הגדלה ניכרת גם בשנת הלימודים הבאה; שלא לדבר על הענקים ועל סטיפנדיות של האוניברסיטאות עצמן.

לכן הבאתי לכם את המספרים האלה כדי שתראו, שבכל זאת בהשוואה לעלות הסטודנט מישהו צריך לממן זאת. חברי הכנסת, המישהו הזה הוא משלם המסים הישראלי, זה לא גורם אחר. יש קשר בין מה שאתה גובה ממשלם המסים הישראלי לבין מה שאתה משלם בשמו.

לכן, על המלצות ועדת אגרנט אין מה להתווכח, הן קיימות כך וכך שנים, מדי פעם בפעם מיתוספים סכומים לא־ענקיים, שהם עד עכשיו סכומים הרבה יותר נמוכים מאשר שכר־הלימוד בבתי־הספר העל־יסודיים. עד אשר יוחלט על מדיניות אחרת, אם זה יימשך שנה או שנתיים — אינני יודע, הדבר תלוי בקצב עבודתה של ועדת בר־ניב, בקצב עבודתה של הממשלה וכיוצא באלה — אין כל סיבה, לדעתי האישית, שה־אוניברסיטאות תפנינה לממשלה לבקש כסף נוסף כדי לא ליישם את המלצות ועדת בר־ניב, שהוסכמו בשעתן על דעת הממשלה, המוסדות להשכלה גבוהה והסטודנטים כאחד.

איסר הראל (הרשימה הממלכתית):
התכוונת לוועדת אגרנט.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
עד שהמלצות ועדת בר־ניב לא תאושרנה, אם ובמידה ותאושרנה, קיימות לדידי המלצות ועדת אגרנט משנת 1958. אם אמרתי אחרת, נתקן זאת בפרוטוקול.

ומכאן לדין־וחשבון קצר על המצב הכספי של האוניברסיטאות, אשר מעסיק את הציבור ואת העתונות, לא בלי צדק. תרשו לי לפתוח בהקדמה קצרה על העבר.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
לפני שכבוד השר עובר לפרק הזה, מן הראוי שיציין סכום שהוא דילג עליו — בכמה הסתכם שכר־הלימוד בעבר, ובכמה הוא מסתכם היום.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
ייתכן שהמספר הזה נמצא תחת ידי, ואם לא — אמסור אותו בדברי התשובה. אינני רוצה לנקוב מספר לא בדוק.

כפי שידוע לכם, יש מספר לא קטן של מוסדות להשכלה גבוהה, ביניהם ותיקים כמו הטכניון והאוניברסיטה העברית בירושלים, ביניהם ביוניים בוותק כמו מכון וייצמן למדע, אוניברסיטה תל־אביב והאוניברסיטה בר־אילן, וכן שתי אוניברסיטאות צעירות, האחת בנגב והשנייה בחיפה.

שר החינוך והתרבות זלמן ארן ז"ל סירב במודע ובמוצהר לטפל במוסדות להשכלה גבוהה. הוא לא היה שלם, כפי שסיפר לי בשעתו, עם החירות המוגזמת שהאוניברסיטאות נהנות ממנה בתיכנון פעולותיהן וב־מידת עצמאותן בנושא התקציב. והוא אמד לא אחת ברוח חצי־בדוחה, שהאוניברסיטאות אינן מעוניינות אלא בכסף, ואם כך, בבקשה — תפנינה ישירות למקור הכסף במשרד האוצר.

במשך כל שנות כהונתו — והוא כיהן כ־11 שנה בשני מחזורים כשר החינוך והתרבות — הרי פרט להיותו יושב־ראש המועצה להשכלה גבוהה, כקבוע בחוק, הוא לא טיפל במוסדות, שתקציביהם אמנם הופיעו במס־גרת תקציב משרד החינוך, אבל הטיפול בהם היה של האוצר, בניגוד לרצונם של כל שרי האוצר אשר טיפלו בכך.

לא היו קריטריונים מקצועיים, או מדעיים או מינהליים לקביעת התקציבים. השתתפות הממשלה היתה בתחילה קטנה ומיזערה, לאט לאט היא צמחה משנה לשנה, והתקציבים היו מורכבים משלושה מקורות: שכר־לימוד, השתתפות הממשלה וכן תרומות ומענקים של שוחרים וידידים בארץ ובעולם.

נוצרו במשך הזמן מצבים קשים. למוסדות הוותיקים יש אגודות שוחרים מפותחות יותר ונדיבות יותר; ההיפך מזה לגבי מוסדות צעירים. אבל מדי שנה היה חוזר התרגיל של משא־ומתן דו־צדדי בין האוצר לבין האוניברסיטאות והיה נקבע מה שנקבע. זה נחשב כמעט כל הזמן כהשתתפות הממשלה במימון התקציב של האוניברסיטאות. אני מדבר על התקציב השוטף, על קיומם של המוסדות.

כמו כן מזה שנים לא מעטות נוהגת הממשלה להשתתף בתקציבי הפיתוח על־ידי העמדת סכומים שווים לאלה שנותנים התורמים לרשות האוניברסיטאות — לירה מול לירה, או דולר מול דולר. בדרך זו אנו מעודדים תורמים להרים את תרומותיהם, והאוניברסיטאות אינן יוצאות נפסדות.

במרוצת הזמן ההיקף הגיע לממדים עצומים. התקציב גדל והתנפח, והשתתפות הממשלה גדלה אף היא, והיא כבר מגיעה לממדים של 70%—80% מכלל התקציב השוטף של האוניברסיטאות.

והנה השנה הן הגיעו לכלל משבר, ובראש ורא־שונה אוניברסיטת תל־אביב. אוניברסיטה זו טענה, שאם לא נוסיף לה על הסכום שנקבע לשנת כספים זו, יחסרו לה כ־35 מיליון לירות, שלא רק יצטרפו לחוב המצטבר אלא יפריעו לה לקיים את החיים השוטפים כבר עתה, כאשר אנו עומדים בראשית שנת הכספים.

אני רוצה קודם כל להרגיע את חברי הכנסת, ששר החינוך והתרבות לא קיפח את אוניברסיטת תל־אביב, כשם שהוא לא קיפח שום אוניברסיטה אחרת. אני פועל, עד שייקבעו קריטריונים חדשים שעוד אעמוד עליהם בהמשך דברי, לפי מה שהיה מקובל בעבר על האוניברסיטאות ועל משרד האוצר, אם כי עשיתי איזה נסיון

למנות ועדה בראשותו של נגיד בנק ישראל לשעבר, מר דוד הורוביץ, כדי לבחון מה ניתן לעשות השנה, אפילו אד־הוק, כדי להרוויח שנת כספים אחת עד שהסדרים החדשים ייכנסו לתקפם.

בשנת 1970/71, קודם שקיבלתי עלי את האחריות למוסדות להשכלה גבוהה, קיבלה אוניברסיטת תל־אביב 40 מיליון לירות. בשנה שלאחריה, בשנת 1971/72, כאשר אני כבר הייתי מופקד על חלוקת הכספים, היא קיבלה 53 מיליון לירות, עלייה של 32% בהשוואה לסכום שקיבלה בשנה קודמת. בשנת כספים זו הציעה ועדת הורוביץ להעמיד לרשות אוניברסיטת תל־אביב סכום של 64.2 מיליון לירות, ואילו אנו העמדנו לרשותה סכום של 66 מיליון לירות, וגם זוהי עלייה ב־25% בהשוואה לאשתקד, וכן עלייה בקרוב ל־2 מיליון לירות מהסכום שהציעה ועדת הורוביץ.

לשם השוואה אביא נתונים על אוניברסיטאות אחרות. האוניברסיטה העברית בירושלים קיבלה בשנת 1970/71 — 74.2 מיליון לירות. בשנת 1971/72 היא קיבלה באמצעותי — 80 מיליון. השנה היא קיבלה 100 מיליון בעוד שוועדת הורוביץ הציעה 96.5 מיליון. לכל אוניברסיטה הקצבנו סכום גדול יותר מאשר הציעה ועדת הורוביץ, כי הסכמנו שהסכום איננו מספיק.

הטכניון בחיפה קיבל בשנת הכספים שקדמה לכנסתי לתפקידי זה 38.7 מיליון לירות. בשנת 1971/72 קיבל הטכניון 48.4 מיליון לירות, עלייה ב־21%. השנה קיבל הטכניון 62 מיליון לירות, עלייה ב־28%, בעוד שוועדת הורוביץ הציעה להקציב לטכניון רק 58.3 מיליון.

מכאן לנתונים על האוניברסיטה בר־אילן, ובכך אסתפק; על המוסדות הקטנים יותר לא אדבר היום. האוניברסיטה בר־אילן קיבלה משר האוצר בשנת 1970/71 — 17 מיליון לירות; ממשרד החינוך היא קיבלה בשנת 1971/72 — 23 מיליון, עלייה ב־35.2%. השנה היא קיבלה 29 מיליון, שוב עלייה ב־26%, בעוד שוועדת הורוביץ הציעה להקציב לה רק 26.5 מיליון לירות.

עלי להזכיר עוד, שכאשר נכנסתי לעבודתי הובא לידיעתי המצב הכספי הקשה של אוניברסיטת תל־אביב. על דעת שר האוצר הקמתי ועדה בין־משרדית, בראשותו של המנהל הכללי של משרד החינוך מר אלעד פלד, אשר נתבקשה לבדוק את המצב הכספי ואת החוב המצטבר של אוניברסיטת תל־אביב ולהציע הצעות כיצד להקל עליה. הגענו להסדר על הלוואה לקונסולידציה בהיקף של יותר מ־100 מיליון לירות, הלוואה שצריכה להשתלם במשך 10 שנים ויותר בתשלומים המתחלקים מדי שנה בשנה. סכום הקונסולידציה איננו כלול בתקציב שקראתי, הוא מעבר לסכום הזה, הוא בסדר גודל של 10—15 מיליון לירות לשנה.

אני מרשה לעצמי לומר, בכל הענווה, שבמשרד החינוך והתרבות היינו ערים ומודעים למצבה של אוניברסיטת תל־אביב, שהתפתחה במסיבות היסטוריות מיוחדות להיקף גדול, ולשמחתי גם לעומק בכמה וכמה פקולטות, אבל הסתבכה מבחינה כספית, כפי שגם אוניברסיטות אחרות הסתבכו לא אחת בשעתן, ואנחנו באנו לעזרה כבר לפני יותר משנה, וללא כל איום בסגירה.

עם זאת אני מוכרח לומר שנטעה אם נטפל רק בבעייתה של אוניברסיטת תל־אביב, אם כי אני יודע שבעייתה קשה משל האחרות. הטכניון סובל מצוקה, האוניברסיטה העברית סובלת מצוקה, הוא הדין בבר־אילן ובאוניברסיטאות צעירות יותר. המצב קצת יותר טוב במכון וייצמן למדע, שהוא יותר מכון למחקר ובית־ספר למוסמכים מאשר קמפוס אוניברסיטאי רגיל. כל הטיפול בנושא זה יהיה טיפול כולל בכל המוסדות להשכלה גבוהה, כל מוסד ומצבו.

מצבי קשה במיוחד משום שאין חילוקי־דעות בינינו ובין אוניברסיטת תל־אביב, פרט ל־5 מיליון מתוך 35 מיליון לירות. כלומר, על דעת מומחי משרד האוצר התביעה הזאת, שאין לה כיסוי במזומנים, יש לה כיסוי בנימוקים, נימוקים סבירים. קשה לשר החינוך והתרבות, שזכה בכל זאת להגדלה ניכרת של תקציבו בכל הסעיפים, גם למערכת הדגילה, גם למערכת ההשכלה הגבוהה, גם לתרבות וגם לטפורט, קשה לעמוד לפני משבר כספי של מוסדות להשכלה גבוהה. אבל ברשות משרד החינוך והתרבות, ואני חושש שגם ברשות התקציב הלאומי, אין כסף כדי לכסות את התביעות הנוספות.

הצענו מה שהיה מקובל כל השנים, ולא יכולנו לעשות מהפכה גדולה יותר מזו שעשינו. אני מקווה שיש בידי המספרים הגלובליים של התקציב. הנה בשנת הכספים 1970/71 היה התקציב הכולל של המוסדות להשכלה גבוהה בארץ 210,260,000 לירות, והנושא היה אז בטיפולו של משרד האוצר; בשנת הכספים 1971/72 הגיע התקציב עד 265 מיליון, עלייה של 28.6%; בשנת הכספים הנוכחית הגיע התקציב כבר עד 340 מיליון, גידול של 28.3%, בעוד שוועדת הורוביץ הציעה תקציב גלובלי של 315 מיליון, עלייה של 18.8% בלבד. כלומר, אם בודקים את הסכום הגלובלי העומד לרשות הה־כלה הגבוהה לעומת שנים קודמות אי־אפשר לומר שלא חל גידול מרשים. אבל מכיוון שכל הגידול הזה לא היה מחושב לפי קריטריונים מדויקים, אלא לפי הערכות ומשא־ומתן, הרי למרות הגידול העצום נמצאים כל המוסדות, ובמיוחד אוניברסיטת תל־אביב, במצב כספי קשה.

איסר הראל (הרשימה הממלכתית):
היתה התייקרות.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
יש בזה גם התייקרות וגם הרחבת פעולה — יותר סטודנטים, יותר מרצים, יותר מחקרים וכיו"ב. אין בזה כספי פיתוח. הפיתוח הוא תקציב נפרד. אני מדבר רק על תקציב שוטף.

אגב, אני מוצא בנייר שלפני גם תשובה לשאלת חבר־הכנסת אבנרי. האוניברסיטאות מקבלות השנה מן הסטודנטים סכום גלובלי של 41 מיליון לירות. אין בידי החלוקה לפי המוסדות, וזה גם לא חשוב כרגע.

חברי הכנסת, לפני שאומר משהו על הסיבוך שאנחנו נתונים בו, תרשו לי עוד הערות אחדות על הדפורמה בדרך הטיפול בתקציבי האוניברסיטאות. בדברי התשובה שלי לוויכוח שהתנהל בכנסת על תקציבו של משרד החינוך והתרבות דיווחתי כבר, שהצעתי משכבר הימים להקים ועדת הקצבות סטטוטורית, שתפעל מטעם המועצה להשכלה גבוהה ובתיאום עם הממשלה, הומלצה על־ידי ועדת הפרופסור שלון ואושרה על־ידי המועצה להשכלה גבוהה. בשבוע הבא תדון מליאת המועצה על הקריטריונים שלפיהם תצטרך לפעול ועדת ההקצבות.

בדומה ל"יוניברסיטי גראנטס קומיטי" בבריטניה. אמנם המועצה עדיין לא סיכמה את הדיון, אבל אינני מסתכן הרבה, ואם תחליט אחרת — אודיע על כך לכנסת.

המחשבה היא פשוטה. בראש הוועדה יעמוד אדם שהוא בר־סמכא להשכלה גבוהה, הוא יתמנה על־ידי נשיא המדינה גם כחבר המועצה להשכלה גבוהה. משום כך השארנו מקום פנוי במליאת המועצה. יהיו בוועדה אנשים מתחום ההשכלה הגבוהה, אנשי ציבור שקרובים לענייני ההשכלה הגבוהה. הם לא יקבלו משכורת, אבל כמובן יכסו את ההוצאות שלהם הקשורות בעבודת הוועדה, השתתפות בדיונים ובישיבות. לרשות יושב־ראש הוועדה יעמוד מנגנון קטן לתחשיבים, להערכות כספיות, לבדיקת הצרכים. ועדה זו תיעזר במידע ובממ־צאים שיספקו לה מוסדות קיימים, כמו צוות תיכנון החינוך במשרד החינוך והתרבות, הרשות לתיכנון כוח־אדם במשרד העבודה, הרשות לתיכנון כלכלי במשרד האוצר, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בנק ישראל, כלומר, מוסדות מוכרים שהמספרים שהם נותנים מקו־בלים על כל הבית, אפילו אם טועים פה או שם בסיפרה זו או זו.

הוועדה תפעל בשני תחומים. התחום האחד הוא הערכת התקציב הדרוש לכל האוניברסיטאות, התקציב השוטף הכולל, לאחר בדיקה מפורטת עם כל מוסד ומוסד, וחלוקת הסכום הגלובלי, אשר יועמד לרשות הוועדה על־ידי הממשלה, חלוקה בין המוסדות להשכלה גבוהה על־פי קריטריונים אובייקטיביים, לפי מספר הס־טודנטים, לפי המקצועות, לפי דרגות הלימוד וכיו"ב. אינני בטוח שתמיד יעלה בידינו לגייס את כל הסכום שהוועדה תדרוש מאתנו, אבל לפחות כאשר שר החינוך והתרבות — מי שלא יהיה שר החינוך והתרבות — יבוא למשרד האוצר או לממשלה או לוועדת הכספים של הכנסת, יבסס את תביעתו על נתונים בדוקים, לא נתו־נים של כל מוסד ומוסד, אלא של ועדה כללית. הסכום שיושג יימסר לחלוקה בין המוסדות, ולא יהיה עוד משא־ומתן דו־צדדי בין השר ונשיאי האוניברסיטאות.

התחום השני של פעולת הוועדה הוא אחריות כלפי המועצה להשכלה גבוהה על תיכנון מערכת החינוך הג־בוה, בין שמדובר בפתיחת מוסדות חדשים, בין שמדובר בפתיחת פקולטאות או בתי־ספר חדשים באוניברסי־טאות ותיקות. הוועדה תבדוק את הצרכים. שוב לא יהיה המצב הבלתי־אפשרי הזה שמוסד פותח פקולטה למשפטים כאשר אולי דווקא באותה שנה צריך לפתוח פקולטה להנדסה, או שמא עדיף בית־ספר לחינוך. כל אחד הטוב בעיניו יעשה. בתחילה נדמה שזה לא יעלה הרבה כסף, ולאחר שנים ספורות התקציב גדול וגדל. טבעו של התקציב לגדול, הוא גדל לא רק בגלל ההתייקרות, אלא על־פי הרחבת הפעולה והעמקתה. אם כן, על־פי החוק המתוקן למועצה להשכלה גבוהה גם מוסד ותיק ומוכר שירצה לפתוח סניף, או בית־ספר חדש, פקולטה חדשה, יפנה בבקשה לוועדה. הוועדה תבדוק את הה־צעה או תיזום הצעה משלה. היא תוכל גם להטיל על מוסדות חיצוניים לבדוק בשבילה את ההצעה על־ידי עבודת מחקר של מומחים מהימנים. הממצאים יונחו על שולחן מליאת המועצה. המועצה תקבע את עמדתה ברוב או פה־אחד. המלה האחרונה בידי הממשלה, כך קבע החוק, כי הממשלה צריכה לממן. כלומר, אני מא־מין שבדרג שתיבחר הוועדה להקצבות ליד המועצה להשכלה גבוהה, לא רק שתהיה חלוקה מהימנה יותר של התקציב השוטף, אלא שהחינוך הגבוה יהיה מתוכנן יותר, קולע יותר; וכל זה בלי לפגוע בחירות האקדמית כמלוא הנימה. הכל נמסר למועצה. המועצה היא מוסד טכטוטורי. הוועדה פועלת מטעם המועצה. בין 25 נצי־גים הממשלה מיוצגת על־ידי חבר אחד בלבד, שר החי־נוך והתרבות, אשר תפקידו לשמש יושב־ראש. שני שלישים מחברי הוועדה הם פרופסורים מן המנין, שליש אנשי ציבור המתמצאים בענייני השכלה גבוהה. כלומר, אנחנו בונים כאן מערכת אשר מבטיחה לנו מצד אחד פיקוח, תיכנון, חלוקת כספים מסודרת, מצד שני — חירות אקדמית מלאה, שהיא יקרה לי לא בלית ברירה. אילו היה מישהו מבקש לפגוע בה, לא הייתי מניח לו.

ושוב אני חוזר לחלק האחרון של דברי. אני עמדתי על המצב הזה כאשר נכנסתי למשרד ולכן הטרחתי את הכנסת לפני שנה וחצי בהצעת חוק התיכנון להשכלה גבוהה. לכן מיניתי את ועדת שלון. על כן המועצה דנה על המלצות ועדת שלון. וכל זה למרות המהירות של פעולתנו בין המשטר הקודם לבין המשטר החדש של תיכנון המוסדות להשכלה גבוהה.

לפני שאומר דברי סיכום אני רוצה עוד להסביר מדוע אסור שיימשך המצב הנוכחי. לא יכול להיות מצב שבו המושג חירות אקדמית מקבל פירוש רחב ומוגזם עד בלי קץ. זה איננו מוסד הנושא את עצמו, הוא נזקק לכספי הציבור, כפי שאמרתי קודם לכן — לכספי משלם המסים. משלם המסים לא בוחר לא בנשיא האוניברסיטה ולא ברקטור, הוא בוחר בכנסת. הכנסת נתנה אמון בממשלה. יש ועדות הכנסת שלומדות בעיות. הכנסת האצילה מסמכויותיה שלה למועצה להשכלה גבוהה. גם הממשלה ויתרה על סמכויות שלה למען המועצה להשכלה גבוהה. לא יכול להיות מצב שבו האוניברסיטה תהיה ריבונית להחליט כמה כסף היא תוציא, ואילו כאשר היא מסתבכת בהנהלה משקית או בהוצאות בלתי־מאוזנות מראש — היא מניחה את התינוק על סף דלתו של שר החינוך, במקרה הטוב על סף דלתם של שני שרים, כי טובים השניים מן האחד. זה מצב שאין לע־מוד בו. מותר למשלם המסים או לתורם מחוץ־לארץ לומר: רגע אחד, אנחנו רוצים לדעת האם האוניברסי־טאות עושות שימוש נכון בכסף לא מבחינת החירות האקדמית, אלא מבחינת ההיענות לצרכי הלמידה, המ־שק, החברה, התרבות והחינוך. לא נתערב מי יהיה פרו־פסור ומי לא. בשבדיה הממשלה ממנה את הפרופסורים, אצלנו לא. לא נקבע איזה תלמיד ייבחר על־ידי המוסד, הוא אחראי לכך. גם לא נתערב בשיטת הלמידה. אבל אם יש צורך בבית־ספר לרפואה — בהחלט, המועצה תחליט ותכריע, והעניין לא יכול להיות נתון להכרעה של כל אוניברסיטה. התחרות בין מוסדות להשכלה גבוהה לעתים מרבה תכמה כאשר זה נוגע למדע, אבל לעתים גם מרבה ביזבוז.

לכן אני הודעתי לאוניברסיטאות, שאם כי אין בתקציב משרד החינוך אף אגורה אחת שחוקה ברזרבה, ולפי מה שידוע לי אין גם בתקציב הלאומי סכומים שאפשר להפנות אותם לאוניברסיטאות בשנת התקציב הזאת, אני מקיים מגעים נוספים עם שר האוצר. יכול להיות שנצטרך להטריח גם את הממשלה. אני מקווה שלא נצטרך להטריח מוסדות נוספים — אולי את ועדת הכספים — על־מנת לחפש פתרון לבעיה הכאובה הזאת עד שיושג סידור קבוע. אבל הצגתי ארבע תביעות:

א. האוניברסיטאות תפעלנה לפי תקציב מאוזן

מדאש ומאושר; ב. בכל אוניברסיטה יתמנה חשב מטעם החשב הכללי, אשר בלי חתימתו אין מוציאים כסף. גם אני אינני יכול להוציא כסף מתקציבי העצום בלי אישור החשב השתול במשרד שלי מטעם החשב הכללי; ג. האוניברסיטאות תתאגדנה יחד לגוף מעסיק משותף לצורך חתימת הסכמי העבודה, כדי שתנאי העבודה יהיו אחידים על־פי קטגוריות, על־פי קריטריונים מסויימים; ד. האוניברסיטאות תיטולנה על עצמן תכנית מיוחדת של חסכון בהוצאות כבר עכשיו.

ואחרון אחרון, הקפאת המצב הקיים לא בגלל התקציב, כי הרי צריך לחפש דרך כדי להקל עליהן, אלא בפתיחת בתי־ספר חדשים, בהרחבה נוספת עד סוף תשל"ג. אני חושב שהקפאה כזו צריכה לכלול גם את רמת השכר באוניברסיטאות. על המוסדות לעשות מאמץ רציני בתוכם שלהם על־מנת להניח את דעתנו ואת דעת הציבור שאין האוניברסיטה מהווה אי של רווחה בקרב עם, אשר בכל זאת חלקים גדולים בתוכו נמצאים במצוקה זו או זו. התקציב הלאומי בוודאי מצוי במצוקה. אני מאמין שעל־ידי דצון טוב שלנו ושל האוניברסיטאות ניתן להגיע לכלל הסדרים שיאפשרו לאוניברסיטאות להמשיך להתקיים בלי לפגוע ברמתן ובלי לפגוע בחירות האקדמית שלהם.

אין לי שום הצעות אופרטיביות, פרט להודעה על רפורמה ודרכי טיפול בהשכלה הגבוהה בארץ. אני חושב אותה למהפכה ולא לרפורמה. סוף סוף יש גם סדר בג'ונגל הסימפטי הזה. בכל זאת אני רואה חובה לעצמי להודיע לכנסת, שאנחנו נביא את הכנסת בסוד כל מה שיתחולל בעתיד, אולי בצורת אינפורמציה לוועדות החינוך והכספים.

באשר למדיניות שכר־הלימוד בעקבות המלצות וע־דת בר־ניב, כאשר תוגשנה — ואינני יודע מתי תוגשנה — אני מציע לממשלה שגם אז היא תביא למליאת הכנסת את הצעותיה שלה, בעקבות המלצות ועדת בר־ניב, באופן שלמליאת הכנסת עוד תהיה אפשרות לדון בנושא לגופו, כאשר הוא יהיה ברור לממשלה. ביניתיים הוא איננו ברור, כי היא עדיין איננה יודעת מה תהיינה ההמלצות של השופט בר־ניב.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

כבוד השר, מה אתה עומד לעשות בעניין אוני־ברסיטת תל־אביב?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

אני נמצא בעיצומו של בירור לא רק עם אוניברסי־טת תל־אביב, אלא גם עם יתר המוסדות בארץ. אינני יכול לומר עדיין במה יסתיימו המגעים. אני סבור שיש לעשות מאמץ לבוא לעזרתם, אם לא הישירה, לפחות העקיפה של כל המוסדות לפי שיעור מצוקתם. כאשר נסיים את העניין, אדווח לוועדת החינוך ולוועדת הכס־פים. ובאשר לשכר־הלימוד, שום דבר לא השתנה. המ־לצות ועדת אגרנט, שהוסכם עליהן בשעתן, בעינן עומ־דות. אם צריך לחול שינוי בעניין בעקבות ועדת בר־ניב, אביא זאת למליאת הכנסת והממשלה.

1. דיון

היו"ר י. ישעיהו:

נקיים עתה דיון על הודעת השר. הדיון יהיה סיעתי. ועדת הכנסת קבעה שעתיים לדיון זה. רשות הדיבור לחבר־הכנסת אברהם כץ, ואחריו לחבר־הכנסת קרגמן.

אברהם כץ (גח"ל):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. שמענו עתה את סקירתו הרחבה של שר החינוך והתרבות, שהתמקדה בשני נושאים: האחד — שביתת הסטודנטים; והשני — אקטו־אלי מאוד, והוא המשבר העובר על הקמפוס האוניבר־סיטאי בארץ. שמענו ביקורת מוחצת למדי כלפי הסטו־דנטים והנהגתם, שמענו ביקורת מאופקת יותר כלפי שלטונות האוניברסיטה, ושאלתי לבית, לעצמי, לשר החינוך היא: האם בזה התמונה שלמה? האם אין גורם נוסף, שלישי, שחייב גם הוא קודם כל לבקר את עצמו, ואם קשה לו הדבר, ואם זה לא מקובל, אולי נעזור לו בכך? ואני מתכוון, בנוסף על שני הגורמים שבוקרו כאן בהרחבה ובהעמקה, למשרד החינוך והתרבות עצמו.

כ־45,000 סטודנטים שבתו בכל המוסדות להשכלה גבוהה בארץ, והשביתה פרצה בשל עילה ובשל מכלול של סיבות.

העילה — משרד החינוך והתרבות, לדברי הסטו־דנטים, לא עמד בדיבורו בעניין הענקת מענק בן 105 לירות לאלה מהם שיבקשוהו ושאינם משתכרים יותר מ־400 לירות בחודש — גידסה א', זו של המשרד; 600 לירות — גידסה ב', זו של הסטודנטים, לגבי יחיד. אינני יודע אם 105 לירות לגבי תקציב הסטודנט הם סכום גדול או לא; אינני יודע אם הסכום המצטבר של 1.5 — 2 מיליון לירות, לערך, לגבי תקציב משרד החי־נוך הוא סכום גדול או לא, אולם אני יודע שמה שנפגע כאן שווה יותר מ־105 לירות או 1.5 מיליון לירות. נפגע האמון בין 45.000 סטודנטים לבין משרד החינוך וה־תרבות, משרדם; נפגעה האמינות של משרד החינוך והתרבות והעומדים בראשו בעיני מחנה גדול של צעירים וצעירות, מחנה שעתיד לספק את הרופאים, המורים, החוקרים, המהנדסים, ואולי אף את חברי הכנסת של המחר.

שר החינוך והתרבות חזר והודיע שהוא מאמין לסטודנטים. מה קורה פה? האם קיים קצר בתקשורת בינו לבין עוזריו? מדוע, כשסוכמו הדברים לפני כחצי שנה, הם לא הועלו על הכתב כדי למנוע את הוויכוח, הבירור, ההתרוצצות ששמענו עליהם מפי שר החינוך?

בסופו של דבר אנו לומדים שמשרד החינוך והתר־בות קיבל את עמדת הסטודנטים. לשם מה הסחבת ויצירת אווירה לא טובה? ואינני מאשים את המשרד בכוונה רעה, אבל קשה להתעלם מחוסר התיאום או מן הבטלנות שאיפיינו את המהלכים סביב מענק זה. הס־טודנטים אינם עדיין מומחים — אני זהיר — במאבקים פרופסיונליים, וייתכן שנחפזו בהכרזת השביתה לפני שמיצו את כל האפשרויות האחרות. אך התרשמתי שהם נפגעו קשות ועצם העובדה, שרק 10% — 15% ממבקשי המענק קיבלו את המענק, מלמדת על כך. התרשמתי שהרגשתם כנה.

היו גם סיבות לשביתה, והללו מעוגנות בהצעת משרד החינוך לוועדה הציבורית בעניין שכר לימוד במו־

סדות להשכלה גבוהה בראשותו של השופט בר־ניב. הצעה זו העלתה את אי־הסכמתם, בלשון עדינה, או חמתם, בלשון יותר בוטה, של הסטודנטים, ולפי מיטב הכרתי לא בלי צדק. ואנסה להסביר.

ההצעה קובעת בין השאר שכר לימוד בסיסי של 2,500 לירות לשנה צמוד למדד השכר. ולכן במציאות שלנו קיימים כל הסיכויים שהוא יעלה ויעלה. תוקם מערכת מימון, שתעזור לסטודנט הן בתשלום שכר לימוד והן בהוצאות המחיה שלו. היא תעניק הלוואות עד לגג של 4,500 לירות בשנה. הללו תחוייבנה בריבית של 5% ותוצמדנה למדד יוקר המחיה. בגביית ההלוואות יוחל מיד בשנה הראשונה לאחר סיום הלימודים ובשיעורים חודשיים של 5% משכרו ברוטו של הסטודנט. סטודנט הלומד בממוצע כ־4 שנים יהיה חייב בתום התקופה, אם ינצל את ההלוואות, סכום של 15 עד 20 אלף לירות, וזאת בזמן שעליו לבנות את ביתו, דירתו ומשפחתו הצעירה. יש מהם שבאים ממשפחות מעוטות אמצעים והם צריכים לתמוך בהורים, אחים ואחיות צעירים, וזאת בזמן ששכרו של הסטודנט — על אף היותו אקדמאי — אינו מן הגבוהים, נאמר 1,000 עד 1,500 לירות בחודש.

חישוב קל — ואני רוצה להאמין שאנשי המשרד עשו אותו — מורה שסטודנט כזה, המשלם 5% משכרו ברוטו, לא יספיק אפילו לכסות את הריבית וההצמדה. מה אנחנו עושים פה?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
מה פירוש לא יספיק?

אברהם כץ (גח"ל):
תיקח עפרון ונייר ואוכיח לך, בעזרת החשבים שלך שסטודנט אשר ילווה יותר מ־2,500 לירות לא יוכל להחזירן, אם ההצמדה היא 4% והריבית 5%. אם הוא ילווה 10,000 לירות ב־9% בשנה, כלומר 900 לירות, והוא ישתכר 1,000 לירות בחודש — —

עדיאל אמוראי (המערך, עבודה—מפ"ם):
אל תדאג, הוא כבר משלם ריבית שלילית. בתקופת אינפלציה של 13.4%, 9% הם ריבית שלילית.

אברהם כץ (גח"ל):
— — עם כל המונחים הכלכליים, הסטודנט לא יחזיר את הלוואתו. לאחר שלושים שנה היא תיהפך למענק. את ה־5% מן הברוטו הוא צריך להחזיר מן הנטו. הוא חי מן הנטו. כל ההוצאות שלו תהיינה מן הנטו. האם זאת הצעה פרוגרסיבית במהותה? זו הצעה רגרסיבית במהותה, כי 5% מן הברוטו, לגבי מי שמשתכר פחות, הם יותר במשקלם. האחוז איננו משתנה, אבל 5% אצל בעל הכנסה של 1,000 לירות כבדים יותר מאשר אצל בעל הכנסה של 1,500 לירות. כל ההצעה הזאת, חרף רצונם הטוב של בעליה לגלגל את החזרת שכר הלימוד לשנים הבאות, היא רגרסיבית במהותה.

לא אעמוד במצב קל אם תזרוק לי את השאלה: מה אתה מציע? אם תשאל אותי: האם אתה חושב שהם צריכים לשלם ב־10% מהסך הכולל של תקציבי האוניברסיטאות? זה לא פשוט. אבל, אני רוצה לקבוע שלפי מיטב הערכתי ההצעה הזאת לא טובה, והייתי מציע לכל הנוגעים בדבר לחזור ולשקול הצעה אחרת. מה הקפיצה הזאת? במשך שנה אחת קפיצה של 150%, מ־900 לירות ל־2,500 לירות. פסיכולוגית, ומעשית, זו קפיצה גבוהה מדי. למה לא תנסו, כל הגורמים, שלטונות האוניברסיטה, הממשלה, התאחדות הסטודנטים, לעצב כלי, כפי שהוא קיים בחינוך העל־יסודי, של שכר לימוד מדורג, שמרכיביו ייקבעו באותו משא־ומתן?

אני רוצה לעמוד על עוד דבר חמור וטוב עשה שר החינוך שהתייחס אליו. שר החינוך והתרבות התנבא ואמר שההצעה הזאת שהוגשה לוועדת בר־ניב היא פרי מחשבה, תרגיל אקדמי, טיוטה, לא חשוב השם, של עוזריו במשרד, ואילו השר עדיין לא אימץ אותה. אינני יודע באיזה ביטוי להשתמש: הוא שומר לעצמו חופש דעה בממשלה כשזו תקבל את הצעות בר־ניב. עם כל הידידות, אני חושב שזהו צעד לא חינוכי, ואסביר מדוע: איזו דוגמה היא זו ששר החינוך לא יעמוד ולא יתמוך תמיכה מלאה בהצעות המובאות בשמו? ההצעה מונחת לפני. לא כתוב בה "עוזרי המשרד", "המנכ"ל והחשב", אלא כתוב ש"משרד החינוך והתרבות" הגיש את ההצעה הזאת. השר צריך לאמץ אותה, אם הוא חושב שהיא טובה, ללחום עליה ולהשתדל להעבירה בוועדה ולאחר מכן בממשלה, כאחד מתוך השרים. הרי בסופו של דבר הממשלה איננה אדם אחד. אני חושש ממה שמתקבל בציבור, שיש כאן צעד טקטי לא בריא: להינתק — אמנם אני יודע שזה לא כך במציאות — מחבר העובדים המסודרים שהביאו מה שהביאו. משרד החינוך הוא יחידה אחת, החל בשר וכלה באחרון עובדיו, ולדעתי זוהי דוגמה לא טובה.

סיפרו לי ותיקים בבית ששרת העבודה דאז, ראש הממשלה דהיום, באחת השאילתות בנושא דומה — ואני עדיין מחפש את המקור בעניין זה — אמרה: אינני מוכנה שתפרידו ביני ובין עובדי. את המחמאות תנו להם; את הביקורת תפנו אלי. מה שמשתמע כאן זה כאילו הביקורת שהבאתי היום אני, ואחרים עוד יביאו, כלפי ההצעה שלפנינו — מופנית כלפי חבר העובדים ולא היא. זה לא טוב.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
ההצעה תובא לפניכם כשהממשלה תחליט על מדיניות. אתה מתווכח עם הצעה שהיא לא של הממשלה.

אברהם כץ (גח"ל):
אני מתווכח עם הצעה של משרד החינוך.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
לא. אני מצטער מאוד. אתה מתווכח עם הצעה שבאה בין הצעות אחרות לפני בדיקה מספקת...

אברהם כץ (גח"ל):
אבל מי הגיש אותה?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
לא חשוב מי הגיש אותה. זה לא מחייב את הממשלה.

אברהם כץ (גח"ל):
משרד החינוך הגיש אותה. זה מחייב את משרד החינוך. או, אפילו את משרד החינוך זה לא מחייב, אלא רק את עובדיו. על זה אני מצטער.

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (דיון) (כץ, אליעד) —

עד כאן לעניין ההצעה. עכשיו לגבי הצד השני של הדברים.

שביתת הסטודנטים, חברי הבית, לא היתה אלא סימפטום, גילוי חמור של המשבר העובר עתה על מערכת ההשכלה הגבוהה שלנו, משבר שהחל לא אתמול, ורק עכשיו הגיע "עד משבר". לפני שנה־וחצי הגשתי הצעה לסדר־היום בנושא החינוך הגבוה בארץ. הצעתי כללה כ־18 שאלות, וטענתי שהנסיון לענות עליהן עשוי לעניות דעתי להיות ראשיתה של דרך יציבה ונכונה במבוך הזה שבו התלבטו המוסדות להשכלה גבוהה שלנו. אינני בטוח שהנסיון הזה נעשה. עמד על כך שר החינוך כי כבר אמר שקודמו, המנוח ארן, הסיר מעצמו, וביודעין, את האחריות למוסדות להשכלה גבוהה, היש־גיהם, מחדליהם, תקציבם וכו'. נדמה לי שאז הוכרעו הבעיות התקציביות במשא־ומתן ישיר בין שלטונות האוניברסיטאות לבין האוצר. מר אלון, עם כניסתו לתפקידו, הבהיר שלבו אינו שלם עם מצב זה ושרצונו לנגן כינור ראשון בנושא זה. טוב ויפה. וכאן אני בא למעשה לביקורת העיקרית כלפי הנושא כולו.

כי השאלה הזאת נשאלת, ואל אשמע כמקנטר. היא נשאלת, היא נלחשת, היא נרמזת, היא נצעקת, וה־שאלה אומרת: האם ייתכן, האם זה ניתן שאפילו גדול ושר בישראל יוכל לנגן כינור ראשון באותו זמן בהרבה תזמורות המנגנות לחנים שונים והמתלבטות בקשיי ביצוע לא מעטים?

האגדה מספרת שאטלס נשא על שכמו את כדור הארץ. לא אגזים הרבה — אגזים, אבל לא הרבה — אם אומר שהחינוך בארץ כבד ונכבד, מסובך ומורכב אולי לא פחות מכדור הארץ. עם כל ההערכה לשר החינוך, והיא קיימת, אינני מאמין שבכוחו או בכוח משרדו להתמודד סימולטנית עם הרבה בעיות־יסוד של מערכת החינוך שלנו. אין זה בכוחו של אטלס, ואף לא בכוחם של ארזי הלבנון או אלוני הגליל.

מאז כניסתו לתפקידו קבע שר החינוך את המשימות הבאות — —

(קריאה: מה זה? יאוש גמור?)

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
מה יעשה? יברח מהן? אינני מבין.

אברהם כץ (גח"ל):
אתה אינך מבין; תן לי לגמור ואז תבין.

— — מאז כניסתו לתפקידו קבע שר החינוך את המשימות הבאות: ביצוע הרפורמה, אותה רפורמה שכה הסעירה את מימי החינוך שלנו; ריאורגניזציה במשרד החינוך ושלוחותיו; חדירה מהותית לקמפוס האקדמי שלנו והמתרחש בו; הבראת הספורט בישראל; אקדמיזציה של הכשרת המורים; הקמת מכללות ברחבי הארץ; העמקת החינוך בגיל הרך. כל אחת מן המשימות הללו היא כבדה ונכבדה ביותר. וזאת כאשר — טבעי ואנושי — המנכ"לים במשרד מתחלפים, יושב־ראש המזכירות הפדגוגית מתפטר, ואינני רואה לצערי את התור הארוך של צעירים מוכשרים העומדים ובאים לעזור לשר החינוך במשימותיו.

אמש הייתי בקמפוס בהר־הצופים, במועדון הסטודנטים. שוחחתי עם המתכשרים, בלשונו של ארן, להוראה על־יסודית, ודאיתי את יחסם הציני, לצערי, כלפי נושא ההוראה. מאות לומדים מדעי המדינה ויחסים בין־לאומיים. וכשאמרתי: מה תעשה? תהיה מחוסר עבודה, לך לבית־ספר לחינוך — הוא אמר: שולחים אותי לקחת הלוואה של 800 לירות, של 1,800 לירות, ומחייבים אותי להורות פה ושם. יש לי הרגשה שהם לוקים בבורות בקשר לכל הנושא הזה שנקרא תנאי עבודה, שכר, מעמד, של המורה העל־יסודי; וזה כאן, בירושלים בקמפוס, כשחסרים אלפי מורים מוסמכים. אבל לא טוב מזה מצב כוח־האדם במשרד החינוך והתרבות. כשזה המצב אינני מאמין שנוכל — ואני מדבר בלשון רבים: "אנחנו" — לעמוד בכל המשימות הללו שהזכרתי ושהוצבו לפנינו בשנתיים—שלוש שנים האחרונות. לא נוכל לירות בבת אחת בכל כך הרבה ציפורים.

אדוני שר החינוך, אני יודע שאתה מקדיש את מירב זמנך לנושאי חינוך, נוסף על האחריות הפרלמנטרית על כלי התקשורת, ונוסף על עיסוקיך האחרים כסגן ראש הממשלה. ולמרות היותי איש האופוזיציה אני רוצה בהצלחתך, שכן בנושאי החינוך אין מפלגות; יש מפלגה אחת — מפלגת החינוך. אינני מבין איפוא מה הבהילות הזאת להתמדד עם כל כך הרבה בעיות בשעה שיש לנו כל כך מעט אמצעים. הרי די בהתמודדות מוצלחת עם אחת מן הבעיות שהזכרתי על־מנת לקנות עולם.

סיפור אישי קטן: בתש"ח עברתי קורס חבלה בגבעת־חיים. ה"ג'ינג'י", זה הקרוי "תרנגולצ'יק" מהרוזבה, היה המדריך שלנו, והוא פתח ואמר: "בחבלה מספיק כידוע לטעות פעם אחת. לכן היו מתונים, עשו דבר אחר דבר. שום דבר אינו בוער עד שהפתיל מתחיל לבעור". אולי תקבל עצה של פלמחניק ותיק בנושא זה. אבל לא נוכל להתמודד עם כל המשימות שהצבת לעצמך ולמשרדך.

(קריאות באולם.)

אדוני היושב־ראש, נדמה לי שאילו פקחנו עין בזמנו, התרענו והתרענו, לא היתה נזקקת אוניברסיטת תל־אביב לסגור את שעריה או לאיים בכך, ולא היינו עומדים בעיצומו של משבר בכל המוסדות שלנו להשכלה גבוהה. ואני מסכים עם הקביעה ש"צדקה מתחילה בבית", וכל המטיף לסדר טוב, תקציב מאוזן ויעילות במשק המדינה בסקטורים אחרים, ייטיב לעשות אם יש־ליט קודם כל סדר טוב, תקציב מאוזן ויעילות בביתו שלו.

אין איש אחראי במדינה הרוצה לפגוע, ולו באצבע צדדה, בחופש האקדמי של האוניברסיטאות שלנו. הכל חרדים לשמור על חופש המחקר, ההבעה, הוויכוח, החופש לעצב תכניות ולהעניק תארים. אולם חופש אקדמי אין פירושו החופש לבזבז, החופש לרכוש ציוד יקר המנוצל בחלקו, החופש לצבור גרעונות עד בלי קץ.

אני בעד תחרות. תחרות האוניברסיטה הצעירה של תל־אביב באחותה הבכירה מירושלים. אך תחרות זו אינה צריכה להיות בלא סייג ועל חשבונו הכמעט־מלא, 70%—80%, של משלם המסים הישראלי. איך אומרים הילדים? זה לא "קונץ".

אני מצטער שהיינו צריכים להגיע עד כדי איומים בסגירת אוניברסיטה, האוניברסיטה השנייה בגדלה באר, כדי שנושא זה, מצב־החירום, יועלה לדיון. ומצב־החירום לא נוצר תמול שלשום. הוא נתגלה עכשיו, אם כי שמענו על כך פה ושם, בחדרי חדרים. האחראים

לכך — ולאו דווקא חברי הכנסת, אולי גם חברי הכנסת, נכניס גם את עצמנו לעניין הזה — היו צריכים להתריע על המשבר הממשמש ובא. האם זה סוד שהם חיים בלי חישוב מאוזן, שקונים ציוד שאיננו תמיד מנוצל, והתחרות היא במידה רבה יוקרתית?

אם יש צורך בקביעת קני־מידה ברורים, עקרוניים — והיום שמענו על כך הצעות; אם יש צורך בגוש־פנקה ממלכתית — אני מרשה לעצמי, אישית, להציע לכנסת לבחור בוועדה פרלמנטרית שתעשה עבודה יסו־דית, לא מהיום למחר, ועדה לקביעת המדיניות להפ־עלתם ופיתוחם של המוסדות להשכלה גבוהה ולמחקר.

אנו מכבדים מאוד את הקמפוס האקדמי שלנו, ולא נרשה לו להתדרדר. ובקשר לשאר הנושאים, הבה נקבע לנו מעט משימות וניצמד אליהן, כך יגדל הסיכוי שנצליח.

היו"ר י. ישעיהו:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת קרגמן, ואחריו לחבר־הכנסת גולדשמידט.

ישראל קרגמן (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. אין לי כל ספק — אני חושב שאין לשום איש ספק — שאילו יכולנו להפ־נות משאבים מצרכי בטחון לצרכי חינוך, וכולנו כמהים לשלום וכמהים שתיווצר אפשרות כזאת, שלא נצטרך להקציב אמצעים כה כבירים מן התפוקה הלאומית שלנו, מן התוצר הלאומי, לצרכי בטחון, היינו מגיעים בארץ לחינוך חינם בבתי־הספר העל־יסודיים ובמוסדות להשכלה גבוהה. אין לי כל ספק שזוהי כמיהה ומגמה של הממשלה הזאת, של שר החינוך, ואני מניח, של כולנו.

אבל אנחנו חיים במציאות מסויימת, והשאלה היא גם שאלה של עדיפויות. ההוצאות להשכלה גבוהה מהוות כ־26% מסך ההוצאות לחינוך. ולפי התחזית, בעוד שנים מספר נגיע לכך שנצטרך להקציב להשכלה גבוהה 50% מסך ההוצאות המוקצבות לחינוך. וכאן מתעוררת השאלה: מה על בתי־הספר העל־יסודיים, שזאת בכל זאת החוליה הקובעת, הבסיסית, כמובן יחד עם חינוך חובה, בהשכלתו ובעיצוב דמותו התרבותית והרוחנית של האדם הצעיר בארץ?

יש הטוענים שאין צורך או שלא יהיה זה מוצדק להעלות את שכר הלימוד במוסדות להשכלה גבוהה, ושאין להטיל על אדם צעיר לשאת בעול הזה יותר מכפי שהוא נושא בו כיום. הם מסבירים זאת בכך, ושמענו זאת גם כאן, שאדם צעיר אינו רוצה לקחת מהוריו את הסכומים הדרושים לתשלום שכר־הלימוד. אפשר כמובן לשאול: יש בארץ בעלי יכולת רבים, שבניהם אינם מתביישים לקחת מהם דירה וריהוט, ולפעמים גם מכו־נית; מדוע הם צריכים להתבייש לקחת מן ההורים בעלי היכולת כדי לשלם שכר־לימוד, תמורת המעמד שניתן להם על־ידי המדינה, באמצעות המוסדות להשכלה גבוהה, מעמד חברתי ומקצוע?

אז אומרים: הם אינם יכולים, אסור לדרוש מהם שההורים בעלי היכולת — ואני מדבר רק על אלה — יתנו את חלקם לתשלום שכר־הלימוד.

מנחם ידיד (גח"ל):

צריך לקבוע שכר־לימוד מדורג.

ישראל קרגמן (המערך, עבודה—מפ"ם):

יושב פה חבר־הכנסת פרופסור קלינגהופר, הוא ודאי לא יכחיש ששנינו היינו בעד שכר־לימוד מדורג עוד לפני שנים מספר. לצערי נכשלנו, כי לא היה לנו רוב בוועדה שהיתה צריכה להחליט על כך.

העקרון היה, וזה צריך להיות העקרון, שמי שאין לו, אינו משלם; מי שיש לו — ישלם את כל ההוצאות. אפשר לקבוע קריטריונים. אני שולל את כל הדיבור הזה שקשה לקבוע קריטריונים, מי זקוק ומי אינו זקוק. אפשר למצוא את הקריטריונים האובייקטיביים.

מעניין למה ההתנגדות של חבר־הכנסת כץ, כש־ההצעה שהוזכרה על־ידי שר החינוך אינה קונקרטית, אינה עומדת בינתיים להחלטה, אלא מחכים להחלטות הוועדה שמונתה. ולגבי השביתה שהיתה קשה להתווכח עם שובתים, כי זה לא דבר רציונלי, וקשה להתווכח עם דברים בלתי־רציונליים.

ההצעה, כפי ששמעתי כאן ובוועדת הכספים כאשר דנו על תקציב החינוך, היא שכל אדם שאינו דוצה לקחת את חלקו מן ההורים, תינתן לו אפשרות לקבל הלוואה שישלם אותה אחרי שיגמור את הלימודים, אחרי שיס־תדר בעבודה ואחרי שישתכר. האם אין זו חובת כבוד להחזיר למדינה, למוסדות להשכלה גבוהה, את מה שמגיע ממנו כשכר־לימוד, בריבית נמוכה של 5%? מהי ריבית של 5%, כאשר המדינה עצמה משלמת פי־שניים בעד כספים שהיא מגייסת אצל כל אחד מאתנו ובכלל בעם? נכונה הערתו של חבר־הכנסת אמוראי שזוהי למעשה ריבית שלילית, אפס־מינוס.

מנחם ידיד (גח"ל):

האם זו ההלוואה היחידה?

ישראל קרגמן (המערך, עבודה—מפ"ם):

אני אומר במפורש: זוהי חובת כבוד. כך צריך לחנך את הבנים. כל זמן שהחינוך הגבוה אינו יכול להיות חינם — והוא אינו יכול להיות חינם בגלל מצבנו הכלכלי, ובכך היום, למרות מצבנו הכלכלי, אנו משקיעים בו 425 מיליון לירות — כל זמן שהחינוך הגבוה איננו חינם, זו היא חובת כבוד להחזיר שכר־הלימוד. ושכר־הלימוד יוחזר בהתאם לשכר. מי שישתכר רק 500 לירות, למרות הש־כלתו והידע שרכש, ישלם את חלקו בשכר הלימוד מ־500 לירות; ומי שישתכר 2,000 לירות ישלם את חלקו מ־2,000 לירות. הסובסידיה הניתנת על־ידי הממ־שלה היא בעצם הסכומים שהיא מעמידה לבתי־הספר להשכלה גבוהה לצורך תשלום המשכורות. חלק זה אינו משולם על־ידי הסטודנטים. נוסף על כך מסובסדת הריבית לפחות ב־100%, וייתכן אף ביותר; כי הריבית תהיה צמודה למשכורתו של האדם. אם עקב ההתייקרות יקבל 1,200 לירות, ישלם 1,200 לירות. זוהי ההצמדה הטבעית. ולא תיתכן הצמדה אחרת.

אם לא יחולו שינויים והממשלה תרצה להמשיך בשיטה הקיימת, גם אז אני תובע שכר־לימוד מדורג. וניתן לקבוע קריטריונים לתשלום שכר־לימוד מדורג; כמה צריך לשלם מי שיש לו מעט, אם וכמה צריך לשלם בן למשפחה מרובת ילדים שהכנסתה נמוכה, וכמה צריך לשלם בן למשפחה בעלת הכנסה גבוהה; כמה צריך לשלם מי שסמוך על שולחן ההורים; כמה צריך לשלם מי שגר בנפרד מן ההורים, וכמה צריך לשלם מי שנשוי והוא אב לילד. יש כל מיני אפשרויות למצות את הצדק.

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (דיון)
(קרגמן, ישעיהו, גולדשמידט) —

בלי שאדע בדיוק את הצעת בר־ניב, הרעיון של החזרת שכר־הלימוד בהתאם להכנסה — לא של ההורים — נראה לי. חבר־הכנסת כץ דיבר על צרכיו האחרים של הסטודנט, שהמשפחה בעלת היכולת צריכה לכסות. אני מסכים לכך. אבל היא צריכה לשלם גם בעד ההשכלה שנתן העם לבנה; ולא כל הסכום, אלא חלק ממנו.

כמובן, כאשר נגיע לחינוך גבוה חינם יימצא הפתרון לכל הבעיות. אבל אינני רואה מתי נגיע לזה, אם כי אני מאוד רוצה שנגיע.

ועוד מספר משפטים על האוניברסיטאות בכלל ועל אוניברסיטת תל־אביב בפרט. ב־1970 פירסם מבקר המדינה דו"ח קשה על המצב באוניברסיטת תל־אביב. דנו בדו"ח זה גם בוועדת הכספים וגם במליאת הכנסת. ואקרא לפניכם קטע מהחלטות ועדת הכספים בעקבות דיון בדו"ח מבקר המדינה:

"הוועדה סבורה שעל האוניברסיטה לבחון אפשרות של קונסולידציה של החובות הכספיים, ויצירת תנאים והסדרים בעתיד למניעת חובות נוספים לאחר הקונסולידציה.

הוועדה בדעה אחת עם מבקר המדינה כי החוב שנצטבר בסך 60 מיליון לירות אינו מוצדק".

חברי הכנסת, מאז גדל החוב של אוניברסיטת תל־אביב עד 115 מיליון לירות. תוך שנתיים — שלוש שנים גדל החוב של אוניברסיטת תל־אביב מ־60 עד 115 מיליון לירות, למרות המאמצים שנעשים להגיע לקונסולידציה ולפרוע חובות חונקים ממש בסכום של 10 מיליון לירות. דבר זה לא ייתכן. לא ייתכן שאוניברסיטה זו או זו, מוסד זה או זה, יעשו חובות וגרעונות ומישהו ישלם אותם. איזו אחריות היא זאת? אינני נכנס לפרטים שפורסמו בעתונות על המשכורות. זה אינו מעסיק אותי עכשיו.

התקציב המוצע עכשיו לאוניברסיטת תל־אביב הוא 63 מיליון לירות. הם תובעים 100 מיליון לירות. מניין יילקח ההפרש בסך 35 מיליון לירות? ומדובר במוסד שלא הלך בדרך של חסכוניות — אם אנקוט לשון המעטה.

האיומים בסגירת האוניברסיטה, אין להם מקום. איש אינו רוצה בסגירת מפעל עצום, מעניין ורציני כאוניברסיטת תל־אביב. אבל להעמיד אותנו לפני עובדות ואחד כך לבוא ולומר: אם לא אקבל את הכסף, אסגור את המוסד — זו איננה דרך. מניין יילקחו כל הסכומים האלה, בנוסף על הסכומים העצומים המוקדשים לצרכי החינוך הגבוה בארץ?

שר החינוך הביא תכנית לפיקוח על המוסדות להשכלה גבוהה. חבל שתכנית כזאת לא הובאה לפני שנתיים. ועדת הכספים נתנה דעתה על כך בעת הדיון בדו"ח מבקר המדינה וב־4 בינואר 1971 קיבלה את ההחלטה הבאה שהובאה לידיעת הכנסת:

"הוועדה בדעה אחת עם מבקר המדינה כי בשים לב לעומס הכספי הגדול שצרכי ההשכלה הגבוהה מטילים על המדינה, על הממשלה להבטיח לעצמה יתר השפעה על ניהול ענייניהם הכספיים של מוסדות אלה, ובמיוחד על תכניות הפיתוח שלהם.

הוועדה בדעה שלא תהיה כל פגיעה בחופש האקדמי, אם תקבע הממשלה עדיפויות בפיתוח המוסדות להשכלה גבוהה, לפי צרכי המדינה ויכלתה".

אני מזמין את שר החינוך והתרבות לקיים במהירות את הדברים שאמר, אולי במידה מסויימת גם בעקבות מסקנות מבקר המדינה והחלטות ועדת הכספים.

היו"ר י. ישעיהו:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת גולדשמידט, ואחריו לחברת־הכנסת גרוסמן.

יוסף גולדשמידט (מפד"ל):

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. ברור שיש הסכמה בין כל חלקי הבית, ובוודאי בין כל הנואמים, על חשיבותה של ההשכלה הגבוהה, ועל העניין החיוני שיש למדינה בלימודים סדירים של הסטודנטים בלא הפסקות ובלא עומס תשלומים שיפריע להם בלימודיהם.

המדינה מעוניינת בהשכלה הגבוהה, בעיקר משני טעמים שיש קשר ביניהם: האחד — פיתוח משק המדינה ובניינה בתקופה זו לא ייתכנו אם לא יעמוד לרשות המדינה קאדר גדול של בעלי השכלה גבוהה ברוב התחומים הנלמדים והנחקרים היום באוניברסיטאות.

הטעם השני, שהוא לא פחות חשוב, ונובע מצורך חיוני לישראל — זהו התרומה שהאוניברסיטאות צריכות להרים למלחמה בפער ההשכלתי והחברתי שבין חלקי העם השונים במדינה. אם כי אנו שומעים על המאמצים הנעשים למלחמה בפער זה, יש להשתדל שבכל דרג ודרג מן הדרגים החינוכיים ייעשה לצימצום תופעה זו, שאיננו יכולים לראותה בשוויון־נפש. יש להתחיל בגן הילדים, ומשרד החינוך והתרבות עוסק בזה; יש לעסוק בכך בבתי־הספר היסודי, ועוסקים בזה; וכן בבתי־הספר העל־יסודיים לסוגיהם, ובוודאי צדק חבר־הכנסת קרגמן אשר הזכיר את החינוך העל־יסודי בעניין זה. אולם אי־אפשר לעכב ולהשהות את תרומת האוניברסיטאות לסתימת הפער עד אשר יימצא פתרון מניח את הדעת בכל יתר הדרגים. כי יש לטפל בעניין בכל החזיתות האלה בבת־אחת. היום עוסקים אנו כאן בעניין האוניברסיטאות, וכאן המטרות צריכות להיות למצוא את הכוח והאמצעים כדי למנוע כל עיכוב חמרי מאדם צעיר שבכוחו ליהנות מן ההשכלה שהאוניברסיטה עשויה להקנות לו. יש לחתור לקראת גילוי כל כשרון שבנסיבות החברתיות הקיימות, ולא באשמת מישהו, הוא נסתר, וכיוון שהדבר הוא כך והחברה והמדינה נדרשות לעשות כל אשר ביכלתן כדי לצמצם את הפער ולהעלות כוחות חדשים, כוחות מגזרות חדשות בחברה הישראלית שעד כה לא לקחו חלק במקצועות חפשיים ובאותן פרנסות הבנויות על השכלה גבוהה — ברור שלא הגיע הזמן לדבר באופן מעשי ואחראי על לימוד חפשי באוניברסיטאות ועל ביטול שכר הלימוד, כפי שהועלתה מחשבה זו פה ושם בציבור ובעתונות.

גם כאשר מדברים באופן סתמי על שזכותו של האזרח הצעיר היא לרכוש לעצמו השכלה אוניברסיטאית יש להרהר — איני אומר שיש לשלול את הרעיון — אחרי התביעה הזאת במובן זה שיש גם לתת את הדעת על השאלה אם אמנם כל צעיר וצעירה החפצים ללמוד יש בלימודיהם משום תרומה לא רק לעצמם אלא גם לצרכי המדינה. המדינה במצבה הבטחוני והכלכלי אינה יכולה להרשות לעצמה להעלים עין מצרכיה שלה, לתת בלי לדעת אם אכן יש תקווה סבירה שהיא גם תקבל.

אשר לשיטת שכר הלימוד נדמה לי, שגם אלה אשר קדמו לי לא התיימרו, ובצדק, להציע על נקלה

שיטה צודקת ויעילה לקביעת שכר לימוד. ברעיון היסודי שצריך להיות שכר לימוד מדורג, כלומר לפטור כליל סטודנט אחד ואפילו לתת לו עזרה נוספת לצרכי הקיום ולדרוש יותר מסטודנט שני — בזה כמעט שלא יכול להיות ספק, וגם צדק שר החינוך והתרבות באמרו שקשה לקבוע בדיוק את הקריטריונים האובייקטיביים והצודקים לגבי אוכלוסיה זאת, שיצאה כבר מכלל שלי־טת ההורים ולא הגיעה לרשות עצמה מבחינה כלכלית. בכל זאת הוועדה הטורחת על עניין זה תמצא בוודאי את הדרך במגע ובהתייעצות עם הסטודנטים עצמם, שיש ביניהם בעלי רצון טוב והבנה למצבם ולמצב המ־דינה; ומקווה אני — אינני יכול לומר זאת בוודאות — שלא תלך בדרך אשר נרמז עליה על־ידי שר החינוך והתרבות בדבריו על יצירת חוב, שבתקופת לימודים של 4—5 שנים יכול להגיע בנקל ל־10,000 לירות או יותר, יצירת חוב שנוסף על החובות האחרים, שהם כמעט בלתי־נמנעים, תהיה נקודת המוצא של האדם הצעיר בבואו להתחיל את דרכו במשק, בכלכלה, בפרנסת עצמו, ותלווה אותו במשך הרבה הרבה שנים.

רתיעת הדור הצעיר מדבר זה גדולה לא מפני שהוא כפוי־טובה, אלא מפני הפחד הטבעי המתלווה לעומס ולעול של חובות שאדם צריך להסיר מעליו במשך שנים כה רבות.

הערות אחדות לבעיית האוניברסיטאות. מי שמתבונן במקצת בתקציבי האוניברסיטאות ועוקב אחר המשא־ומתן, אחר הזעזועים הפוקדים מוסדות אלה מדי פעם בפעם, רואה שגם באוניברסיטאות שיטת השכר, כמו בחלקים גדולים של המשק ושל החברה, אינה הולמת את הצרכים ואת הציפיות של הציבור. שכר עובדי האו־ניברסיטה, על כל פנים של האקדמאים, איננו מאפשר את דמת החיים שאנשים אקדמאים מצפים לה. אם אין אפשרות למרצה בכיר לרכוש לו מכונית, כי אין הוא יכול לממן את הרכישה מן המשכורת בהיותו בעל מש־פחה צעירה, הולכות האוניברסיטאות, גם בענייני תש־לום לסגל האקדמאי, באותה דרך מסוכנת, אך בלתי־נמנעת עד כה, של הטבות עקיפות, בין שזה רכב, בין שזה טלפון ובין שזה גמול נוסף — אינני יודע איזה גמול — על המשכורת, הלוואות עומדות, דירה חצי חינם, נסיעות לחוץ־לארץ, לא רק נסיעות להשתלמויות, אלא קרן נסיעות, משכורות נוספות מקרנות מחקר, כספים המתקבלים מחוץ־לארץ או היתר לעבודה נוספת במש־רה וחצי, שתי משרות או יותר — תופעה שוודאי אינה תורמת ליעילות העבודה באותו מקום שם עובד האק־דמאי בעיקר. כל הדברים האלה הם תוצאה מן העובדה הבסיסית הזאת שזה עתה ציינתי.

יש מעין ספורט של השׂווה בין אוניברסיטאות. כשאתה מדבר באוניברסיטה אחת, למשל בבר־אילן, יאמרו לך כי בירושלים נוהגים לשלם גם דבר נוסף, ובדרך כלל האוניברסיטה בירושלים, כמוסד הוותיק בין־תר, היא נקודת ההשוואה לכל התביעות האלה. אבל הדבר הגיע לידי כך שלפני שלושה—ארבעה שבועות שבתו באוניברסיטת ירושלים העובדים האקדמאים שממלאים גם תפקידים מינהליים, כי אמרו שיש אוניברסיטאות אחרות שבהן הגמול על מילוי תפקידים מינהליים נוסף על התפקיד האקדמי העיקרי גדול יותר מאשר כאן בירושלים. דבר זה אינו יכול להיות, והבינותי מדברי השר שהוא שואף או שהצעות ועדת־שלון מכוונות לה־ביא לידי האחדה של התנאים ולהפסיק פעם ולתמיד את הספירלה הזאת של ההשוואות, שבעזרתן מעלה כל מוסד את עצמו ובדרך זו או זו משיג הטבה זו או זו לעובדיו.

נכון שבמצב זה, כשהמדינה נושאת ב־70%, לערך, של התקציבים השוטפים וב־50% של תקציבי הפיתוח, מתבקש פיקוח ממשלתי, ופיקוח זה לא היה בנמצא עד כה, על כל פנים לא ברמת יעילות שתניח את הדעת.

הזכיר שר החינוך והתרבות את התביעה של החו־פש האקדמי, ואני רוצה לתמוך בדעתו בניסוח שלי, כאשר אני אומר שחופש אקדמי מתבטא בעיקר בבחירת המורים, בתוכן התורה הנלמדת או שכל אחד ממורי האוניברסיטה מלמד אותה. בזה אין המדינה דוצה להת־ערב. אך ספק הוא אם לתחום החופש האקדמי שייכת תביעתה של כל אוניברסיטה לקבל את הזכות לקבוע בדיוק אילו מקצועות היא רוצה ללמד, אילו חוגים היא רוצה לקיים, גם אם מספר התלמידים הדורשים את החוג הזה הוא קטן ביותר — לפעמים 10, לפע־מים 5, לפעמים 1 או 2. כאן כבר לא ברור לגמרי אם הדבר שייך לתחום החופש האקדמי. אבל הדבר שמספר הקילומטרים, לפי 35 אגורות לק"מ, המגיע למרצה בכיר או לפרופסור אינו עניין השייך לתחום החופש האקדמי, דבר זה צריך להיות ברור להנהלות האוני־ברסיטאות עצמן. וכאן אי־אפשר לדחות מכל וכל כל נסיון של הממשלה לדעת בדיוק מה מתרחש בפנים ואיך נוהגים לגבי העניינים האלה.

וכבר הזכיר קודמי, חבר־הכנסת קדגמן, את הדין־וחשבון של מבקר המדינה מלפני שנתיים, אשר כבר ממנו היה ברור כי אחרי שנתיים נעמוד לפני קטס־טרופה לגבי המוסד המסויים הזה. כבר אז צויין בע־מודים 30—32 שמיליון ורבע לירות לא הועברו לקרן מסויימת אחת לפנסיה, ועוד מיליון ורבע לירות לא הועברו לקופה אחרת. במקום אחר מסתבר שהמינהלה או האדמיניסטרציה נוהגות בשיטות מוזרות, כאשר קוראים שביחידה אחת הזמינו 20,000 פריטים ב־10,000 הזמנות נפרדות — דבר המוכיח שבוודאי צבא של עובדים צריך היה לעסוק בכך כדי לבצע את הפעולות הללו. ועכשיו אנו שומעים שהאוניברסיטה מתכוננת שלא לשלם בעד חשמל, טלפון, מים ומסים. לא שמענו כלל וכלל אילו צעדים מיידיים מתכננת ויזמת האוניברסיטה הזאת במצוקתה הנוכחית, כפי שהיא כבר גלויה לעין, כדי בכל זאת לצמצם קצת את המצב החמור הזה שהיא נמצאת בו.

רשמתי לפני בסיפוק את דברי שר החינוך והתרבות כי אף אם הבעיה נתעודרה ברגע זה על־ידי אוניברסיטת תל־אביב, הרי צריך להיות ברור שהמוסדות האחרים והציבור בכללותו אינם יכולים לקבל את התופעה הזאת, שמוסד אחד מרשה לעצמו לנהוג שלא לפי כללי המינהל התקין או שאינו יודע לכלכל מעשיו מטעם זה או זה ומעמיד את המדינה לפני מצב כזה, ועל־ידי מספר פעולות הפחדה ואיום מביא את הממשלה והמדינה לידי כך שישלמו את החשבונות, יתנו הלוואות עומדות, כלומר מענקים מוסווים, בעשרות מיליוני לירות; ואילו אחרים, המנסים ומצליחים במידה זו או זו לכלכל את מעשיהם ולא לעבור על תקציביהם, נשארים מוגבלים באותם גבולות שהציבו לעצמם. אשור שכך יהיה, כי אחרת יהיה זה חינוך אזרחי שלילי בתכלית, וברור שהמדינה, הכנסת, איגן יכולות להרשות דרך זאת.

על כן אני מקווה ששר החינוך והתרבות יצליח

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (דיון)
(גולדשמידט, ישעיהו, גרוסמן, אלון, רזיאל־נאור) —

במשימתו, אשר עליה דיווח לפנינו בעניין זה. ייבדק מצבם של כל המוסדות; לא יקבל פרס מי שלא שמר על כללי הזהירות המשקית והאחריות הציבורית, לרעתם של מוסדות שכן שמרו על מידות הכדחיות אלה. על־ידי כך לא יוגבל החופש האקדמי, והמדינה תוכל לתת בעזרת המוסדות האלה את השירותים שהיא מחוייבת בהם ואשר באותה מידה האורח זכאי להם.

היו"ר י. ישעיהו:

רשות הדיבור לחברת־הכנסת גרוסמן, ואחריה לח־בר־הכנסת פרוש.

חייקה גרוסמן (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. יש אולי שאלה פילוסופית העומדת לפנינו והיא: האם ההשכלה הגבוהה היא מצרך רגיל שיש לשלם בעדו ולכן הוא צמוד למדד של יוקר ותלוי בקריטריונים כלכליים של היצע וביקוש וכיוצא באלה, או שההשכלה הגבוהה זה שירות שה־חברה חייבת להעניק? מובן שהחברה אחראית לנושא עצמו, משום שהוא הקובע את דמות החברה, ואין לי ספק שהמטרה צריכה להיות: השכלה גבוהה חינם לכל.

אך הכל יחסי ויש רצוי ויש מצוי. עדיין לא פתרנו את בעיית ההשכלה התיכונית. צוואר הבקבוק בדרך לשוויון בחינוך איננו במעבר מן התיכון לאוניברסיטה, אלא במעבר מבית־הספר היסודי לתיכון. רק אחוז קטן מבני השכבות והעדות הטעונות טיפוח וקידום מגיע מבית־הספר היסודי לעל־יסודי. המצב הנוכחי הוא שמש־פחה הנאבקת עם הכנסה שאמנם מגיעה לרמת השכר הממוצע במדינה — שהוא, כך טוענים, 800 לירות לחודש — נאנחת ונושמת בכבדות כאשר היא צריכה לשלוח אחד או שניים מבניה לתיכון והיא אינה יכולה ליהנות גם משכר לימוד מדורג.

לימודים גבוהים אינם בבחינת מותרות בחברה טכ־נולוגית ועם זאת יש הצפה באוניברסיטאות בגלל הג־טייה היהודית־גלותית, אולי, לבדוח מעבודת כפיים. הנהירה לאוניברסיטאות אליה וקוץ בה: א. אין כמעט מי שיעבוד במדינה, כי הרי כל ילד יהודי הוא ילד יהודי גאוני רגיל; ב. צריך לשמור על סדר עדיפויות בחברה מתפתחת הפותחת פערים סוציאליים מתרחבים.

לבאורה, לא יהיה כל רע אם בעקבות העלאת שכר הלימוד יקטן מספר הפונים לחינוך גבוה. אולם הסכנה איננה בכך שפחות צעירים יגיעו לאוניברסיטה. הדפורמה שהוצעה — ואני מבינה שזו אחת ההצעות שהוצעו על־ידי פקידים מסויימים של המשרד, ואין לי עניין לחדד את היחסים בין המשרד לשר — ושגזירתה בוטלה לעת־עתה, היתה גורמת לכך שפחות ופחות — —

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

הגזירה לא היתה קיימת ועל כן גם לא בוטלה לעת־עתה. היא בדיוק כמו כל ההצעות, הטובות והג־רועות ממנה.

חייקה גרוסמן (המערך, עבודה—מפ"ם):

זה מה שאמרתי.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

לא. ההצעה עומדת בדיון. לא היתה גזירה ולא בוטלה.

חייקה גרוסמן (המערך, עבודה—מפ"ם):

ואם אומר שהיא בבחינת הצעה בלבד האם יהיה זה בסדר?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

כן.

חייקה גרוסמן (המערך, עבודה—מפ"ם):

——על כל פנים, אם היא תתגשם היא עלולה לגרום לכך שפחות ופחות צעירים מאותן שכבות נחשלות, שאנו רוצים ביקדן ובטיפוחן, יגיעו לאוניברסיטה. צעיר ממשפחה ענייה, מטופלת בילדים, יחשוב פעמים רבות לפני שיתחיל בארבע שנות לימוד, שבהן יתפרנס אך בקושי ואשר בסיומן יהיה מוטל על כתפיו נטל של יותר מ־10,000 לירות — יש מי שאומר 16,000 לירות — וזאת עוד לפני שהתחיל להסתדר בעבודה, במשפחה וכך הלאה. העשירים ישאו בנטל החדש בקלות, ישלמו יותר אך הם ימשיכו ללמוד.

הסכנה בצימצום אישורי הנוקקות להנחה מ־17,000 ל־1,500 לירות, כפי שזה היה, והעלאת שכר הלימוד לפי ההצעה מ־1,000 ל־2,500 לירות, לפי ההצעה שאין לה אישור של השר — אני מסכימה, היתה לא זאת שפחות צעירים יגיעו לאוניברסיטה. לא יהיה זה אסון לאומי, מותר לי לומר זאת; אלא שסטודנטים חסרי יכולת כספית לא יוכלו להגיע לאוניברסיטה, או לא יוכלו להגיע להישגים בלימודים. תהיה קורלציה גבוהה יותר בין המצב הכלכלי של הלומד לבין ההישגים בלימודים.

אני יודעת שהאוניברסיטאות הן סתומות, אך כל צימצום בדרך זאת יפגע במעוטי יכולת והקריטריון לקבלה באוניברסיטה לא יהיה קריטריון שכלי, אלא סוציאלי־כספי.

אני בעד שכר לימוד מדורג באוניברסיטה. סטודנטים נפגעו כאשר אמרו שהקריטריון לתשלומיהם יהיה לפי הכנסתו של אבא. בחור בן 25 אינו רוצה להצטנף בכנפי אביו ולחיות בזכות הכנסותיו. עד כאן טוב ויפה. הקרי־טריון להכנסתו של הצעיר גם הוא אינו עומד במב־חן. כדי שהכנסתו תעלה עליו לקפל את היקף לימודיו, או שהוא יעסוק במרמה. הוא יופיע כמישהו שאיננו עובד ואין לו הכנסות, או שהוא בכוונה לא יעבוד כדי שלא תהיה לו הכנסה וכדי שיוכל ליהנות מהנחות. בין שני הקריטריונים האלה: א) הכנסתו של אבא; או — ב) הכנסתו של הסטודנט, אני בוחרת בקריטריון שלישי — משולב.

אומרים שאי־אפשר יהיה לבדוק, אי־אפשר יהיה לבחון; אבל אני בעד קריטריון משולב והוא המצב הכלכלי של המשפחה: כמה תלויים, כמה ילדים, כמה נפשות, כמה הכנסה לנפש, כמה ירושה וכדומה.

אסתר רזיאל־נאור (גח"ל):

איזה דחדים יש לו.

חייקה גרוסמן (המערך, עבודה—מפ"ם):

אני יודעת שאין דרך נוחה לבדוק זאת, אבל אין ברירה אלא ללכת בדרך משולבת.

ואוסיף, שחייב לקבוע בכניסה לאוניברסיטה גם הקריטריון של הכישורים. וגם לפי קריטריון זה בין שני כישורים שווים — אעדיף את בעל הכישורים ממוצא סוציאלי או עדתי ירוד — ואני יודעת שאני יכולה לעורר זעם על הקביעה הזאת. יתר על כן, לפעמים מותר

להעדיף עדה או שכבה סוציאלית ירודה גם אם הכי־שורים ירודים יותר, מתוך הנחה שברבות הימים הוא ישיג. אני בעד הדעה ששאנסה שווה אומרת לתת "פור" בזינוק; ואם זה כך, שבין כלל הלומדים בחינוך הגבוה 13% בין המתחילים הם מעדות המזרח ורק 9% בין המסיימים — הרי מותר לקבוע כללים המקפחים כלפי מעלה.

בעולם הגדול התגברו מזמן על הירושה של אוניברסיטה אליטרית. אצלנו היא אמנם אינה אליטרית, ולא הספקנו לגדל אצולה; אך אנו רחוקים ממתן לי־מודים אוניברסיטאיים לכל בהתאם לכשרונות. אנו על גבול הניתוק של הלימודים מן המציאות הכלכלית במדינה.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
זה לא בהכרח אותו דבר.

חייקה גרוסמן (המערך, עבודה—מפ"ם):
יכול להיות, אבל אני מקווה שאתה מבין למה אני מתכוונת.

אני שואלת את עצמי: האם יש קשר, גשר ומכנה משותף בין האוניברסיטה, החברה, הכלכלה והתעסוקה?

יכולה אני להבין ללבם של סטודנטים הזועמים על שלגביהם נערכים חישובים שונים ומסובכים; אך אם ללחוץ, יש כמה מקומות שאפשר ללחוץ עליהם כדי להשיג את 60 מיליון הלירות שרוצים להרוויח כתוצאה מהעלאת שכר הלימוד. אם רוצים להשיג 60 מיליון לירות, אולי במקום אחר, כמו "ורד", אפשר להשיג 100 מיליון לירות. זה לא עומד אחד מול השני, אבל השאלה היא באמת היכן לשים את דגש הלחץ.

אני יודעת שלימודים אקדמיים אינם יכולים להמשיך ולהיות תענוגם הבלעדי של בני עשירים, כפי שהיו במאה ה־19.

כדי ליצור שוויון בסיכוי לחינוך גבוה יש לקבוע שכר לימוד מדורג וריאלי ולהקפיד על סלקציה הכוונתית בקבלה לאוניברסיטאות. תעודת הבגרות אינה יכולה לשמש אבן בוחן יחידה. אוניברסיטת חיפה, למשל, מנסה להנהיג בחינות כניסה נוספות וועדת קבלה המשתמשת בקריטריונים ספציפיים לכל חוג וחוג, המבוססים על כושר זכרון, כושר המצאה, השכלה כללית, הגיון וכיוצא באלה. גם אם ידוע לנו שמקוריות מחשבתית אינה ניתנת להיבחן לפי קריטריונים מוצקים, בכל זאת חושבת אני שצריכים להיות קריטריונים רבים ומגוונים ככל האפשר. גם במסגרת זאת יש להקפיד על העדפה והקלה בקבלת אלה שהכל תמימי־דעים כי יש לקדמם כדי שחברתנו תהיה טובה יותר.

יש לומר גם דברים לראשי האוניברסיטאות: בשנים האחרונות לא ניכרה, בכמה מוסדות להשכלה גבוהה, נטייה כלשהי לריסון עצמי. להיפך, נדמה לי כי רבים ניסו לפתח פקולטות וחוגים במהירות מסחררת בלי להעדיף שיקולי צרכים ואמצעים. הבנייה החדשה בכמה אוניברסיטאות היא בניית פאר ללא צורך, שאין דומה לה בסקטורים אחרים. אולמי ההרצאות הם עניין חיוני. הם חייבים להיות מותאמים לתפקידם, אך אין כל צורך שיהיו מרוצפים בשיש וכל הסטודנטים יוכלו להחליק עליהם. אין גם צורך למהר ולשבץ יצירות אמנות בתחומי הקמפוס, אינני מתנגדת לזה, אבל הרי העתיד עוד לפנינו ויש להשאיר גם משהו לדורות שיבואו אחרינו. תמוה גם מדוע אוניברסיטת תל־אביב מפתחת פקולטת ענק למדעי הרוח, הנסמכת על ספריה מרכזית דלה יחסית. באחרונה נמסר שגם אוניברסיטת ירושלים בונה בניית פאר בהר־הצופים, יש לבדוק זאת. המספרים אומרים, כי בחמש השנים האחרונות עלה שיעור חלקה של הממשלה באיזון תקציבי האוניברסיטאות כמעט פי־שלושה־וחצי בעוד שמספר הסטודנטים גדל רק פי־שניים. אני יודעת שיאמרו לי שההעלאה כוללת גם עליית מחירים, אך בכל זאת צריך לבדוק זאת.

אין זה רצוי שהממשלה תעמוד ככלב שמירה ותשגיח לפרטי פרטים על הוצאות המוסדות להשכלה גבוהה, אך מן הראוי כי ראשי האוניברסיטאות יעשו אף הם לריסון הגיאות, לקיצוץ בבניית הפאר, להקטנת ההטבות וההנאות לפרופסורים — ויכול להיות שאני אעודר את זעמם. ההוראה הופכת להיות יקרה יותר ויותר, אני יודעת זאת ואומר מלה על כך בסוף דברי.

החשיבה הרציונלית תפסה את מקומה של התפיסה המגית, שהיתה בעבר. עכשיו, בתקופת המדע המתפתח, התפיסה הנסיונית של המדע תופסת את מקומה של התפיסה הדציונלית. אני יודעת שזה תובע משאבים, מעבדות לניסויים, עזרי לימוד, שבאים בד־בבד עם הקידמה הטכנולוגית; אך אין להוסיף נטל על הנטל הזה, האובייקטיבי וההכרחי, נטל נוסף של פאר בלתי־הכרחי על ההכרחי לקידומו של המדע.

מדיניות כספית גדעונית אינה טובה. יש הנחה במדינת ישראל, כי ההשקעה הטובה ביותר והמשתלמת ביותר היא עשיית חובות. זאת היא תיזה נפוצה בין אנשי עסקים והם כנראה יודעים מה שהם עושים.

(שר־החינוך־והתרבות י. אלון קורא קריאת־ביניים)

הנחה זו אמנם נפוצה, אך היא מסכנת את קיומה של אוניברסיטת תל־אביב.

יש חוגים הרוצים לראות עצמם שלטון קבע בחברון. מוטב שיהיו בבחינת שלטון קבע בשכונת התקווה ובבית־שאן גם בתחום ההשכלה הגבוהה.

מתברר שהאיום על סטודנטים מעוטי יכולת לא היה, כך טוען השר, והוקל לנו כששמענו זאת. רצוי שדיון זה ימנע את הופעתה של הסכנה הזאת גם בעתיד, גם בסתיו הקרוב, עם סיום עבודתה של ועדת בר־ניב.

היו"ר מ. ביבי:
רשות הדיבור לחבר־הכנסת פרוש, ואחריו לחבר־הכנסת אליעד.

מנחם פרוש (אגודת ישראל):
אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. שביתת הסטודנטים באוניברסיטאות בשל העלאת שכר הלימוד, ואימי הנהלת האוניברסיטה בתל־אביב לסגור את שעריה, חשפו לפנינו את הנעשה בקהיליה האקדמית.

קשה לי לדבר בנושא זה בלי להתעכב על גישתנו והערכתנו לתוכן הלמידה ורוח הלמידה של המוסדות להשכלה גבוהה כפי שנתפסים בראייתם של יהודים מושרשים בערכי הרוח הנצחיים של עמנו. זה יהיה לא נכון אם לא אגיד, שהבעיה הרוחנית מעיקה עלינו פי כמה מאשר הבעיה הכספית שנקלעו אליה המוסדות האלה. זה מעיק עלינו בשל גידולם וביצורם של כוחות

אדירים כאלה סביב המוסדות להשכלה גבוהה במדינת ישראל, אשר ברוחם ובנשמתם נותקו מן התורה ומן המסורת, שהם שרשינו הנצחיים, ובמבצרים אלה הולך וקם דור אשר בתשתית השכלתו השכלה ככל ההשכלות, תוך התעלמות מייחוד עמנו, תוך מחשבה שאנו עם ככל העמים, שתרבותנו ככל תרבויות העמים. בנקודת־יסוד זו, בהתבצרות מבצרי תרבות כאלה, אנו רואים את הסכנה הגדולה לעתיד עמנו, לדמות הדורות שיגדלו על ברכי המוסדות להשכלה גבוהה, שהם נטולי רוח ונשמת עמנו כעם ה'.

ייתכן שלרבים בבית הזה לא היתה כלל הפתעה לקרוא אתמול בעתון "הארץ" את גילויו של העתונאי מר עוזי בנזימן. בכל אופן, אני חייב לומר שאני, ובטוחני שגם רבים מאוד במדינה, נשארו המומים למקרא הגילויים מדוע ואיך הגיעו המוסדות להשכלה גבוהה עד משבר. ואלה הם הגילויים: ריבוי המסגרות האקדמיות, כפילויות במסגרות אקדמיות, שמקורן בתחרות לוהטת בין המוסדות להשכלה גבוהה, ותוצאות הכפילויות — חוגים ללא תלמידים, שיעורים דלילי האזנה, מסגרות מחקר והוראה שלא נוצרו אלא כדי לפתור בעיות אישיות של אנשי הסגל האקדמי. שכרם של חברי הסגל האקדמי הוא מן הגבוהים בארץ. ומר בנזימן מוסר בכתבתו פרטים על־פי נתוני השכר, שלפיהם משתכר פרופסור מן המניין בוותק מירבי 2,760 לירות לחודש, ומלבד זאת נהנה מתגמולים בעד הוצאות רכב וטלפונים, ולא דק זאת אלא שהוא מקבל שנת שבתון אחת לשש שנים עם תשלום של 742 דולר לחודש משכורת מן המוסד בישראל, ובמקביל מגיעה אליו הכנסה מן המוסד בחוץ־לארץ שהוא יצא אליו לשנת שבתון. בנוסף על כך הוא זכאי גם לכרטיס טיסה הלוך ושוב וכרטיס לכיוון אחד בשביל אשתו. ולא רק זאת אלא שהוא נהנה מקרן השתלמות בסך של 1,080 דולר בשנה. וכן מפרט מר בנזימן עוד שורה של הטבות מהטבות שונות.

גודל נוסף להצטברות הגרעונות יהווי כידוע הבנייה המופרזת. כך שאין כל פלא אם הממשלה העלתה בחמש השנים האחרונות את חלקה באיזון התקציבים של המוסדות להשכלה גבוהה מ־76.8 מיליון לירות ל־256 מיליון לירות.

חשיפת המספרים האלה על משכורות פנטסטיות ועל בנייה מופרזת מחייבת חשיבה מעמיקה, כי עלינו לשאול את עצמנו לאן כל זה יוביל אותנו.

קביעת דמות חיים מופרזת כזאת על־ידי הקהיליה האקדמית היא היא אשר גוררת אחריה את הזעזוע העמוק שאנו עדים לו בכל מערכות חיינו הכלכליים, באשר זוהי שרשרת המשתזרת בכל ענפי הכלכלה. מה לנו כי נזעק על פועלים בנמלים והעמלים בכל ענפי התעשיה, כאשר אלה אשר חייבים לשמש דוגמה ומופת בהליכותיהם הם אשר תובעים לעצמם זכויות מופרזות מדי תיעות, כפי שנחשפו כיום לעינינו כאשר נתפרסמו נתונים על שכרם של הפרופסורים.

מוזר היה לי לקרוא אותו מאמר, שדרך־אגב תבע מן ההנהלות של המכללות לנהוג ביושר ולהמציא נתונים מוסמכים על מספר הסטודנטים הלומדים בהם, באשר יש הפרש של 5,000 סטודנטים בין הממצאים של המוסדות להשכלה גבוהה לבין הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ההאשמה הזאת חורגת מעבר לכל מסגרת. לא פחות מזה קשה להשלים עם ההאשמה על התחרות פרועה, המאפשרת לאוניברסיטה אחת לפתוח — כן, לפתוח, כך כתוב בעתון "הארץ" — פרופסורים מאוניברסיטה אחרת ולהעבירם אליה על־ידי מתן הטבות מנקרות עיניים ותוך פיתויים הגלומים במסגרות אקדמיות חדשות ונוצצות. קשה לעכל זאת, וכי ביושבי קרנות בשווקים אנו מדברים?

ניהול זה של האחראים למוסדות להשכלה גבוהה הוא אשר אילץ את הממשלה להגדיל את השתתפותה בתקציבי המוסדות האלה מ־76.8 מיליון לירות ל־256 מיליון לירות. לא ייתכן שמצב זה יימשך. עם כל ההבנה לדרישה להגביל את המעורבות של הממשלה במדיניות הפיתוח האקדמי, הרי אם הממשלה נקראת לשמש גורם באיזון התקציבים וכיסוי הגרעונות, לא ייתכן להמשיך במצב הקיים, מה גם שהשתתפות הממשלה מגיעה כבר ל־60% עד 80% מתקציבי האוניברסיטאות.

כאשר לנגד עינינו המספרים האסטרונומיים על השתתפות הממשלה בתקציבי המוסדות להשכלה גבוהה — ולמרות זאת הן מאיימות בשביתות ובהשבתות — אולי תואיל הממשלה לעשות השוואה בכמה היא משתתפת וכמה עולים לה מוסדות התורה, הישיבות הגדולות. איה הסופר ואיה המשורר, אשר יעלה לפנינו תיאור ציורי באילו תנאים איומים של לחם צר ומים לחץ מתקיימים מבצרי התורה; מה משכורתו של ראש ישיבה אשר יושב 16 שעות ביממה על התורה והעבודה ומרביץ תורה ומפיץ אורה? איה הסופר אשר ישרטט את תנאי החיים של ראשי הישיבות, דירותיהם, הוצאותיהם וצרכיהם, ויעמיד אותם לפנינו זה לעומת זה? איה הסופר אשר יעלה לנגד עינינו את תנאי החיים של בני הישיבות, הממיתים את עצמם באוהלה של תורה, ויעמידם זה לעומת זה?

ונשאלת השאלה: איך וכיצד אפשר להתעלם כמעט כליל ממבצרי התורה האלה ולהסתפק בזריקת פירורים מתקציבים? שאלתי זאת בהזדמנויות קודמות ואני חוזר ושואל, ואחזור ואשאל, כי מצפוננו אינו נקי כשאנו מעלים לפנינו איך וכיצד מקפחים את מבצרי התורה, אותן ישיבות קדושות, שהן מודרות הנאה גם כדי סיפוק צרכיהן המינימליים.

שמעתי כאן בקשב רב את דבריו של שר החינוך והתרבות כאשר מסר לנו נתונים כמה עולה למדינה סטודנט למדעי הרוח ונקב סכומים של 3,000 עד 5,000 לירות לשנה; סטודנט למדעי ההנדסה — 10,000 עד 12,000 לירות לשנה, וסטודנט למדעי הרפואה — 25,000 לירות לשנה. בשום אופן איננו יכולים להשלים עם האפליה המשוועת הזאת, כאשר המדינה משתתפת בסכום מקסימלי של 120 לירות לשנה בהוצאותיו של צעיר המשתלם לרבנות, דיינות או שחיטה. הגידו לי, חברי הכנסת, האם תיתכן אפליה כזאת בין אזרח לאזרח, כאשר מדובר בהשתלמותם של צעירים לשידותים אשר רוב רובו של הציבור נזקק להם?

קשה עד מאוד להשלים עם אפליה חמורה זו, והגיע הזמן שאתה, שר החינוך והתרבות, תתן דעתך על כך.

אם רוצה אני לדון לכף זכות — עד כמה שאפשר לדון לכף זכות אפליה משוועת כזאת — הרי זה רק אם נאמר כי הקובעים את התקציבים רחוקים הם מן העולם העילאי של הישיבות הקדושות. הרשו לי להציע לכם, התקרבו אליהן, תבקרו אותן, תראו את אוצרות

האור הבוקע ממבצרי התורה. התקרבו אליהן, תבקרו אותן אי פעם באחת משעות היום או הלילה ותראו לפניכם אותם בני הישיבות, מי מהם בשעות המאוחרות של הלילה ומי מהם בשעות המוקדמות של הבוקר, כל היום וכל הלילה דבוקים וצמודים לעולמות שכולם הוד וקדושה, והם שחים בין גלי ים התלמוד, חיים בספירות הנאצלות שהאצילו הוד והדר על עמנו. שם שם בישיבות טמונים המשאבים של אוצרות הרוח אשר עמדו לנו כל הדורות לפני כל רוחות שבעולם. אוצרות רוח אלה הם אשר מפעמים ברוח עמנו במבחנים. ואם אנו רואים לא אחת משהו טמיר, נעלם, עליון המייחד את עמנו נעמיק חקר ונגיע כולנו למסקנה מאין הרוח הגדול המפעם בתוכנו, מאין שאפנו־שאבנו את כוחותינו אם לא מאוצרות הנצח של עמנו שיסודם בקודש, בתורתנו. מהו הרוח אשר הפיח בנו עוז ועוצמה רוחנית שמייחדים אותנו — האם יהיה מישהו אשר יכול להביע כי רוח ההשכלה או רוח הסוציאליסם הם שהביאו אותנו עד הלום? איך זה בקום מדינת ישראל כאן בארץ־ישראל לא נערך צוד מחצבתנו, אשר נחצבים במבצרי התורה, באותן ישיבות שמהן אנו שואבים את המשאבים של ערכי הנצח של עמנו? איך וכיצד יקפחו אותם?

דווקא עם חשיפת הספרות האסטרונומיות המדהימות, ההפרזה הבלתי־נסבלת בגידול תקציבי המוסדות להשכלה גבוהה, יש ללא ספק לעצור בעד הגידול המסחרר בתקציביהם. נתעורר לראות איך וכיצד קופחו כל השנים עד לימים אלה מבצרי התורה, אלה הישיבות שבהן ומהן נדלק יקוד הקדושה המפעמת עמוק עמוק בלבב כל יהודי; בהן ומהן, מישיבות אלה, נדלקת לבת אש הקודש אשר מקדשת את עמנו ומבטיחה קיום עמנו.

נביט נכוחה ונראה זה לעומת זה את גידול המוסדות להשכלה חילונית לעומת גידול מבצרי התורה — ונסיק את המסקנות.

היו"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת נסים אליעד, ואחריו — לחבר־הכנסת זלמן שובל.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. אני מקדם בברכה את ההבדל שהבדיל שר החינוך בין סמכותו כשר ובין סמכות המשרד שלו להגיש הצעות. הבדלה זו קיימת גם בחוקים. יש חוקים שבהם נתונה סמכות ההחלטה למנהל המשרד, ואחר כך יש זכות עיעור המופנה לשר עצמו. דהיינו, החוק אינו רואה זהות השר עם הנהלת המשרד. אין זה פוגע באחריותו האישית של השר לדרך פעולתם, לטיב פעולתם וליעילות עבודתם של אנשי המשרד. בצדק אמרה פעם ראש הממשלה, כפי שצוטט כאן, שאם יש ביקורת על עובדי המשרד, הרי הביקורת מופנית גם אל השר. אינני רואה כאן שום סתירה.

מנחם בגין (גח"ל):

האחריות הפרלמנטרית היא בלעדית לשר.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

נכון, והוא ההבדל. אתה יכול לבקר את הצעת המשרד, והשר יכול לבוא ולהתייצב מאחוריה, או לדחותה, או לתקנה. אבל בהחלט ייתכן סידור כזה שהמשרד מציע הצעה מסויימת, השר איננו חייב מיד לאמץ אותה, איננו חייב להתנגד לה, איננו חייב לאשר אותה, אלא לתת את האפשרות לאנשי משרדו להשתתף בדיונים ובהצעות, ובמיוחד כאשר מדובר בוועדה שמתמנה על־ידי הממשלה לצורך בדיקת נושא מסויים, ולמשרד יש עניין בהגשת דברים ובהדרכה. אני רואה בזה הסדר הגיוני והפרדת סמכויות מתקבלת על הדעת. לדעתי טוב עשה השר שניגש בדרך זו לנושא, ועל־ידי כך איפשר לנו להביע את דעתנו על ההצעה של הנהלת משרד החינוך והתרבות.

אני אינני מקבל את ההצעה הזאת. לא נקבל את ההצעה. אתחיל בעניין ההלוואות. הלוואות פירושן הרתעה של כל אותם צעירים, שאנחנו חוזרים השכם והערב על התביעה לעודד אותם לקראת השכלה גבוהה, כדי לבטל את הפער.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

איך ימומנו לימודיהם של מעוטי הכנסה, במצב הקיים, בלי הלוואות?

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

אדוני השר, אני בהחלט אתבע ממך, ממשרדך ומהממשלה לאפשר לימודים לכל הצעירים הללו. יש מקורות, עוד אומר דברי שבח למה שאתה עשית, אתה גילית לנו מקורות חשובים מאוד. אני בטוח שכאשר תופעלנה ההצעות שלך, כאשר תוקם ועדת ההקצבות אולי תתפלא להיווכח כמה היא תעזור לך, יותר מאשר תעזור לך התכנית לתת הלוואות או להקפיץ בבת־אחת את שכר־הלימוד מ־1,000 לירות עד 2,500 לירות.

אינני מתעלם מצדכי החינוך האחרים. עוד אגיד מלים אחדות על הנסיון של האופוזיציה לקצר חזית בנושא החינוך, ועל דבריו של חבר הכנסת שהיה יושב־ראש ועדת החינוך של הכנסת בתחילת הקדנציה הזאת. אבל צרכים אלו אינם עומדים בסתירה עם הצורך לעמוד על המשמר ולזכור שהבעיה שלנו במדינת ישראל איננה בעיה סוציאלית בלבד. יש לשנן שהבעיה היא לא בעיה סוציאלית בלבד, אלא בעיה לאומית ראשונה במעלה: אם יצמח כאן עם אחד או יהיו כאן שני עמים — זאת הבעיה. בכל שיקול ובכל הצעה, ובמיוחד בעניין החינוך, שהוא יסוד היסודות ותקוות התקוות של איחוד העם, צריך להביא נקודה זו בחשבון.

לא הבינותי את חברת־הכנסת חייקה גרוסמן כשדיברה על כך שצריך לתת מקדמה, לתת "פור" לאלה שאין להם אפשרויות, ואמרה שזה יעורר זעם. רציתי לשאול אותה: זעמם של מי יתעורר? נדמה לי שהבית יהיה תמיד מאוחד בכך שצריך לעשות הכל כדי להבטיח כיסוי הפער במהירות האפשרית.

דוד קורן (המערך, עבודה—מפ"ם):

תוכן דבריה של חברת־הכנסת חייקה גרוסמן היה כדעתך.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

אני מסכים עם כל מלה שאמרה חברת־הכנסת גרוסמן בנושא זה, לכן השתוממתי כשחשבה שהיא תעורר את זעמם של חברי כנסת. על מה? על מאמץ לכסות את הפער בין העדות במדינת ישראל — על זה יתלונן מישהו?

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (דיון)
(אליעד, ידיד, ביבי, שובל, אלון) —

אדוני השר, אינני חושב שההלוואות יפתרו את הבעיה. זאת תהיה מעמסה כבדה, שבראש וראשונה תרתיע את אלה שאנחנו רוצים שיתקדמו ויגיעו לחינוך גבוה. באשר להקפצת שכר־הלימוד מ־1,000 לירות ל־2,500 לירות, אינני מאמין שהיא תתקבל. לצערי הרב היה בה רק כדי לעורר ולהזעים וליצור בעיות שייתכן מאוד כי אילו חשבו עליהן מלכתחילה, לא היו נוצרות.

אני בא לברך. אני צריך לומר ששיניתי את נאומי. היתה לי ביקורת די רצינית על התיכנון ועל המשק של החינוך הגבוה. אינני חושב שיש סתירה בין עצמאות אקדמית מוחלטת ובין דאגה לניהול משקי יעיל, נכון, צודק, הוגן. אם המוסדות כיום מתקיימים ב־80% מן הממשלה לא ייתכן לבוא לממשלה ולומר שלממשלה אין מה לומר בעניין זה מפני שיש חופש אקדמי. דבר כזה הוא בלתי־נסבל ואיננו מתקבל על הדעת. על כן נברך את שר החינוך והתרבות, ואני מבין שזאת רק התחלה, בהקמת ועדת ההקצבות של המועצה להשכלה גבוהה, שהיא עצמה מורכבת ברובה מאנשי האוניברסיטאות. זהו צעד ראשון בכיוון נכון, ולכן יש לברך עליו. אחריו יבואו צעדים נוספים, כדי להבטיח שהתיכנון המשקי של האוניברסיטאות יהיה תחת פיקוח, ולו יהיה פיקוח שלהן, אבל שיהיה קיים פיקוח, תהיה בדיקה ויהיו נתונים משקיים שאפשר להתבסס עליהם.

אני רוצה לסכם בכמה מלים ולומר לאופוזיציה, אשר דוברה איננו כאן ואשר הוא היה באמור יושב־ראש ועדת החינוך בתחילת הקדנציה הזאת. פשוט קצרה בינתי מלהבין למה הוא התכוון בביקורת שהטיח ושאל: "מה הבהילות להתמודד עם כל הבעיות? די בהתמודדות מוצלחת עם אחת הבעיות". למה הוא התכוון בכך? הרי מתמודדים עם הבעיות העולות יום יום. האם התכוון לומר שאין להעמיק את החינוך בגיל הרך? האם לא צריך לדאוג לחינוך העל־יסודי? האם אין להתערב במה שנעשה במשק האוניברסיטאי?

מנחם ידיד (גח"ל):
האם לכך הוא התכוון?

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
מי שהיה יושב־ראש ועדת החינוך לא יכול לזרוק מלים כאלה לחלל ולומר, שיש כאן אטלס הנושא את כל כדור הארץ. הרי שר החינוך היה מסתפק, אילו היה ביכלתו לקיים את מה שהמציאות כופה עליו, להתמודד עם בעיות שצצות יום יום. איך אפשר מעל במת הכנסת לדבר על אטלס שנושא את כדור הארץ? אני מוכרח להשתמש בביטוי בלתי־פרלמנטרי ולומר, שאלה הם דיבורים בלתי־אחראיים מפיו של מי שהיה באמור יושב־ראש ועדת החינוך ומנסה להשוות בעיות חבלה עם בעיות של חינוך. כאילו אתה מטפל בהתפוצצות ועליך להיזהר שהפתיל לא יבער לך ביד. אין זה רציני לומר כך מעל במת הכנסת, כאשר יש לכבד את משרד החינוך הפורס לפנינו חזית מלחמה ארוכה. יש ספר נפלא בשם "חזית המלחמה של עם ישראל", ובו מלמדים אותנו שיש לראות את החזית כולה, ובייחוד כאשר ההתמודדות היא יומיומית. יש לברך את שר החינוך ואת משרד החינוך על החזית הרחבה של הבעיות שהוא מתמודד אתן, ויש לבקר אותו בנקודות שצריך לבקר אותו.

היו"ר מ. ביבי:
רשות הדיבור לחבר־הכנסת שובל, ואחריו לחבר־הכנסת לבנבראון.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
אדוני היושב־ראש, חברי הכנסת. ראשית כל רצוני לציין שהממשלה יצרה כאן תקדים פרלמנטרי מעניין; סיעה או סיעות מעלות נושא, שדחיפותו אינה מוטלת בספק לכל הדעות, ובמקום לערוך את הדיון בכנסת בזמן שבו עדיין עשוי להועיל משהו דוחים אותו למועד מאוחר יותר, וזאת מתוך תקווה שעד אז העניינים יסתדרו איכשהו. ואכן היום נערך דיון שמרכז הכובד שלו עבר מן הנושא המקורי, דהיינו שביתת הסטודנטים, למשבר הכספי החמור הפוקד את המוסדות האקדמיים בכלל ואת אוניברסיטת תל־אביב בפרט.

במאמר מוסגר הרשו לי לתמוה על שבעת שנערך דיון כה חשוב לגביהן אין ביציע נוכחות לא של ראשי האוניברסיטאות, לא של הפרופסורים ולא של סטודנטים. בפרלמנט האנגלי היו עד לפני זמן קצר נציגים קבועים של האוניברסיטאות — אצלנו אין נציגים אפילו כשהכנסת דנה באוניברסיטאות.

חברי הכנסת, הסטודנטים נאבקו על שכר־הלימוד מזה, האוניברסיטאות עומדות לפני שיתוק מזה — אלה הם פני החינוך האקדמי במדינת ישראל היום. הסטודנטים אמנם חזרו ללימודים, אך מאידך גיסא יש אפשרות רצינית שלפחות אוניברסיטה אחת תיאלץ לסגור את שעריה מחוסר כספים. המסקנה היא אחת: משהו יסתדי לקוי בתיכנון ובמבנה של מערכת החינוך הגבוה במדינת ישראל.

אינני חושב שהסטודנטים צודקים תמיד בכל הפגנה שהם עושים, וגם לא כשההפגנה והשביתה באות להגיב על אינטרס חמדי, ואני דוחה לחלוטין את הסיסמה כי המדינה צריכה לתת חינוך על־יסודי חינם לכל דורש, בכל מקצוע; ודאי וודאי שלא כאשר אין עוד חינוך תיכון חינם מלא. זו סיסמה יפה אך חסרת שחר וחסרת אחיזה במציאות הכלכלית והחברתית של מדינת ישראל.

אך את השביתה אפשר היה למנוע. השביתה פרצה בגלל מדיניות כושלת של משרד החינוך, שגרמה לסחבת בביצוע המענקים בסך 105 לירות שהובטחו לסטודנטים. והעובדה שמשרד החינוך הבטיח תוך כדי השביתה כי המענקים אמנם יינתנו מוכיחה שהיתה כאן רשלנות משרדית.

באשר לשאלה היסודית של שיעור שכר־הלימוד, אין לי כל ספק שסכום של 2,500 לירות כתעריף מינימום שווה ואחיד לכולם הוא גבוה מדי, ולא קשה לי להאמין שמשרד החינוך נוקט כאן שיטה של מיקוח: הוא מציע סכום גבוה על־מנת לאפשר לעצמו להפחית, תוך משא־ומתן, חלק מהסכום.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
משא־ומתן עם מי?

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
עם הסטודנטים, עם הגורמים השונים.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
לא הבינות את דברי. משרד החינוך הגיש הצעה לוועדה ציבורית. המשרד איננו צד במשא־ומתן על שיעור

שכר־הלימוד. ההצעה הוגשה לעיונה של ועדת בר־גיב, כמו עשר הצעות אחרות.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
שמעתי את הערתך לחברת־הכנסת גרוסמן.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
לכן אין ויכוח.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
כבר אמרתי שאני דוחה סיסמאות דמגוגיות האומרות שהמדינה יכולה וצריכה לממן לכל סטודנט את לימודיו הגבוהים, אך יש לדעתי לנסות ולהציע נוסחה שתתחשב במצבו הכלכלי והמשפחתי של הסטודנט. כאחד המודדים תשמש הכנסתו של הסטודנט עצמו, או של אביו, או של מפרנסו העיקרי, וכן מצבו המשפחתי וכו'. כמו כל ההעלאות במחיר, גם העלאת שכר־הלימוד תיפול כמעמסה על בעלי ההכנסות הנמוכות והבינוניות, ולכן על משרד החינוך לקבוע שיטת שיקלול מדוייקת ככל האפשר, שתתחשב במצבו החמרי של התלמיד, ותיקח אולי בחשבון גם את רמת הישגיו של הסטודנט בלימודיו.

אולם נדמה לי שגם בכך לא סגי. נראה לי שהמדינה חייבת להתייחס לבעיה ולא רק מבחינתו של הפרט, כלומר הסטודנט עצמו, אלא גם מנקודת ראייתה של החברה. ואם אנו אומרים — ואני אומר זאת — שהמדינה חייבת לעסוק בתיכנון כלכלי, חברתי, תעשייתי וכו' לטווח ארוך ולקבוע בהתאם לכך את מדיניות ההשקעות והסיוע הממשלתי, הרי שאינני רואה כל סיבה שלא ננהג לפי אותו קו ממש גם בענייני החינוך האוניברסיטאי. ולמעשה הדברים קשורים ושלובים זה בזה. איזה טעם יש להשקיע בתשתית של תעשיה זו או זו, אם לא יימצאו בבוא העת המהנדסים או המדענים או הכלכלנים הדרושים להפעלתה? איך אפשר לתכנן את רשת החינוך התיכון לעשר או עשרים השנים הקרובות בלי שנכין את כותות ההוראה שיהיו דרושים לכך? ועל כן הייתי מציע, שלא רק ההשקעות היתסיות בפקולטות השונות תיעשינה בהתאם לתיכנון מדוקדק לטווח ארוך, אלא שגם שכר הלימוד ייקבע בהתאם לעדיפויות האלה. ואז יתרום הסטודנט במחלקה אחת, פחות חשובה אולי מבחינת הכלל, להכשרתו של סטודנט אחר במחלקה חיונית יותר.

בתוגים לעבודה סוציאלית, למשל, יש להעמיד את שכר־הלימוד על המינימום. לעומת זאת איני מבין מדוע צריך היום המשק לממן את שכר־לימודיו המלא של סטודנט למשפטים, שהמדינה אינה זקוקה לו כרגע ואשר בגמר לימודיו ממילא יתלבט בשאלה של מקום עבודה. אגב, להפתעתי אני קורא שהאוניברסיטה של חיפה עומדת לפתוח פקולטה למשפטים, ונדמה לי ששר החינוך צריך להסביר לאוניברסיטה בחיפה כי המשרד לא יעזור לפקולטה כזו, כשתכביד על תקציב האוניברסיטה. אני קורא גם על פתיחת שתי מכללות בצפת — עוד מחדל של משרד החינוך, ועול נוסף ומיותר על התקציב.

רבותי חברי הכנסת. אילו ניהל משרד החינוך בעוד מועד משא־ומתן עם נציגי הסטודנטים ייתכן שלא היו הללו נמהרים מדי ופותחים בשביתה, והכל היה בא על מקומו בשלום. לעניין השאלה העקרונית על שיעור שכר־הלימוד בשנים הבאות נדמה לי, שהיא חייבת ליבון נרחב יותר מזה שאפשר לנהל כאן ואני מקווה שהעניין יידון גם בוועדת החינוך של הכנסת.

אך אל נשלה את עצמנו, שכר־הלימוד הוא רק חלק קטן מהכנסות האוניברסיטאות, וכל פתרון שלא יוצע לא יפתור באורח יסודי את הבעיות הכספיות הקשות שאלה מתחבטות בהן. האוניברסיטה בירושלים דאגה לשמור על איזון תקציבי, ובכל זאת הגיעה למשבר. האוניברסיטה של תל־אביב התפתחה בקצב מסחרר ותוך גרעון מתמיד, והגיעה לבסוף אל שוקת שבורה.

אולם הבעיה שהובאה לידיעת הציבור הרחב בצורה כה דרמטית על־ידי האיום בהשבתת האוניברסיטה של תל־אביב אינה שייכת לאותו סוג של עניינים שאפשר לטפל בהם על בסיס אד־הוק, לכבות שריפה ולקוות שהדברים יסתדרו איכשהו מעצמם. מתעודדות כאן כמה וכמה שאלות יסודיות שלצורת פתרונן עכשיו תהיה השלכה ארוכת־טווח, ולא רק על עתיד החינוך הגבוה בישראל אלא גם על עתידה הדמוגרפי הכלכלי והחברתי. כמו בתחומים רבים אחרים הרי גם כמה ממוסדות החינוך הגבוה שלנו נדבקו במחלה הממארת הקרויה "כסף זה לא בעיה". נוסחה זו אמנם פועלת לפעמים, אך כאשר היא הופכת לשיטה נדמה לי שאין זה פלא שבמוקדם או במאוחר צפויה הסתבכות כספית חמורה. לא רק עתידו של מוסד זה או זה עומד על הפרק, אלא הבעיה הלאומית הדחופה של פיתוח ההשכלה הגבוהה בתנאים של מצוקה תקציבית הולכת וגוברת, לא רק של האוניברסיטאות אלא של המדינה כולה.

אנחנו מדברים, בצדק, וחוזרים על כך בכל הזדמנות ... אדוני היושב־ראש, היה לנו דו־שיח ואני חושב שאתה צריך להתחשב בכך בקשר לזמני.

היו"ר מ. ביבי:
הדו־שיח נמשך רבע דקה. כל הדיון כולו הוא בן שעתיים. בגלל הסיעות הקטנות שמגיע להן יותר זמן מתמשך הדיון לשלוש־וחצי שעות, ועל כן אני מבקש שתסיים.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
אינני נואם את נאומי כדי לצאת ידי חובה. אם אדוני חושב שהדברים אינם חשובים, אני מוכן להפסיק אותם כאן.

היו"ר מ. ביבי:
זו לא אמת־המידה להפסקת נואם או להמשך דבריו. כל אחד ודאי מדבר לעניין.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
אני מציע שתתן לסיעות הקטנות להביע את דעותיהן לפחות באותה מסגרת ליברלית כמו לסיעות הגדולות.

היו"ר מ. ביבי:
על בסיס זה אינני יכול. אני מבקש לסיים במשפט אחד.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
אני מוחה על כך ואני אפסיק את דברי כאן.

היו"ר מ. ביבי:
אתה מקבל את זכותך ולא יותר.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
אני מוכן להשוות את אורך הדיבור של הנואמים האחרים ואת גישת היושב־ראש הזה עם גישתו של יושב־ראש אחר. אני לא אוכל לגמור דברים במשפט אחד, כאשר אני צריך לכך לפחות עוד שלושים משפטים.

היו"ר מ. ביבי:
אתה מקבל בדיוק את מה שמגיע לך. לא פחות, גם לא יותר. אם אתה רוצה לגמור במשפט אחד, בבקשה.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
אני קובע...

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):
תן לו מענק.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
אני קובע כי קביעתך אינה תורמת לרמת הדיון ולתכנו.

היו"ר מ. ביבי:
אני מצטער. כך קבעה ועדת הכנסת. זה לא הזמן שלי. אני לא פילאנטרופ.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):
אבל אתה פילאנטרופ על חשבון המדינה.

היו"ר מ. ביבי:
רשות הדיבור לחבר־הכנסת לבנבראון, ואחריו לחבר־הכנסת ורדיגר.

אברהם לבנבראון (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. שביתת הסטודנטים נסתיימה. הסטודנטים חזרו ללימודים והשר אלון יכול היה למסור הודעה בכנסת. אבל בעיות ההשכלה הגבוהה והבעיות התקציביות של האוניברסיטאות, ובעיקר של אוניברסיטת תל־אביב, שרידות וקיימות. יש טעם לוויכוח כאן אם נוציא את המסקנות הנכונות ממאבקם של הסטודנטים ואם הכנסת תחליט על הגדלת ההקצבות לאוניברסיטאות, ובעיקר לאוניברסיטת תל־אביב כדי שהיא תוכל להמשיך להתקיים.

באשר לשביתת הסטודנטים, אמר השר אלון, לא היתה לה עילה והסטודנטים לא השיגו שום הישג שלא היו יכולים להשיגו בלי השביתה. מה טוענים הסטודנטים? אני מצטט מודעה שפורסמה ב"הארץ" מיום 18 במאי השנה על־ידי נשיאות התאחדות הסטודנטים בישראל: "על מה שבתנו ומה השגנו? דרשנו משר החינוך להעניק ל־15,000 סטודנטים שהגישו בקשות מענק בגובה 105 לירות שכר הלימוד לשנת תשל"ב כפי שהוסכם עם התאחדות הסטודנטים. משרד החינוך, שעד לשביתה התכחש להסכם, הודיע, והפעם במסמך כתוב, שעמדתנו היא הנכונה ולכן יקבלו הסטודנטים שהגישו בקשות את המענקים".

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
אם כך, למה לא חזרו ללימודים כאשר קיבלו את המכתב?

אברהם לבנבראון (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
כי לא זו היתה התביעה היחידה.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
לא. לא היתה תביעה נוספת.

אברהם לבנבראון (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
עד כמה שידוע היתה תביעה נוספת בעניין גובה שכר־הלימוד.

אני ממשיך: "2. דרשנו שמשרד החינוך יסתייג מהצעתו להעלות את שכר־הלימוד באוניברסיטאות ל־2,500 לירות — שר החינוך הודיע שהוא אינו תומך בהצעת משרד החינוך.

3. דרשנו שהמלצות ועדת בר־ניב בעניין שכר־הלימוד באוניברסיטאות לא תוגשנה לממשלה עד שנת הלימודים הבאה, כדי שלא תתקבל כל החלטה להעלות את שכר הלימוד כאשר אנו בחופשת הקיץ. שר החינוך הודיע שעד שנת הלימודים תשל"ג לא תסיים ועדת בר־ניב את עבודתה, והמלצותיה לא יוגשו לממשלה".

אבל הנה סיום ההודעה: "אמנם שביתה היא אמצעי קיצוני, אולם לא היתה לנו ברירה, רק כך הצלחנו להשיג את עיקר דרישותינו. חבל שחייבים לשבות כדי לחייב משרד ממשלתי לקיים הסכמים ולענות לדרישות צודקות. חבל שהשביתה נתארכה כדי שנקבל את כל ההבטחות בכתב, בגלל חוסר האמון שיצר משרד החינוך עקב התכחשות להבטחותיו".

על כן שביתת הסטודנטים פרצה קודם כל בגלל אי־מילוי ההסכם על תשלום המענק וגם בגלל הצעת משרד החינוך להעלות את שכר הלימוד במוסדות להשכלה גבוהה ל־2,500 לירות החל משנת 1973.

אם ההצעה הזאת תתקבל היא תפגע בסטודנטים מעוטי יכולת, ובעיקר בבני עדות המזרח ובסטודנטים הערביים.

מסוכנת מאוד היא הטענה של משרד החינוך, ושל מצדדי העלאת שכר הלימוד במוסדות להשכלה גבוהה, שהפטור משכר לימוד לא יתרום כיום להרחבת מסגרת החינוך הגבוה בארץ, כי הנשירה הניכרת בשלבי הלימוד היסודי והעל־יסודי, בעיקר בשכבות טעונות טיפוח, מצמצמת מראש את פוטנציאל התלמידים שיפנו להשכלה גבוהה. לפי המספרים של משרד החינוך, מקרב יוצאי ארצות המערב מקבלים תעודת בגרות 35% מכל שנתון, ומקרב בני עדות מזרח רק 6%. ובעתון "הארץ" מ־18 במאי 1972 כותבת עדה אושפיז: לא קשה להוכיח את החתך החברתי־כלכלי הגבוה יחסית של הסטודנטים, על כן ההצעה להעלות את שכר־הלימוד תנציח את המצב הזה ותחמיר אותו. צודק הסטודנט י. כספי מהטכניון בחיפה שכתב מכתב למערכת "מעריב" ב־21 במאי 1972: "לימודים אוניברסיטאיים — תענוג לבעלי יכולת. בימים אלה, כשעל הפרק עומדת שאלת העלאת שכר־הלימוד לסטודנטים, נשאל את עצמנו: מה הוא ההגיון של הממשלה בהטילה על ועדת בר־ניב לקבוע בכמה להעלות את שכר־הלימוד?"

"ממשלה החושבת עצמה לסוציאליסטית עומדת להפוך את הלימוד האוניברסיטאי לתענוגם הבלעדי של בעלי היכולת. יש הטוענים שאין צורך בכל כך הרבה בוגרי אוניברסיטאות, בעיקר במקצועות מדעי הרוח. אם כן הדבר, תיעשה הגבלה באמצעות סלקציה שכלית ולא סלקציה כספית.

הדבר השני החמור מאוד בהחלטה העומדת להתקבל הוא הפיכת הסטודנטים ל'משכון' של המדינה.

צעיר במדינה זו משרת שלוש שנים בצבא, דבר המת־בטא מבחינה כספית בהפסד של כ־30,000 לירות. לא־חד מכן הוא הולך ללמוד עוד ארבע שנים, לפחות, באוניברסיטה, הפסד של עוד כ־40,000 לירות. בחור העומד להתחתן חייב לקנות דירה, וגם אז הוא נכנס לחובות של רבבות לירות. ועתה באה הממשלה להוסיף למצבו הכלכלי ה"משופר" של הסטודנט עוד חוב של 16,000 לירות בערך. כלומר, הבחור הזה משועבד לח־לוטין לחובותיו. אדם החי ממשכורת חודשית, ואפילו ישתכר 1,500 לירות לחודש, יעבוד כל חייו כדי לשלם את חובותיו".

והוא מסיים ואומר: "על הממשלה לדאוג לא רק שצעירים יידעו למות בבבוד למען המדינה, אלא גם שיוכלו לחיות בה בכבוד".

בעיה נוספת היא מצבן הכספי של האוניברסיטאות, ובעיקר של אוניברסיטת תל־אביב. דאשי אוניברסיטת תל־אביב מאיימים בסגירת המוסד בגלל גרעון של 35 מיליון לירות, בעקבות החלטת הממשלה להקציב רק שני שלישים מן ההשתתפות שהנהלת האוניברסיטה דרשה.

בעתונות מתנהל ויכוח מי צריך לממן את ההשכלה הגבוהה. בתקופה שלנו, ככל שלמדינה יש יותר סטו־דנטים, יותר אקדמאים, יש לה גם אפשרות להתקדם בכל השטחים, הכלכליים, המדעיים והחברתיים. מחובת המדינה הוא לשאת בעול העיקרי של ההשכלה הגבוהה.

אני רוצה להביא רק שני מספרים להשוואה, כדי להוכיח שגם השקעות בהשכלה גבוהה הן שאלה של כיוון מדיני. מביאים לנו השוואה עם ארצות־הברית. ארצות־הברית מוציאה 4% מן התוצר הלאומי הגלמי לחינוך; ישראל מוציאה לחינוך הכללי, לא רק להש־כלה גבוהה, 3% מן התוצר הלאומי הגלמי. אני רוצה להביא השוואה אחרת: ההוצאות בישראל לחינוך, מדע ותרבות הן 338 לירות על כל נפש; בברית־המועצות — 512 לירות. ההוצאות הצבאיות בברית־המועצות הן 334 לירות לנפש; בישראל — 2,809 לירות לנפש. מסים מן האוכלוסיה: בברית־המועצות — 280 לירות לנפש; בישראל — 1,132 לירות לנפש. על כן מתברר שגם ההקצבות לחינוך הן שאלה של קו, של כיוון מדיני.

מה המסקנות? אפשר היה למנוע את שביתת הסטודנטים אילו היו מקיימים את ההסכמים, ואילו היו נענים לתביעות הצודקות של הסטודנטים. מה שאפשרי אחרי השביתה היה אפשרי גם לפני השביתה. וזה נכון לא רק בקשר לשביתת הסטודנטים, אלא בקשר לכל יתר המאבקים. כאשר פורץ איזה שהוא מאבק של פועלים בתעשיה או בשירותים, של פקידים או של סטודנטים, יש תמיד סיעות מספר בכנסת הנזעקות, הדורשות בירור דחוף כדי לבלום את המאבקים, כדי לדרוש יתר התערבות של הממשלה ושל הכנסת בסיכ־סוכי עבודה. השיטה הזאת לא תעזור ולא תצליח, אלא יש לתת אפשרות חפשית למאבק, לתביעות צודקות, ותמיכה של הממשלה בתביעות הצודקות הן של הפועלים והן של הסטודנטים היא אשר תפתור את הבעיות.

היו"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת ורדיגר, ואחריו לחבר־הכנסת שוסטק.

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. "החלטת ראשי אוניברסיטה תל־אביב לגזום לסגירת שערי המוסד, והמגמה הרווחת בסגל האקדמי באוניברסיטה העברית להניע את ההנהלה לאמץ מדיניות כספית גרעונית — הן ביטוי להשקפת עולם צבועה שבטוחה מטיפים פרו־פסורים מוסר לציבור הרחב ומגסחים לממשלה עצות בתחומי פנים וכלכלה, אך מתירים לעצמם לנהוג בביתם ללא כל רסן" — דברים אלה הם פתיחה למאמר "צביעות באוניברסיטאות" בעתון "הארץ" מאתמול, מאת עוזי בנזימן. הייתי מייעץ לכל מי שדואג למצבן הכלכלי של האוניברסיטאות בישראל לעבור קודם על מאמר זה, ואחר כך לחשוב פעם ופעמיים איך להתייחס לנושא שאנו דנים עליו היום במליאה.

חברי הכנסת, מה שמתחולל באוניברסיטאות, הן מבחינה כלכלית והן מבחינה חברתית, מצריך דיון מע־מיק. וטוב שממשלת ישראל תתן את דעתה לכל הבעיות הקשורות עם מוסדות החינוך הגבוה, ולא רק לבעיה הספציפית אשר גרמה להעלאת הנושא לדיון בעקבות הצעות דחופות לסדר־היום.

שר החינוך והתרבות גולל לפנינו היום את פרשת העלאת שכר־הלימוד על כל גילגוליה, ובכלל את בעיות האוניברסיטאות. נדמה לי שהגישה הליברלית, גם של הממשלה וגם של שר החינוך למוסדות להשכלה גבוהה, ידועה לנו וגם מובנת. שר החינוך חרד לאפשרות של שביתת סטודנטים, ובוודאי לסגירת מוסד להשכלה גבוהה כלשהו, וכך הוא התבטא גם לגבי סכנת סגירת אוניברסיטת תל־אביב, בכל אופן הוא אמר שלא יתן לסגור את שערי אוניברסיטת תל־אביב. לכן ארשה לעצמי להקשות ולשאול מדוע אין מדיניות ממשלתית ברורה במכלול הבעיות הקשורות במוסדות להשכלה גבוהה? מדוע אין מדיניות ברורה במה שנוגע לפיתוח האקדמי? מדוע שוב ושוב הולכים ונכנעים ללחצים? ואני אומר זאת מתוך דאגה לקיום האוניברסיטאות במ־דינה ואל תבינו אותי לא נכון.

חברי הכנסת, האוניברסיטאות במדינה מנהלות מדי־ניות עצמאית. הן הן המחליטות על הרחבה, פיתוח וגידול. הן הן המחליטות על בנייה במאות מיליונים, ללא רסן, ללא צנע, ולא אחת על־ידי ביזבוז משווע. טוענים שהכספים באים כביכול מתורמים מחוץ־לארץ. נכון, אבל התורם או התורמים לעולם אינם מכסים את כל ההוצאות, אפילו לא את מחציתן, והוא הדין בכל הת־רומות ולכל המוסדות במדינה. בסופו של דבר חלק הארי של הנטל הכספי נופל על שכם הממשלה ועל קופת האוצר, אשר לפי מיטב ידיעתנו מצבו לא כל כך נוצץ. ובכן, באיזו רשות עושים זאת?

חברי הכנסת, מי קובע את שכר הסגל האקדמי, המסתכם לפי נתוני משרד האוצר בסכומים פנטסטיים? מי קבע שפרופסור מן המניין ישתכר 2,780 לירות לחודש, נוסף על החזקת רכב 175 לירות לחודש, החזקה מלאה של הטלפון, שנת שבתון פעם בשש שנים, פעם בשש שנים הוא זכאי לכרטיס טיסה הלוך ושוב, וכן לכרטיס בכיוון אחד לאשתו, על חשבון האוניברסיטה? הוא גם נהנה מקרן השתלמות שבה משתתף המוסד בסך 1,000 דולר בשנה; השתתפות בספרות מקצועית, 590 לירות לשנה; 300 לירות לשנה דמי הבראה, ועוד ועוד ועוד. ועלינו לדעת שבמוסדות להשכלה גבוהה 5,500 חברי סגל אקדמי, מדרגת מרצה ועד לפרופסור

מן המניין. גם בשטח זה יש תחרות בין המוסדות ופיתוי למעבר פרופסורים ממוסד אחד למשנהו. נדמה לי שמותר לנו בהזדמנות זאת להזכיר את השכר המופרז של סוג אזרחים זה, כאשר אנו מזכירים לא אחת את פועלי התפעול, פועלי הנמל ואחרים שמשתכרים הרבה. למה אנחנו מתעלמים ולמה אסור לציבור לדעת את האמת? יידע הציבור וישפוט.

לכן אין פלא שעקומת הוצאות הממשלה בחמש השנים האחרונות על חלקה באיזון התקציבים הרגילים של המוסדות להשכלה גבוהה עלתה מ־77 מיליון לי־רות ל־256 מיליון לירות, כלומר פי־שלושה־וחצי, כאשר מספר הסטודנטים בתקופה זו גדל רק פי־שניים. וגם כאן יש מהססים אם המספרים האבסולוטיים של הסטודנ־טים במדינה נכונים. כי לפי הנתונים הסטטיסטיים יש הפרש של 5,000 סטודנטים בין ממצאי האוניברסיטאות ואלה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ונשאלת שאלה פשוטה, המופנית לפרופסורים ואנשי המינהלות של המוסדות להשכלה גבוהה: האם מותר לכם להתעלם משיקולים כלכליים ומן האפשרויות הכספיות של האוצר כדי לממש שאיפות חמדניות והתפשטות ללא רסן, ולא — לאיים בסגירת שערי האוניברסיטאות? אפשר לקמץ — ודוגמה לכך אוניברסיטת חיפה. רק הערב היה לי הכבוד לשוחח כאן בכנסת עם פרופסור אקצין, רקטור אוניברסיטת חיפה, והוא אמר לי שבאוניברסיטת חיפה בינתיים לא עברו על התקציב.

חברי הכנסת, מאות מיליונים מושקעים באוניבר־סיטאות. כידוע אין מוסדות אלה מחנכים ואינם מת־יימרים להיות כאלה. אבל מוסד מחנך שייהפך למוסד שהוא לא אחת מאחז אנטי־לאומי ובו מוצאים להם מחסה חוגים אנרכיסטיים פורקי עול ומשמעת למיניהם, מפיצי סמים וספרות תועבה, שכל שאיפתם להידמות לגויי העולם, מן המקולקלים שבהם, ממשיכי דרכו של מרקוזה ברוח, וצ'ה גבארה בחומר ובמלחמה? ואין זו הגזמה, זהו המצב. וסימן לכך תוצאות הבחירות לוועד הסטודנטים בחיפה. כאשר לבושתם של הפרופ־סורים והסטודנטים הרבים ניצחו אנשי "מצפן" ושי"ח ושמאלנים למיניהם. וידועה לנו התגובה והבעת הצער של הרקטור, הפרופסור אקצין.

רבותי חברי הכנסת. אנו, עם עתיק יומין, איננו יודעים להפריד בין תורה, תרבות וחינוך. אצלנו אלו ואלו הולכים שלובי זרוע במשך כל דברי ימינו. כי מה היא תרבות ללא חינוך — זאת הרגשנו על בשרנו, כאשר העם המתורבת והמשכיל, עם התרבות והמדע, התדרדר לדרגת חיות־טרף ובדייקנות מדעית חיסל שליש מעמנו. השכלה ללא ערכים רוחניים־תרבותיים אינה מביאה לתוצאות רצויות. היו זמנים שאמרנו: מה שמתחולל באוניברסיטאות בארצות־הברית, באיטליה, בצרפת — זה לא יגיע אלינו. הנוער שלנו אחר. נכון — כולנו בני עם אחד וזרות לנו השיטות הפסולות של גויי העולם. אבל התאכזבנו מרה ממה שקרה לפני שבועיים באוני־ברסיטת ירושלים, כאשר סטודנטים השתלטו על בניין המנהלה. זהו אות למרד, זהו אות ואזהרה לכולנו ובמ־יוחד לראשי המדינה ולראשי המוסדות להשכלה גבוהה. אל־נא נגיע, חלילה, למצב דומה לזה שבארצות המערב, כאשר המורים וההורים עומדים נדהמים וחסרי אונים מול ההתפרקות הנוראה של בניהם ובנותיהם במכללות ובאוניברסיטאות.

חברי הכנסת, האם מותר לנו להפריז בהוצאות למען מוסדות להשכלה גבוהה כאשר אנו עדיין בפיגור לא־קטן במוסדות חינוך יסודיים ועל־יסודיים? האם הכל כבר שפיר בחינוך זה, במבנים, במיתקנים וכדומה? האם אין צורך להפנות את מחשבותינו ודאגותינו לחי־נוך זה הזקוק עדיין לטיפוח, ודווקא לאור הפער החב־רתי, טרם נחליט לספק את כל היצרים של המוסדות להשכלה גבוהה? ולא רק אלה. הנה זכינו בירושלים לשני מוסדות דתיים לחינוך גבוה, האחד — מכללה ירושלים לבנות בבית־וגן בניהולו של הרב קופרמן והשני — המכון לטכנולוגיה בראשותו של הפרופסור לב. שתי המכללות האלה, האחת לבנות והשנייה לבנים, נתונות במצב כלכלי קשה מדי. נכון שהממשלה מכירה בהן והן נעזרות על־ידה. אבל יודע אני כמה קשיים, ולא אחת ביורוקרטיים, עוברים מנהלי מוסדות אלה טרם יגשו להקים את בנייניהם, אשר יקומו ללא עזרה ממשלתית; ובהזדמנות זו הנני מזמין את שר החינוך והתרבות לבקר במוסדות אלה. ולבסוף, חברי הכנסת, העול המשווע והיחס הזר והמוזר כלפי מבצרי התורה — הישיבות בישי־ראל. למה בנינו הלומדים בישיבות לא ייהנו מאותן זכויות? למה מוסדות תורה לא ייהנו בכל השטחים מקופת המדינה לכל הפחות כמו הפקולטות למדעי הרוח, להבדיל? הישיבות הקדושות נאבקות על קיומן, נאנחות תחת העול הכבד של הוצאות האחזקה, ללא מותרות, ללא ביזבוז, כאשר ראשי הישיבה והר"מים חיים על משכורת צנועה, והממשלה עומדת מן הצד ובשלוות נפש ולא שמה לב למצבן הקשה. כי כאן אין סחיטה ואין מרפקים — כאן אין אימים ואין שבי־תות. כאן כולם עושים את המלאכה בקדושה ובטהרה.

רבותי, יש לבדוק את הדרך, את האיפה ואיפה, ביזבוז מול חיי צנע. ראשי המדינה, עליכם לשנות את הגישה ולבטל את האפליה למען עתידנו ולמען קיומנו הרוחני, כעם חפשי במולדתו, בארץ הקודש.

היו"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת שוסטק, ואחריו לחבר־הכנסת אבנרי.

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. טוב שהדיון בנו־שא זה מתקיים לאחר שנסתיימה שביתת הסטודנטים. והייתי רוצה להוסיף דבר פרדוקסלי — אולי טוב הדבר שהשביתה התקיימה. אף־על־פי שאני אינני מצדיק אותה, הרי בדיעבד טוב שהתקיימה השביתה וזרקה אור על בעיה זאת. והבעיה איננה קלה. גם אם יש למישהו הצעה לפתרונה, אין להתייחס אליה כאילו היתה ההצ־עה הגואלת.

שלושה צדדים מעורבים בבעיה זו של ההשכלה הגבוהה. זהו מעין משולש שווה־צלעות: הסטודנטים, האוניברסיטאות והממשלה. והואיל ובעמדת כל אחד מן הצדדים יש צדק רב, לכן כה מסובכת היא הבעיה.

אני יכול לבקר את משרד החינוך שנתן אמתלה בידי הסטודנטים על־ידי אי־תשלום המענק במועדו. אינני חושב שהיו התחמקות או רצון להתחמק מקיום ההבטחה. אבל בשבילם זה היה קולב לתלות עליו את השביתה. אפשר איפוא לבקר את משרד החינוך והתר־בות על שנתן בידם אמתלה זאת.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

לא נתן.

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (דיון) (שוסטק, ביבי, אבנרי, אביזוהר, אלון) —

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):

היה פיגור בתשלום המענק. אתה עצמך אמרת זאת. אמנם אתה מאשים את הסטודנטים שלא הגישו את השאלונים, אבל היה גם פיגור בתשלום המענק. והעילה הראשונה לשביתה, שהיא נוגעת ללב, היתה שהממשלה אינה מקיימת הבטחתה בעניין המענק בסך 105 לירות לסטודנטים הנצרכים.

אמרתי בתחילת דברי שאינני מצדיק את השביתה. אבל מאידך גיסא אם הסטודנטים ידעו שמתבשלת הצעה — כפי שאנו יודעים מה מתבשל בוועדת בר־ניב — להעלות את שכר־הלימוד מ־900 לירות ל־2,500 לירות, הם החליטו להרים קול צעקה בעוד מועד כדי למנוע גזירה זאת.

אינני יודע אם הבעיה היא רק כלכלית. אני חושב שהיא גם מוסרית. הבעיה כולה היא מיוחדת במינה, כי הסטודנט שלנו הוא מיוחד במינו. אין לו את ודע בעולם. המדינה נוטלת את הצעיר הישראלי מספסל הלימודים בבית־הספר התיכון, כאשר הוא נמצא תחת כנפי משפחתו, ומטילה אותו לתוך חיי הצבא. וכאשר הוא משתחרר מהצבא, כבר ריחיים על צווארו, ולאו דווקא ריחיים של נישואין; הוא כבר מבוגר יותר. הלך המחשבה שלו מבוגר הרבה יותר. הוא כבר רוצה להקים לו בית ומשפחה. סטודנט כזה אין בשום מקום בעולם. כאשר הוא צריך לשלם שכר־לימוד, הרי זה עול לא קטן. אני דווקא מסכים לדעתו של חבר־הכנסת קרגמן, שהבנים בימינו אינם כה אסטניסים ואינם מתביישים לקחת מן ההורים. דור צעיר זה שגדל אצלנו אינו מרחם כל כך על ההורים. גישתו היא דווקא כי מה שאפשר לקחת מן ההורים לוקחים, אולם בכל זאת יש אצל דור זה עצמו גם כובד אחריות. הסטודנט הוא בן 23, נשוי או עומד להינשא, והוא כבר רואה לפניו את החיים ואת העול של החיים.

אבל הממשלה צודקת במידה רבה, כי זו אמנם בעיה כבדה והיא מחמירה משנה לשנה. השנה משקיעה הממשלה כ־350 מיליון לירות בהשכלה גבוהה, וכל עניין שכר־הלימוד הוא חלק קטן מהשקעה זו. לכן אני מעז לומר — והלוואי שהסטודנטים היו שומעים זאת — שהצעת הממשלה בדבר ההלוואה היא יוצאת מן הכלל. אינני יודע אם מדינות אחרות עשו דבר זה ואיפשרו לכל נצרך, המבקש ללמוד, לעשות זאת, כש־הכסף אינו מהווה מעצור בהתפתחות לימודית. עם כל מה שאומרים לנו בדבר החשבון שעושה הסטודנט לגבי חובותיו כשיסיים את לימודיו, זו הצעה טובה ואין לסגת ממנה.

עדיין אינני יודע אם יהיה כוח למדינה לעמוד בהצעה זו כי, ברוך השם, גדל מספר הסטודנטים משנה לשנה. אך אם הממשלה נוטלת על עצמה התחייבות כספית כזו — אולי תיעזר על־ידי קרנות, בנקים — שכל סטודנט יקבל כסף ללימוד בתורת הלוואה, זו הצעה טובה וצריך לקבל גם אותה.

כיוון שגם הנהלות האוניברסיטאות נמצאות במשבר — אולי שביתה זו עזרה לפתוח את הפצע הזה — ונראה שיש יותר מדי הוצאות, צריכה להיות התערבות, כפי שאמר השר, לא בענייני ההוראה וניהול העניינים הפנימיים, אלא בעניין התקציבים וההוצאות, עם אפשרות של תקציבים מאושרים מלכתחילה. אם כן, מה אני אומר למעשה? כיוון שכבר פרצה השביתה ויש משבר בהנהלות האוניברסיטאות בקשר למצבן התקציבי, ויש דיונים בממשלה והצעות ועדת בר־ניב בקשר לשכר־לימוד, אני מציע שהממשלה תלך בעניין זה לא רק בדרך אחת בלבד, אלא בדרכים מספר: גם שכר־לימוד מדורג, גם הלוואות וגם פטור וסטיפנדיות לאלה שאינם יכולים לקחת הלוואה או להשתתף בשכר־הלימוד המדורג. אין לומר: לא שכר־לימוד מדורג אלא הלוואות; כי אם: גם שכר־לימוד מדורג, גם סטיפנדיות, גם הלוואות וגם התערבות הממשלה בקשר לתקציבים וההשקעות של מוסדות החינוך וההשכלה הגבוהים.

אני חושב שאנחנו עוברים כאן מקיצוניות לקיצוניות. כל עיירה דורשת כיום אוניברסיטה. מדינה זו שלנו אינה כל כך גדולה. גם עם השטחים המשוחררים המדוחקים עדיין אינם גדולים. אך מתברר שכל עיירה וכל עיר רוצות אט אט באוניברסיטה משלהן. זו רוצה מכון של הטכניון, וזו רוצה אוניברסיטה. אינני יודע אם אנחנו זקוקים לזה ואם זה מוצדק.

לדעתי צריכה לקום עכשיו בממשלה, באמצעות משרד החינוך והתרבות, ועדה עליונה או מוסד עליון — לא רק ועדת בר־ניב בעניין שכר־הלימוד, ולא רק ועדת שלום לעניין אחד — שיטפלו בכל שלושת הצדדים: גם בעניין שכר־הלימוד, גם בעניין התקציבים וגם בעניין השתתפות הממשלה, וילמדו מן המשבר שאנו נמצאים בו לקראת העתיד ולא יפסלו שום דרך ושום הצעה.

היו"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת אבנרי, ואחריו לחבר־הכנסת מיקונים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. אף שאני מחייב בדרך כלל ניתוח לאחר המוות לא אעסוק היום, כמו כבוד השר, בניתוח אחר המוות של השביתה שהיתה. רצוני לעסוק בצד העקרוני של הבעיה.

חלק מן הדברים שנאמרו היום מעל דוכן זה, מפי דוברים שונים, נשמעו בעיני כאילו ננאמו לפני אלפיים שנה. ולא במקרה: מכיוון שבעשרים השנים האחרונות חלו בעולם שינויים שאינם נופלים מהשינויים שחלו באלפיים השנים שלפני כן, ואילו הממסד הפוליטי בארץ, וגם בארצות אחרות, רחוק עדיין מלתפוס את השינויים העצומים, שחוללו מהפכה בכל תחומי החיים. תפיסותיו מפגרות בדור אחד אחדי השינויים.

הקשבתי לדברי השר בתמהון גובר והולך. על מה כל הוויכוח? מהו גודלו של האובייקט הזה, ששמו שכר־לימוד? התקציבים של כל האוניברסיטאות יחד מגיעים ל־590 מיליון לירות בשנה. בתוך זה מהווה כל שכר־הלימוד המשתלם כיום 41 מיליון לירות. כל שכר־הלימוד המשתלם על־ידי כל הסטודנטים במדינת ישראל כיום אינו מגיע אלא כדי 6.5% מתקציב האוניברסיטאות!

מאיר אביזוהר:

זה לא כסף?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

אם כן, מה הרעש?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

זהו מה שאני שואל אותך, כבוד השר, ובמגמה הפוכה מזו המשתקפת בשאלתך.

מדובר כאן על שכר־לימוד המכסה פחות מ־7% מהוצאות החינוך הגבוה בארץ. שכר־הלימוד מכסה בין 6% ל־20% מן ההוצאה על סטודנט. זאת אומרת שמ־דובר על חלק קטנטן מהוצאות החינוך הגבוה בארץ. לגבי החלק הזה השאלה היא: מה הרעש? אני מקבל את השאלה. זוהי שאלה טובה מאוד. לגבי הסטודנט מהווה שכר־הלימוד הוצאה כבדה. לגבי המדינה זהו חלק קטנטן מהוצאותיה על החינוך הגבוה, וחלק אפסי של כלל תקציבה.

בא כבוד השר ועמו כל חסידי שכר־הלימוד המדורג ומציגים עקרון אידיאולוגי: אם אנו פוטרים את העשי־רים ואת האמידים מתשלום שכר־לימוד, הרי זה עוול סוציאלי. כי אז הכל ישלמו בעד לימודיהם של בני העשירים. יש להשאיר את שכר־הלימוד המדורג. העניים לא ישלמו, בני העשירים ישלמו. אולם אם נבחן עקרון זה לגופו, נראה שזוהי אידיאולוגיה מיושנת מאוד. על־פי אידיאולוגיה זו אין בכלל מקום לחינוך חינם.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
אני מבין שאתה נמנה עם העשירים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
לצערי, איני נמנה עם העשירים.

מה ההבדל בין האוניברסיטה לבין בית־הספר הי־סודי? הרי אותה אידיאולוגיה צריכה היתה להביא לביטול חינוך חינם בכלל! אותו עקרון נכון לגבי כיתה א' כמו לגבי כיתה י"ב, כמו לגבי לימודי ב.א.. אין כל הבדל, אלא אם כן אנו סבורים — ופה ההבדל, אדוני השר, המדאיג אותי — שיש הבדל מהותי בין חינוך יסודי לבין חינוך אוניברסיטאי. זה מדאיג אותי, משום שכך אנחנו חוזרים מאה שנה אחורה, ואומרים: החינוך היסודי, המייצר פועלים שחורים לבתי־חרושת, זה כדאי למדינה, אותו צריכה החברה לממן, זה צריך להינתן חינם ולכל. אך החינוך האוניברסיטאי הוא לוקסוס, והתלמיד חייב לשלם בעדו. תפיסה זו, אדוני השר, מיו־שנת כאלפיים שנה, כי עשרים השנים האחרונות משו־לות לאלפיים. האם החינוך האוניברסיטאי הוא לוקסוס? האם אין כאן דוגלים הכל, לפחות מן השפה ולחוץ, בעקרון שחובת המדינה היא לתת לכל אדם את הת־פתחותו המקסימלית בתחום כישוריו?

הכל דוגלים בעקרון זה.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
אתה חוזר על נאומי מלפני חודשיים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
ייתכן שאני חוזר על הנוסח המדוייק של נאומך. הכל דוגלים בזה. השאלה היא: היכן היישום של עקרון זה, כבוד השר?

אין זו רק חובת המדינה כלפי האזרח, הזכאי לפי־תוח כל כישוריו — זוהי גם חובתה של המדינה כלפי עצמה. לא נעמוד בתחרות, כמדינה וכחברה, ולא נחזיק במקומנו בשורה הראשונה של החברות הטכנולוגיות המתקדמות, אם לא נמריץ כל אדם מוכשר לעבור לי־מודים גבוהים, אם לא נכריח כל צעיר כזה ללמוד ולהשתלם. המדינה מעוניינת בזה יותר מן הצעיר עצמו.

אם אמשיך בדרך מחשבה זו אגיע למסקנות מר־חיקות לכת מאוד — שבעיני אינן מרחיקות לכת כלל. בעיני זה המינימום, ולא המקסימום: יש לבטל את שכר הלימוד בכללו — גם באוניברסיטאות וגם בטכניון. יותר מזה: יש להרחיק לכת, ולשלם לכל סטודנט הזקוק לכך דמי מחיה.

שלמה יעקב גרוס (אגודת ישראל):
איך זה בארצות־הברית?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
כאשר אני הייתי בגיל הזה, לא היה קיים עדיין משרד החינוך. אבל אילו היה קיים אז שר חינוך, שהיה מציע לי חינוך בלי שכר־לימוד, גם אז לא הייתי יכול ללכת לאוניברסיטה, וגם לא לבית־הספר התיכון, כי היה עלי להשתתף בפרנסת המשפחה. בשכבות העניות לא די בלימוד חינם. חינוך חינם הוא חסר תוכן בשכ־בות אלה, אם אין משלמים לתלמידים את הדרוש כדי להתקיים בתקופת הלימודים.

יצחק ה. קלינגהופר (גח"ל):
האם לא היית יכול להחזיר את ההלוואה?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
מיד אגיע גם לנקודה זו.

אני דוגל בביטול מוחלט של שכר הלימוד. אני דוגל במתן דמי מחיה לאותם הזקוקים לכך.

אני מתנגד לכל רעיון ההלוואה, ואני מתפלא על התפעלותו של הנואם שקדם לי, שראה בזה דבר גדול ויפה. אין להטיל זאת על אדם בראשית דרך חייו. גם אין בזה שום צדק. אם נותנת החברה לאדם את האפ־שרות למצות את מלוא יכולת התפתחותו על־ידי לימוד אוניברסיטאי, ואם על־ידי כך הוא מתקדם בחייו ומש־תכר יותר, הוא ישלם את המגיע ממנו בצורת מס הכ־נסה. זהו עקרון סוציאלי יסודי — כל אדם ישלם לפי הכנסתו. אדם כזה ישלם מס הכנסה גבוה יותר בעתיד, ואז לא יחזיר את אשר הושקע בו, אלא ישלם באותה שנה את הוצאות החינוך של הסטודנטים שילמדו אז.

אדוני היושב־ראש. הענייו כולו נוגע, כמובן, לסדר העדיפויות של המשטר — של כל משטר. ייתכן ששר החינוך והתרבות מסכים אתי בסתר לבו, שחלוקת הע־דיפויות אצלנו רחוקה מלהתאים למדינה שאנחנו רוצים בה, לחברה טכנולוגית מתקדמת ומפותחת. אנחנו מוצי־אים הון תועפות על תקציב בטחון, שעליו אין לנו, למ־עשה, פיקוח אמיתי. בעוד דור עלולה המדינה להיות מעין מחנה צבאי, חמוש אבל מפגר, תחת להיות חברה מפותחת, היודעת להגן על עצמה.

היו"ר מ. ביבי:
רשות הדיבור לחבר־הכנסת מיקוניס, ואחריו לחבר־הכנסת שלום כהן.

שמואל מיקוניס (מק"י):
כבוד היושב־ראש, חברי הכנסת. באחד מפידושיו על סיפורי האבות מציין רש"י כי "רצה יעקב לשבת בשלווה וקפץ עליו רוגזו של יוסף". אני מניח כי גם הממשלה, בדומה ליעקב אבינו, רוצה לשבת בשלווה, אך אין עובר יום שלא יקפוץ עליה רוגזו של יוסף — של חלק זה וזה של האוכלוסיה הישראלית. זהו מצב שאינו תלוי, או במעט מאוד תלוי, בשכבות אלה או אלו של החברה הישראלית. המצב הזה הוא בעיקרו וביסודו תוצאה של מדיניות הממשלה, מדיניות שאינה

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (דיון) (מיקוניס, אלון, ביבי) —

חשה ושאינה מתכוונת לחוש את הדופק החי של חברתנו הישראלית. הממשלה, פשוטו כמשמעו, אינה מתפנה לפתור בעיות בוערות מנקודת ההשקפה של אינטרס רוב העם, של תביעות היום וסיכויי המחר. רבות מדי הן השנים ורבים מדי הם נסיונות הממשלה לעסוק בהט־לאת טלאים, כאשר תפירתו של בגד חדש נדרשת בכוח גובר והולך.

כך הגענו למצב הקטסטרופלי של האוניברסיטאות, כך הגענו גם לשביתת הסטודנטים ולהודעה המחליקה והנטוליסטית של שר החינוך והתרבות. אפשר, כמובן, כפי שעשה שר החינוך, לציין את שביתת הסטודנטים כ"סערה בצלוחית של מים", כביטוי ל"קלות־דעת" של הנהגת הסטודנטים, אך הדבקת תגים כאלה לא פתרה ולא תפתור את הבעיות הניצבות לפני הנוער הסטודנ־טיאלי, המהווה חלק של דור ההמשך שלנו. כאשר שר החינוך והתרבות "מנחם" אותנו בשכר־הלימוד הגבוה בבית־הספר העל־יסודי, הרי הוא מכניס אותנו לסוגיה נוספת של החינוך העל־יסודי, אך "צרת רבים אינה מחצית הנחמה".

כבוד שר החינוך והתרבות, שום סטטיסטיקה ושום לוח השוואות של מיליוני לירות לא יאפילו על הבעיה היסודית, אשר גם בתחום החינוך היא בעיית הסלקציה הסוציאלית. זו הבעיה שילדי העשירים מובטחים בקיו־מם, חינוכם ועתידם, בעוד ילדי העמלים בעיר ובכפר משוללים תנאים מספיקים כדי להבטיח את קיומם, חינוכם ועתידם. גם הסלקציה החברתית וגם הסלקציה העדתית מוליכות אותנו למבוי סתום. הדברים האלה מתרחשים אצלנו בעידן המהפכה המדעית והטכנולוגית, בעידן המחייב לאפשר להמוני בני נוער להיצמד לכל שלבי החינוך באופן שיוכלו לשרת על הצד הטוב ביותר את המשק הלאומי, את צרכי החברה, את צרכיהם שלהם.

האם יכול שר החינוך והתרבות להכחיש את העוב־דה היסודית, שכאשר קיים פער עמוק כזה בהכנסות של העשרון התחתון והעשרון העליון של העם בישראל נתן משרדו רמז לפחות לוועדה הציבורית בראשותו של צבי בר־ניב לבדיקת שכר־הלימוד במוסדות להשכלה גבוהה, כי תמליץ לפני הממשלה, שסטודנטים המתחי־לים ללמוד בתשל"ג ישלמו שכר־לימוד של 2,500 לירות במקום 1,000 לירות לשנה כיום? האם ההכנות לגזירה זו לא היו סיבה מספקת לשביתת ציבור הסטודנטים?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

האם זו ההצעה היחידה של משרד החינוך והתרבות?

שמואל מיקוניס (מק"י):

לא, אני יודע שיש עוד הצעות...

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

כיצד אתה קושר את זה עם מעוטי ההכנסה?

שמואל מיקוניס (מק"י):

את העלאת שכר הלימוד אני קושר בעיקר עם מעוטי ההכנסה.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

לפי הצעה זו, אם יקבלו אותה, בן למשפחה מעוטת הכנסה יוכל ללמוד.

שמואל מיקוניס (מק"י):

אני אעמוד על כך. הוא יוכל להמשיך ללמוד אם תתן לו חינוך חינם, רק אז תעזור לו, ואם גם תתן לו, בנוסף לזה, סטיפנדיה.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

לא. הוא מקבל דמי חינוך על חשבון המדינה, האם זה חוסר התחשבות?

שמואל מיקוניס (מק"י):

זה מה שנדרש וזה מה שלא נעשה, לצערנו.

האם ההכנות לגזירה זו — זו גזירה, כי אתה מדבר על כך שבשנת תשל"ג ישלמו כבר 2,500 לירות לשנה שכר־לימוד...

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

לא אמרתי זאת בשום מקום.

שמואל מיקוניס (מק"י):

אבל אתם ממליצים על כך לפני ועדת בר־ניב. אנחנו יודעים מהי "המלצה" ממשלתית.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

לא אסכים שייכתבו בפרוטוקול דברים לא נכונים, אף־על־פי שחבר־הכנסת מיקוניס ישב ושמע את דברי. אמרתי שוועדת בר־ניב לא תסיים את עבודתה בגלל מצבה ולא לפני שנת הלימודים הבאה. יהיה צורך בשנה. אין שינוי מוועדת אגרנט.

שמואל מיקוניס (מק"י):

אם הכוונה היא לא לתשל"ג, אז לתשל"ד.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

על כך נדון.

שמואל מיקוניס (מק"י):

אם מצלצלים בפעמונים בכנסיה אומרים, כי זהו סימן שיש חג. בכל העתונים מדברים על כך שמתכוונים להעלות את שכר הלימוד ל־2,500 לירות לשנה. אני חושב שצריך להוריד את שכר־הלימוד.

היו"ר מ. ביבי:

שר החינוך והתרבות חזר ואמר, שהוא לא הציע זאת. הוא הביא זאת לוועדה.

שמואל מיקוניס (מק"י):

אני חושב שלא במקרה הדליפו מוועדת בר־ניב שיש כוונה להעלות את שכר־הלימוד ל־2,500 לירות לשנה.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

מישיבות ועדת בר־ניב אין הדלפות. ישיבות ועדת בר־ניב פתוחות לציבור.

שמואל מיקוניס (מק"י):

אם כך, זה בסדר — העתונים כותבים, אם כן, את הדברים הנכונים: שמתכוונים להעלות את שכר הלימוד ל־2,500 לירות לשנה. אני יודע שכאשר אומרים זאת ולא מכחישים זאת הרי מחדירים "מידע" לתוך דעת־הקהל הישראלית, כדי שיתרגלו למחשבה הזאת. בסופו של דבר ייצא, שרק העשירים יוכלו ללמוד, והקבצנים לא יוכלו ללמוד.

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (דיון) (אלון, קלינגהופר, מיקוניס, רוזן) —

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

ההיפך הוא נכון. עכשיו — רק עשירים יכולים ללמוד.

יצחק ה. קלינגהופר (גח"ל):

אני מציע שוועדת בר־ניב תשלח הזמנה לחבר־הכנסת מיקוניס שיבוא לישיבותיה ויקשיב לדברים.

שמואל מיקוניס (מק"י):

אני מוכן לבוא ולשמוע מה הם אומרים. על מי הם רוצים להטיל את הגרעונות של האוניברסיטאות, אשר מגיעים ל־60 או 70 מיליון לירות?

ההכנות לגזירה זו — אשר פורסמה בכל העתונים, ולא חדלים לפרסמה בכל העתונים — האם אין זו סיבה מספקת לשביתת סטודנטים? אני חושב שזו סיבה מספקת.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

לא. הם הסכימו לוועדת בר־ניב.

שמואל מיקוניס (מק"י):

והאם הסטיפנדיה של 105 לירות שהובטחה ושאתה אומר — ואני מקבל זאת — כי בגלל עניינים מינהליים לא שולמה עד היום הזה; האם אין זו סיבה מספקת לשביתת סטודנטים?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

לא.

שמואל מיקוניס (מק"י):

אז צריך "לחפור" ארכיון ותיק כדי למצוא נימוקים "משכנעים" יותר בשביל שביתת סטודנטים.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

צריך רק להודיע שמתחילים לשבות.

שמואל מיקוניס (מק"י):

אני שואל: האם הדרך של הממשלה בכיוון של הכבדה נוספת ודרסטית על ציבור הסטודנטים לא תרתיע בני משפחות עוני מלהתחיל בלימודים בבתי־הספר התיכוניים? ושם, הרי עושה הממשלה מאמץ כדי שיהיה אחוז ניכר של תלמידים המקבלים סיוע...

כבוד היושב־ראש, חברי הכנסת. האמת היא, כי צרכי ישראל כמדינה קולטת עלייה, כמדינה שצריכה לבנות יותר על איכות מאשר על כמות, כי צרכים אלה מחייבים חינוך חינם, החל בבית־הספר העל־יסודי וגמור במוסדות להשכלה גבוהה. שר החינוך והתרבות והממשלה כולה טוענים כי חסרים אמצעים לכך. אני מסרב לקבל טענה זו, כיוון שאילו היו מחייבים את המיליונרים שלנו במס־אמת ואילו היו מעלים קצת את המסים על אותם אלפי העשירים, החיים מניצול העמל ומהטבות ממשלתיות בלתי־סבירות, היו נמצאים האמצעים הדרושים לחינוך — חינם. אבל זה דורש מפנה במדיניות הפנים של הממשלה, מפנה מעידוד ההון לעיד העמל, מפנה מכניעה לאמריקניסם לשירות נאמן של אינטרס המוני עמלי הכפיים והרוח, שנושאים ויוסיפו לשאת על גבם את ה"היום" והמחר של עמנו וארצנו. אם לחיות אף "מן היד אל הפה", הרי הכרחי לחשוב מיד על הגדלת חלקו של החינוך ב"עוגה הלאומית".

ידועים לנו הצעדים התקציביים של משרד החינוך, כדי לסייע לחלק ניכר של לומדים בבתי־ספר על־יסודיים. ידועים לנו גם הלחצים של האוניברסיטאות כלפי הממשלה בכיוון של הגדלת תקציבי המוסדות להשכלה גבוהה. לפי מיטב ידיעתי לחצי האוניברסיטאות הם מוצדקים. אינני מוכן לערוב שאין מקום לקימוצים באוניברסיטה, או שאין מקום לוויתור על מבני פאר אלה או אחרים; אך חובת הממשלה היא לאפשר מבחינה תקציבית את קיומן התקין של האוניברסיטאות. הממשלה חייבת בכך כשם שהיא חייבת גם בהבטחת החופש האקדמי של המוסדות להשכלה גבוהה.

לכן צודק שר החינוך כאשר הוא תובע מאת האוניברסיטאות תקציב מאוזן מראש, חשב קבוע, קיום תכנית של חסכון. אך כאן אני מעמיד נקודה. אינני חושב שהאוניברסיטה יכולה להתחייב, או ששר סוציאליסטי יכול לחייב אוניברסיטה להקפיא את שכר עובדיה עד סוף תשל"ג, נוכח השתוללות היוקר. כמה מן התנאים ששר החינוך והתרבות מנה כלפי האוניברסיטאות, שבהם תהיה תלויה הירתמותה של הממשלה לפתור את בעיית הגרעון, אין לקבלם. אל תנסה הממשלה שלה לנצל את המצוקה הכספית של אוניברסיטת תל־אביב כדי להגביר את הפיקוח שלה על הנעשה בתוך האוניברסיטאות, ובמיוחד בשטח פיתוחן והרחבת מספר הפקולטות. זה לא מתיישב עם חרות אקדמאית.

כבוד היושב־ראש, חברי הכנסת. לפי מיטב ידיעתי המצב באוניברסיטת תל־אביב הוא חמור, והסובלים הראשיים שם הם העובדים לכל סוגיהם, המאיימים גם בשביתה. מדובר כאן על עובדים אשר מבחינה אקדמית הם מקבלים שכר־דחק. אינני מקבל את הדעה של אלה החושבים, כי הם חיים ברחבות. תשוו מה שהם מקבלים ומה שמקבלים בצרפת אנשים עם תואר כזה, אם נשווה את שכרם לזה המתקבל בחוץ־לארץ. את השאלה הזאת אין לפתור בדרך של העלאת שכר־הלימוד, של הטלאת טלאים.

לדעת האירגון הארצי של הסטודנטים, שאין לזלזל בו, יש לקבוע במוסדות להשכלה גבוהה שכר־לימוד מדורג, על־פי קריטריונים של צדק סוציאלי, שלפיהם מעוטי יכולת פטורים לגמרי מחובה זאת.

לדעתי, השריפות היומיומיות, הצורות השונות של המחאות, השביתות וההפגנות הן תוצאה של המדיניות הנוכחית של הממשלה, גם תוצאה של העדר מחשבה כוללת על היעדים המרכזיים של עמנו וארצנו. מדיניות של כיבוי שריפות היא מדיניות קצרת־ראי ולעולם לא תהיה מסוגלת לשמש תחליף למדיניות של טווח ארוך, שלנגד עיניה האינטרסים היסודיים של העם העובד — בהווה ובעתיד.

יש לי הרושם שהממשלה בקולקטיב לא התפנתה לחשוב איך לפתור את הבעיות. לא רק את הבעיה בחינוך; גם בעיות אחרות. יש לי הרושם שהגיבור של יצחק לייבוש פרץ — הבטלן הזה — שהוא רץ רץ ושואלים אותו: לאן אתה רץ? והוא משיב: אני רץ לחשוב... יש לי הרושם שהממשלה אף לא חשבה קצת על היעדים המרכזיים של העם והארץ, ואינה מתכוונת להקדיש להם קצת מחשבה רצינית.

היו"ר ש. רוזן:

רשות־הדיבור לחבר־הכנסת שלום כהן, ואחריו לחבר־הכנסת אביזוהר, אחרון המשתתפים בדיון זה.

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (דיון) (ש. כהן, אלון, מיקוניס, סנהדראי) —

שלום כהן:

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. משום־מה הזכיר לי כבוד שר החינוך היום את המעמד שבו עמד מעל דוכן זה והסביר שביתה אחרת — את שביתת המורים התיכוניים. גם אז הוא בא מצוייד בנתונים, תאריכים, פרוטוקולים ובכל המהלך הטקטי המפורט של המשא־ומתן, והוכיח לנו באותות ובמופתים שבעצם קשה להבין מדוע המורים עשו זאת, מדוע לא הגיעו לכלל הסכמה. אני חושב שהשביתה ההיא היתה מוצדקת. אני חושב ששביתת הסטודנטים אף היא מוצדקת.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

ואיזו שביתה לדעתך אינה מוצדקת?

שלום כהן:

ברגע זה קשה לי להיזכר, אני אומר את הדברים מתוך הנחה שאדם עובד מכריז על שביתה לא מתוך תענוג, הוא איננו עושה זאת מתוך שאיפה סדיסטית להתעלל באחרים. הוא יודע שכאשר הוא שובת הוא נוקט נשק המכאיב לו וגם לאחרים. זה בוודאי נכון כאשר מדובר במורים.

אף־על־פי שחושבים כי הסטודנטים הם קלי־דעת, אני סבור שהסטודנטים הם מאוד כבדי־דעת. אלה אינם נערים פוחזים ופרחחים, אלה הם אנשים שברובם עברו את הכור הלוהט של צה"ל.

שמואל מיקוניס (מק"י):

בגיל זה מותר להם להיות פרחחים.

שלום כהן:

אינני אומר מה מותר ומה אסור להם, אני טוען שהם אינם פרחחים — וזהו ההבדל הגדול בין הסטודנטים שלנו לבין הסטודנטים של שאר האומות, אומות המערב לפחות.

מדוע השביתה הזו היא מוצדקת? אבקש את כבוד השר לסלוח לי אם אינני כה בקי בכל רזי המהלכים האדמיניסטרטיביים. אינני בא לומר אם דרישה מסויימת עלתה לאחר שהם הגישו את כתב הדרישות, ולכן אין מה לדון בה. אני מצפה מכבוד השר להתעלות מעל לגישה זו — ואני אומר זאת בכל הכנות ובכל ההערכה לשר החינוך המסויים הזה...

(שר־החינוך־והתרבות י. אלון קורא קריאת־ביניים)

אדוני השר, הקשבתי לדבריך קשב רב, באתי ללמוד ממך ואמנם למדתי. הסברת לנו כי בשלב מסויים, לאחר שדובר וסוכם, או שניתן היה להבין כי סוכם על דבר מסויים, הם העלו בעיה חדשה. אני מבין שזה מדגיו.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

זו היתה נקודה חדשה שאיננה בסמכותי.

שלום כהן:

לא שמעתי זאת ממך.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

אמרתי זאת.

שלום כהן:

אולי אמרת, אני לא שמעתי.

התקבל הרושם שזה לא היה לפי כללי המשחק.

אני חייב לומר שזו לא בעיה של כללי משחק אלא בעיית עתידה של העתודה החינוכית הגדולה של המדינה.

אני אומר שהשביתה היתה מוצדקת על פניה בנושאים מעשיים ואקטואליים, על פני דברים עקרוניים לטווח ארוך, גם בעבר וגם בעתיד.

שכר־הלימוד באוניברסיטאות הועלה במשך חמש השנים האחרונות יותר מאשר פעם אחת. לפני חמש שנים היה שכר־הלימוד — אם המספרים שבידי הם נכונים — 670 לירות לשנה, והיום הוא הגיע ל־1,050 לירות לשנה בממוצע.

וקיימת עוד שאלה ספציפית: כבוד השר הזכיר את המענק בסכום של 105 לירות. עד כמה שידוע לי הוגשו כ־15,000 בקשות. אינני יודע אם הדבר הובטח, אני מדבר מפי סטודנטים שאמרו לי כי נאמר להם שכל מי שיגיש את הבקשה יקבל את הסכום הזה.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

לאחר שהיא תיבדק על־ידי אגף הסטודנטים.

שלום כהן:

מי קבע שהמענק מגיע רק ל־2,500 סטודנטים?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

איש לא קבע.

שלום כהן:

הם טוענים שרק 2,500 בקשות אושרו על־ידי משרד החינוך והתרבות.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

מדוע הם לא טרחו לברר את העניין עם שר החינוך לפני שהכריזו על שביתה?

שלום כהן:

אינני נכנס לפרטים אלה, אינני יודע אותם. אני לא קיבלתי תשובה שאמנם לא 2,500 בקשות אושרו. ציבור של 15,000 סטודנטים הגישו בקשות, וזה רבע מכלל הסטודנטים. לא כל אחד מן הסטודנטים אמר לעצמו: הנה יש הזדמנות לקבל מענק של 105 לירות, למה לא ליהנות מכך? הגישו את הבקשות אלה שבאמת זקוקים למענק הזה. עצם הבקשה לקבל מענק כספי היא בבחינת הודאה שהאיש המגיש את הבקשה רואה עצמו נזקק. לא כולם ביקשו זאת.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

הפרוצדורה היא שסטודנט מגיש את השאלון להתאחדות הסטודנטים. היא הבודקת את הבקשה, לא אנו. הטיפול של המשרד שלנו הוא טיפול טכני בלבד.

שלום כהן:

אין לי נגד זה דבר.

כבוד השר פירט בהרחבה את שיטת שכר־הלימוד המדורג והגדיר אותה כשיטה פרוגרסיבית. השיטה היא פרוגרסיבית למראית עין, או שהיא פרוגרסיבית באופן חלקי, כיוון שעצם השיטה כולה של תשלום שכר־לימוד, מדורג או לא מדורג, היא שיטה שאבד עליה כלח והיא איננה מתאימה למציאות.

טובה סנהדראי (מפ"ל):

ומהי השיטה שאתה מציע?

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (דיון) (ש. כהן, אלון, אמוראי, רוזן, אביזוהר) —

שלום כהן:

מה שדרוש זה לא שינוי שיטת שכר־הלימוד ולא דירוג שכר־הלימוד, כי אם ביטולו. המדינה זקוקה לח־יילים, היא מכשירה אותם, היא מאמנת אותם. האם מישהו מעלה על הדעת לדרוש מן החיילים שכר אימו־נים? אני חושב שצריך לחשוב במונחים אלה. זה כלל לא מצחיק.

אני חושב שאקדמאים חיוניים למדינה במדע, בה־גות, בטכנולוגיה, לא פחות מאשר חיילים בחזית הצ־באית. אני חושב שצריך לחתור לכך, שהתביעה לשכר־לימוד תיראה מגוחכת, כשם שמגוחך לדרוש תשלום מחייל בעד האימונים שהוא עובר בצבא.

מניין יבוא הכסף? קודם כל מדובר בסכום קטן, גם במכלול התקציבים של המוסדות האקדמיים. אני מבין ששכר־הלימוד מהווה 7% מהתקציבים האלה. כבוד השר ציין בדבריו ארבעה מוסדות להשכלה גבוהה אשר מקבלים יחד סכום של 255 מיליון לירות. חלקו של שכר־הלימוד בתקציב הזה הוא קטן; חלקו של שכר־הלימוד בתקציב הכללי של המדינה הוא ודאי מזער.

מניין יבוא הכסף? אני חושב שזהו עקרון פסול שהמדינה תממן את הוצאותיה על־ידי גביית שכר־לימוד. עליה לממן את הוצאותיה במסגרת המיסוי הכ־ללי. השר שאל בקריאת־ביניים: מניין יבוא הכסף? הכסף יבוא מן המיסוי הכללי, שם מקור הכסף.

אני גם רוצה לומר בכנות, שכאיש אופוזיציה אינני חושב שאני חייב לבוא ולהצביע לפני שר החינוך או שר האוצר על מקורות מימון.

אני רוצה לקרוא בשם העקרון חזור וקרוא: חינוך חינם בכל השלבים, ביטול מוחלט של שכר־הלימוד.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

בבת־אחת?

שלום כהן:

כן, בבת־אחת, מה יש להיבהל? אני מבין אותך, אדוני השר, שאינך יכול לבוא לישיבת ממשלה ולדרוש לבצע זאת. אני כאיש אופוזיציה אומר שזהו הדבר שאליו אני חותר.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

גם אני חותר לכך.

שלום כהן:

עלין, כחבר ממשלה, מוטלת החובה לבצע זאת.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

ההבדל ביננו שאתה חותר ומדבר, ואני חותר ועושה.

שלום כהן:

אילו היית מבצע זאת, היית מבשר לנו שבשנה הבאה יבוטל שכר־הלימוד. אינני מזלזל בדברים שעשית, אינני מזלזל במה שעושה המדינה. אבל עדיין קיים פער בין מה שעושה המדינה לבין מה שאני חותר לקראתו. אני מציב יעדים, תפקידי להציב את היעדים, וממך כשר החינוך יש לצפות להרבה יותר מעשים בשטח זה, ואולי אפילו להכרזות ראשונות בכיוון זה. לא שמעתי היום שצריך לבטל את שכר־הלימוד, אם כי קשה למ־דינה לעשות זאת היום. לא שמעתי דברים כאלה. יכול להיות שזו משאלת לבך, אשמה אם כך הוא הדבר.

עדיאל אמוראי (המערך, עבודה—מפ"ם):

אתה גם בעד העלאת מסים?

שלום כהן:

אני בעד מערכת מיסוי שונה לחלוטין מזו הקיימת היום. אני משוכנע שזו תהיה מערכת מיסוי שתוכל להלום את צרכי החינוך. אני בעד קיום הוגן לכל אזרח עובד במדינה, וגם למוגבל בעבודתו, אבל קיום זה עדיין משאיר די משאבים כדי לממן את כל הצרכים. אני חושב שצורך חיוני הוא למדינה בת זמננו לספק חינוך חינם בכל השלבים לכל מי שמוכשר לכך.

משפט אחד לסיכום בעניין הרכב הלומדים במוס־דות לחינוך גבוה. בחינוך הגבוה יש היום מכשלה כספית מסויימת, אם גם לא מוחלטת. אבל לפני שמגיעים לאוניברסיטה קיימים מכשולים, קיימים מחסומים, קיים ניפוי שהופך את הרכב התלמידים בבתי־ספר אלה לגרוטסקי. אינני מדבר על המוצא העדתי, אני מדבר על המוצא המעמדי. כיום האוניברסיטאות הן כמעט מסגרות אקסקלוסיביות לסוג מסויים של אוכלוסיה, והסוג הזה כמעט איננו כולל מעמד מסויים, שבמידה מסויימת חופף גם מוצא מסויים.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת אביזוהר.

מאיר אביזוהר:

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. בפרלמנט הבריטי קיים נוהג, שכאשר חבר פרלמנט מעורב בעניין מסויים — הוא מכריז על כך. בפרלמנט הבריטי יש חברים שמייצגים אינטרסים ציבוריים, חברות, ואפילו מקבלים שכר בשביל זה, זה נחשב לגיטימי, אבל בתנאי אחד — שכאשר מגיעים לדיון בעניין שהם מעורבים בו הם מכריזים: "I declare an interest". אני חייב להכ־ריז שאני איש אוניברסיטת תל־אביב. לא התכוונתי לדבר עליה, אבל לא יכולתי לשבת בשקט ולא להגיב על הערות שנשמעו כאן מפי חברי כנסת כלפי אוני־ברסיטת תל־אביב.

חבר־הכנסת פרוש הטיף פרישות לפרופסורים במ־דינת ישראל. ובכן, יש מקצועות שבהם יש השפעה של הרמה הבין־לאומית. האקדמיה כיום היא קהיליה בין־לאומית, והפער בין פרופסורים בישראל לפרופסו־רים בעולם הוא בכל זאת גדול הרבה יותר מאשר הפער בין טייסים, בין רבי־חובלים, או בכל אותם מקצועות שהמציאות הבין־לאומית כופה בהם רמת שכר שאולי לא נראית לחלק מאתנו, אבל היא חלק מעובדות הח־יים. לא מדובר על כך שאם לא תינתן משכורת גבוהה לפרופסורים בירושלים ובתל־אביב הם יהגרו מן הארץ. לא מדובר על drain brain, כמו באנגליה ובארצות אחרות, כשארצות־הברית מושכת אליה את מיטב המו־חות. זה עלול להיות גם אצלנו במידה מסויימת אבל הרבה פחות. מדובר בעיקר בדור העתיד של המורים באוניברסיטאות.

לצערנו, האוניברסיטאות בארץ עדיין אינן מכשירות את רוב הדוקטורנטים שלהן, דוקטורנטים נוסעים לחוץ־לארץ ונשארים שם כל עוד לא מציעים להם תנאים המתקבלים על דעתם. זוהי עובדה. זוהי עובדה מצערת,

זוהי עובדה שמפלה לרעה את אלה שמתחנכים בארץ, אבל זוהי עובדה. האוניברסיטאות בארץ צריכות להתחשב בזה אם הן רוצות להשיג רמה. שלא לדבר על הצורך להביא מומחים מחוץ־לארץ, על אקדמאים עולים, על קליטת פרופסורים מארצות הרווחה. חלק ניכר מן הבחורים והבחורות שלנו שהולכים להשתלם בחוץ־לארץ לא יחזרו אם לא יהיה מינימום של דרגת שכר. אני חושב על כן שבנושא זה אנחנו נמצאים במינימום שמאפשר לקיים את הרמה הנדרשת באוניברסיטאות שלנו.

בעיני חברת־הכנסת חייקה גרוסמן לא מצאו חן רצפות השיש, הן מהודרות מדי. בעיני מאוד לא מוצא חן קמפוס תל־אביב. יש בניינים לא פונקציונליים, לא כך צריך לבנות אוניברסיטה. אבל לא הכנסת ולא משרד החינוך, וגם לא הקיבוץ הארצי, לא יכולים לממן הקמת קמפוס. מממנים תורמים, והתורמים רוצים בניין שנקרא על שמם. זוהי עובדה. זוהי עובדה מצערת, שבחשבון ארוך היא מקשה ותקשה, אבל לבוא למוסד שנאבק על האפשרות למלא את הפונקציות שלו ולדבר על רצפות שיש, זה לא לעניין.

דיברו על התרחבות מופרזת, כאילו מולידים חוגים לבקרים. ובכן, אוניברסיטת תל־אביב נישאה על גל הביקוש להשכלה גבוהה של האוכלוסיה במרכז הארץ. אינני יודע אם זה יותר כלכלי שסטודנטים יסעו לירושלים, לחיפה, לבאר־שבע. אתם יודעים שחלק ניכר מן הסטודנטים בירושלים הם תל־אביביים. האוניברסיטה התל־אביבית גדלה מעבר למה שרצתה תחת לחץ תביעות החברה והאוכלוסיה. הפקולטה שאני נמצא בה דחתה 75% מן הסטודנטים שפנו ורצו להתקבל. פנו אלינו השנה 2,000, אנחנו מקבלים רק 500 סטודנטים. איפה ההתרחבות? אוניברסיטת תל־אביב נאבקת שנים מספר על קונסולידציה, על גיבוש והעמקה. התיאור שניתן כאן היה פשוט לקוי באי־ידיעה.

יש ביזבוז באוניברסיטאות? בוודאי שיש. יש על מה למתוח ביקורת? בוודאי שיש. צריך לזכור שהאוניברסיטה נאבקת עם מחלקותיה. לחופש האקדמי יש כמה וכמה פנים. האוניברסיטה שלנו נאבקת קשה, ואני בטוח שכך נאבקות כל האוניברסיטאות, על יעילות ורציונליזציה, יש מאבק מתמיד בין הוצאות שוטפות ובין פיתוח. אלו הן הבעיות. מי צריך לפתור אותן? בוודאי שהאוניברסיטה צריכה לחפש פתרונות, היא מחפשת פתרונות. אבל גם הסטודנטים, גם בנושא שכר־הלימוד.

אחת מן השתיים, אם שכר־הלימוד הוא סמלי, מוטב שלא ישלמו; אם שכר־הלימוד הוא סכום ניכר, ואני אינני מוזל ב־40 או 50 מיליון לירות, אני חושב שבמציאות הכלכלית, ובסדר העדיפויות בתחום החינוך ובתחומים אחרים, הסטודנטים בארץ צריכים להשתתף בחלק גדול יותר. זה בהחלט יכול להיות חלק מפתרון הבעיה של מימון ההשכלה הגבוהה במדינת ישראל. אינני מקבל את האוטופיה, שבמציאות של מדינת ישראל כיום אפשר להציע לימוד חינם באוניברסיטאות ועוד פנסיון לסטודנטים. במציאות הישראלית מגוחך לדבר על זה.

הבעיה של הסטודנט הישראלי היא אחרת, לאו דווקא שכר־הלימוד. הסטודנט הישראלי מגיע ללימודים אוניברסיטאיים בגיל גבוה יותר מאשר סטודנטים בחוץ־לארץ, הוא בא ללימודים אחרי הצבא, בחברה שבה הנישואין מוקדמים למדי הוא נכנס לעול משפחה, הוא עובד, הלימודים שלו מתמשכים יותר שנים. לא די להציע כאן להעתיק לחברה הישראלית דפוסים מארצות אחרות ולהתקנא בהסדרים להשכלה גבוהה הנהוגים שם. ואני חושב שזה עיוות הבעיה הסוציאלית אם מטיפים להעמיד את הלימודים באוניברסיטאות במקום גבוה יותר בסולם העדיפויות. כמובן, יש חברי כנסת שיש להם פתרון לכל, שני פתרונות גדולים. הם יעשו שלום עם מצרים ולא יהיו לנו הוצאות בטחון. אבל יש מי שרואה את ההוצאה הבטחונית הגבוהה כנתון. הפתרון השני: יש לערוך רפורמה במיסוי, יש לגבות יותר מס הכנסה ממי שיש לו. האומנם? מי קבע את התקציב? הכנסת הזאת קבעה את התקציב. היא לא בנתה חבית ללא קרקעית.

אודי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):
אתה חושב שמישהו שואל את הכנסת?

מאיר אביזוהר:
כאשר אנחנו נמצאים במציאות של אינפלציה והבנים שלנו משלמים את התייקרות הדירות בגלל עודף ביקוש, כאשר הממשלה רוצה להדפיס יותר כסף — הכנסת הזאת צריכה להיות השומר על כך שהממשלה לא תדפיס יותר כסף. קל מאוד לשר החינוך להיות פופולרי. בבקשה, במקום 650 מיליון לירות הדפסת כסף לשנה, כפי שמדפיסים בשנתיים האחרונות — ידפיסו 750 מיליון לירות ויתנו לימוד חינם ואף פנסיון לסטודנטים. הבעיה העומדת, אם עובדים פחות או יותר במסגרת משקית נתונה, היא: מהן הקדימויות?

אני טוען, לא שכר־הלימוד מפריע לבני השכבות מעוטות ההכנסה להגיע אל האוניברסיטה. הבחורים, אשר תובעי פתרון הבעיה הסוציאלית מדברים בשמם, לא ישלמו שכר־לימוד, יותר מזה — יקבלו מילגות. לא שכר־הלימוד יעכב את הילדים מבית־שאן, קריית־שמונה ומשכנות העוני. אם הם לא יגיעו לאוניברסיטאות הרי זה בגלל שלבי החינוך הנמוכים יותר, שלא הכינו אותם לקראת האוניברסיטאות. אם חסרים עוד 20—30 מיליון שהסטודנטים יכולים לשלם אותם, פירושו של דבר שניתן לשריין לתקציב החינוך בגיל 4 את 20—30 המיליון הללו. בגיל זה נרכשים הכישורים האינטלקטואלים הקובעים אם הילד הזה, מסביבה בעלת מושגים ומנטליות שאינם תואמים את הטכניקה המערבית, יגיע לאוניברסיטה או לא. זה ייקבע בגיל 4 ובבית־ספר היסודי. זו הבעיה הסוציאלית של החינוך הגבוה.

אדוני היושב־ראש, אינני יכול לסיים את דברי בלי למחות על הדרך שבה נתגלגל הדיון על הנושא הזה למה שנתגלגל. חברי כנסת ביקשו להעלות הצעה דחופה לסדר־היום בשבוע שעבר. איש לא אמר שאין מקום לדיון; הראיה — הדיון מתקיים. איש לא יכול היה לגיד שהדיון השבוע מתאים יותר מאשר בשבוע שעבר. הוא נדחה לשעה פחות מתאימה. אלא מה? לממשלה לא היה נוח, הממשלה היתה צד בסיכסוך. הממשלה, כאשר היא צד בסיכסוך, מנסה לכפות על הכנסת לדון בנושא בעיתוי הנוח לה. לגופו של עניין אני אתך, שר החינוך, אני חושב שלסטודנטים לא היה case לשבות. הם קיימו שביתה של כמה ימים לפני סוף השנה, כאשר מתכוננים לבחינות. לא קרה שום אסון. לגבי הממשלה

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (דיון) (אביזוהר, רוזן, אלון, רזיאל־נאור); (תשובת שר החינוך והתרבות) (רוזן, אלון, אבנרי) —

— ניחא, הממשלה רוצה להקל על עצמה, על־ידי דחיית הדיון בכנסת, את המשא־ומתן עם הסטודנטים. אבל נשיאות הכנסת איננה סניף של הממשלה. מה ה"טריק" הזה? זה תקדים מאוד מסוכן שהממשלה, כאשר לא נוח לה שחברי כנסת יפתחו בדיון, באה ומוסדת הודעה. אולם במקרה שלפנינו חברי הכנסת הקדימו את הממשלה. זו היתה יוזמה של הכנסת. בצורה כזאת מכפיפים את קומת הכנסת ומורידים את ערכה. יש סעיף בתקנון, ויושב־ראש הכנסת יודע אותו, אשר לפיו אפשר למזג הצעות. המציעים דרשו הצעה דחופה לסדר־היום ונשיאות הכנסת הציעה צורה של דיון ממוזג עם היזמה הממשלתית.

שר החינוך היה מוכן לבוא בשבוע שעבר למסור הודעה, בתנאי שלא יתקיים דיון. חברי הכנסת הקדימו ביוזמתם את הממשלה, אך הממשלה חיפשה דרך שבה היא תופיע מעל במת הכנסת וחברי הכנסת לא יופיעו. ראיתי חובה לומר דברים אלה.

היו"ר ש. רוזן:

אני רוצה להשיב לך במה שנוגע לנשיאות הכנסת, לא במה שנוגע לממשלה.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

הממשלה היתה מוכנה להופיע.

היו"ר ש. רוזן:

הנשיאות של הכנסת לא החליטה בשום שלב של הדיון לתת דחיפות להצעות האלה. אם הנשיאות לא החליטה בשום שלב על מתן דחיפות, הרי היתה זו יוזמתה של הממשלה. לחברי הכנסת היתה אפשרות ביום רביעי להביא את ההצעות באופן רגיל והיו חייבים לענות עליהן. אחר כך נגמר המשא־ומתן בין הממשלה לבין הסיעות כפי שנגמר. אני רוצה לקבוע שהנשיאות לא החליטה לתת דחיפות להצעות האלה.

אסתר רזיאל־נאור (גח"ל):

מדוע הנשיאות לא החליטה לתת דחיפות?

היו"ר ש. רוזן:

ביום שלישי החליטה לדחות. ביום רביעי היא לא דנה על נושא זה ולא החליטה, משום שהיתה הודעת הממשלה.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

האם מכירים בכל הצעה דחופה?

מאיר אביזוהר:

כבוד השר, זה עניין בינינו, חברי הכנסת.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

אינני מוותר על זכותי כחבר הכנסת.

מאיר אביזוהר:

אני רואה תקדים מסוכן לא רק בדרך שבה הממשלה קברה את היזמה הפרלמנטרית אלא אני רואה עירבוב תחומים בהפיכת הצעה דחופה להצעה רגילה לסדר־היום. אם דיון בעיצומו של המשבר אינו דחוף, מה דחוף?

2. תשובת שר החינוך והתרבות

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לשר־החינוך־והתרבות מר יגאל אלון, לתשובה.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. אתחיל בסוגיה הפרלמנטרית אשר עורר חבר־הכנסת אביזוהר בסיום דבריו ואשר עוד מישהו מחברי הכנסת הזכיר אותה — אינני זוכר את שמו, אבקש את סליחתו. לא בכדי ניתנה סמכות לנשיאות הכנסת לקבוע איזו הצעה דחופה ראויה לקבל מעמד של דחיפות ואיזו איננה ראויה. יש הצעות שמכירים בדחיפותן, יש הצעות שאין מכירים בדחיפותן. אני זוכר מנסיוני, גם כחבר כנסת מהשורה וגם כחבר ממשלה, שהיו הצעות שהכירו בדחיפותן בני־גוד לרצון הממשלה, לעתים בהשלמת הממשלה. אני שואל את חבר־הכנסת אביזוהר לאחר מעשה: מה היתה הדחיפות של שביתת הסטודנטים? כל שביתה אשר תפרוץ בארץ תקבל מעמד של דחיפות? כאשר היה לי יסוד להניח, בצדק, מיום ליום, במשך שלושה ימים שנתקיימה השביתה, כי נוצר בסיס לסיומה, לא המלצתי להכיר בדחיפות, ולא היו חייבים לקבל את דעתי. מכל מקום הייתי מוכן לבוא לדווח לכנסת על המתרחש, ואמרו לי שמגישי ההצעה מוותרים. אמרתי שלא אוכל לענות באותו היום, אלא רק לפתוח בדיון ולהשתתף בדיון, כי היה זה מחובתי לנהל משא־ומתן.

אין זה תקדים, הכל תלוי בטיב הבעיות שמעלים על סדר־היום. כשם שיש לעתים שאילתות לא רלבנטיות, לעתים יש גם שימוש מוגזם באפשרות של הגשת הצעה דחופה לסדר־היום, משום שהצעה שהוכחה כדחופה אינה יורדת ממיכסת ההצעות לסדר־היום. יש מאבק בין הסדר הטוב לבין הדחיפות הממשית.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

כבוד השר, מדוע דחוף יותר שכבוד השר ימסור הודעה מאשר חבר כנסת יעלה הצעה?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

אחרי שנסתיימה השביתה...

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

לא היום, ביום רביעי.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

היא כבר נסתיימה. היה ברור לי שהיא מסתיימת. קיימתי מגעים כל הזמן. אינני סבור שיש לראות בכך תקדים ופגיעה בפרלמנטריסם. עוד יהיו דברים, עוד תהיינה הצעות דחופות שיכירו בדחיפותן ותהיינה הצעות שלא יכירו בדחיפותן.

אעבור למלים מספר על השביתה, ולהעדות של חברי־הכנסת כץ, אבנרי, כהן, לבנבראון, מיקונים, וכל אחד מהם יסלח לי על החברותה הזאת. מעולם לא גרסתי שאסור לסטודנטים לשבות כאשר הם רואים את האינטרסים שלהם עשוקים, או נפגעים ליתר דיוק. אבל תסכימו אתי שיש איזה שהוא נוהל גם בהכרזת שביתה, אפילו כאשר היא צודקת. כאשר פועלים שובתים על ענייני שכר ותנאים סוציאליים, בכל זאת —

ט' סיון תשל"ב (22 מאי 1972)

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (תשובת שר החינוך והתרבות) (אלון, אבנרי) —

לא רק על־פי חוק, גם על־פי מה שהיה מקובל בהס־כמי העבודה — הם נותנים התראה מראש. פעם היה שבוע, אחר כך עשרה ימים, היום שבועיים. אני לא אומר, לא שבוע ולא שבועיים — —

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

נתנו התראה של שבוע ימים. כבוד השר לא היה בארץ.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

לא נתנו התראה של שעה. בדקתי זאת. כאשר קראו בעתונות ושמעו ברדיו שהגעתי ביום שישי, השביתה היתה צריכה להיכנס ביום שני. לפי החלטה, בלי להודיע למשרד, פרצה השביתה. לא היה שום קושי לנשיאות הסטודנטים, שאני מקיים אתם משא־ומתן כל ימות השנה גם על עניינים אחרים, לא רק על סיכסוכים, אלא גם על הסדר בעיות של הסטודנטים עצמם, לא היה להם כל קושי לבקש פגישה. האומנם כל כך מוגזם לצ־פות שהם יבקשו פגישה כדי לברר את הטעון הבהרה ולשמור בידם את האופציה לשביתה לרגע שיתאכזבו? זה הכל.

אינני כועס על הסטודנטים. אני חושב זאת למעשה חפוז לבטל 40,000 סטודנטים מלימודיהם על־ידי הח־לטה שלא קדם לה נסיון להידברות, לא יותר, רק נסיון. הרי אין לי כוח לכפות עליהם את רצוני. וכאשר כתבים ופרשנים הביעו את דעתם שזה לא נורא וכי המשק לא ייהרס, ושהסטודנטים ישבתו כמה שהם רוצים, הגבתי ואמרתי: לא, אני מאוד רוצה לראות את הסטודנטים שבים ללימודיהם. זה לא עניין דפרטמנ־טלי. אני חושב זאת לרעת הסטודנטים ולרעת האוני־ברסיטאות. אין סיבה לשביתה, אמרתי, ומוטב שיחזרו ללימודים. פשוט צריך היה להרים שפופרת ולבקש ממנהל הלשכה לקבוע פגישה עם השר.

את ההסדר אתם לפני שנה וחצי בדבר מענק למעוטי הכנסה — אני עשיתי; את ההצעה של מענק של 105 לירות — אני הצעתי; למסור לסטודנטים את הסמכות הבלעדית לאשר מי זכאי למענק ומי הוא נזקק — אני הצעתי. תראו לי על עוד מגזר אחד מהמגזרים החברתיים־כלכליים במדינה שבו עוד ניתן לנזקק להח־ליט אם הוא נזקק. לא רציתי לעסוק ב־means test, לא רציתי לעסוק בבדיקות. אפילו אחוז מסויים יטעה ויבקש להעניק לו מענק בעוד שלא מגיע לו, מוטב לי כך מאשר לעסוק בבדיקת הכנסות של כל אחד. זו ההערכה הנגדית שקיבלתי מציבור הסטודנטים. מה יש, משום שהם צעירים הם לא צריכים להיות מבוגרים? הם כולם מעל גיל 23. אני זוכר את עצמי בגיל 23. מה אני מבקש מהם? האם אני רוצה לתפוס אותם? כל בקשתי היתה שלא להכריז על שביתת־פתע, ולפני שמוציאים כרוזי בלע לברר את העובדות. מתי התכחש משרד החינוך והתרבות? מתי התכחשתי אני?

זה דבר חמור. לא היה קורה שום אסון לחברי האופוזיציה אילו אמרו מלה כלפי הסטודנטים, באותה דרך ונוהג כפי שעשה חבר־הכנסת שוסטק. אין זו בושה להיות אופוזיציונר ולנהוג כך.

רצוני להעיר לחבר־הכנסת כץ: אינני יכול בכל זאת להשתחרר, כאשר אני מדבר עם חבר־הכנסת כץ, ושלא לזכור שעומד לפני מחנך, שלא לדבר על קשרים אישיים רחוקים יותר וחמים יותר. אני בטוח שכאשר הוא יערוך את כתביו, כדרך שנוהגים אנשי ציבור, הוא לא יפרסם את הקטע הזה ויוציא אותו מספרו, כי זה לא עולה בקנה אחד עם איש חינוך מובהק כמוהו. על מה הוא ביקר את שר החינוך? על זה שהוא מבצע כמה וכמה משימות בעת ובעונה אחת. לא. מערכת החינוך היא משימה אחת. היא מורכבת משורה של חטיבות למידה, זו מערכת של כלים שלובים המשפיעים זה על זה.

הכנסת החליטה בשעתה על מדיניות של אינטג־רציה. היא לא החליטה רק על רפורמה. היא החליטה גם על אינטגרציה. לאחר התייעצות עם מומחים, אני מגיע להכרה שכדי לקדם את האינטגרציה יש להרחיב ולהעמיק את החינוך בגיל הרך. אם מקנים חינוך בגיל הרך, יש בכך גם הכשרה לסטודנטים של העתיד ועל־ידי כך נבטיח ביתר הצלחה את האינטגרציה החברתית, כי נמנע פער התחלתי כבר בגיל הרך, בין אלה ששול־חים את הילדים לגנון ובין אלה שלא שולחים את היל־דים לגנון.

אם רוצים שההישגים הלימודיים יגיעו לרמה שמ־צפים מהם, מוכרחים להכשיר מורים מיוחדים, ומכאן באה האקדמיזציה של המורים. אם רוצים שהמורים יוכלו ללמד לפי צרכי שנות ה־70 ולא לפי העשור הקו־דם — שלא לדבר על לפני דור קודם — צריך לעדכן את תכניות הלימודים. אני מתאר לעצמי איזה נאום נזפני הייתי שומע מחבר־הכנסת כץ אילו התברר שתכניות הלימודים אינן מתעדכנות בקצב הדרוש. וכדי שרמת בית־הספר העל־יסודי תובטח, צריך להשקיע משהו בבית־ספר יסודי, אחרת בית־הספר היסודי יהיה לוקה בחסר. הוא הדין לגבי בית־הספר העל־יסודי, לרבות חטיבת־הביניים. אני חושב שמגיעה ההערכה לעובדי משרד החינוך, ונעזוב את שר החינוך, באילו מאמצים מבצעים את הרפורמה הזאת. ואז יש תקווה שיהיו לנו יותר סטודנטים. אלה הם כלים שלובים. אי־אפשר לדחות עניין מפני עניין. יש סדר עדיפויות פנימי. אין לזנוח אף חוליה, אין ללכת בדרך של "להרוג תורכי ולנוח", שר אחד יכריז על הרפורמה, השלישי והרביעי יחליטו על הגיל הרך, משום שהשני יצטרך לעסוק במשך שש או תשע שנים בביצוע הרפורמה. איזה דיבור זה?

מערכת החינוך, מהגנון ועד האוניברסיטה, היא מערכת אחת. זה שהיא מתחלקת בחלוקת־משנה לפי כושר הקליטה של התלמידים, שיטות הוראה, יכולת התפיסה שלהם — זה עניין אחר. לכן, אל תצטער כאיש חינוך — כאופוזיציונר אתה יכול להצטער — על כך שמשרד החינוך פועל בחזית רחבה. החזית רחבה ומש־לימה זו את זו תוך התייעצות עם מיטב הפדגוגים.

גם אני מצטער על כך שלא פונים יותר סטודנטים לענף ההוראה. זאת תוצאה של השנתיים האחרונות? השר זלמן ארן ז"ל לא טיפל בהשכלה גבוהה. אז פנו יותר סטודנטים למקצוע ההוראה? אז קיבל משרד החינוך יותר כוח־אדם צעיר לעבודה? מסופקני. עוד אוכיח פעם — אולי לא תוך כדי עבודתי — איזו תרומה למערכת החינוך היא העובדה שיש עכשיו הידוק קשר ופעולה יומיומיים בינינו ובין האוניברסיטאות, לרבות נושא הכשרת מורים, לרבות נושא אימוץ סמינרים, לרבות נושא העלאת מקצוע הוראה, ואני חושב שזה אחד הד־ברים החשובים ביותר בעיני האיש הצעיר שצריך לב־חור מקצוע — האקדמיזציה, העלאת השכר והעלאת

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (תשובת שר החינוך והתרבות) (אלון, ש. כהן, אבנרי) —

יוקרת מקצוע ההוראה. בלי אלה אבדנו. הראיה — עשרים השנים האחרונות.

רצוני להעיר לגבי ביטול שכר־לימוד. מי שחושב שעל־ידי הצהרה מעל במת הכנסת הוא פותר את הבעיה — יבושם לו. גם אני מאמין שיש לחתור לכך ששכר־הלימוד יבוטל מהגיל הרך ועד האוניברסיטה ועד בכלל. במה דברים אמורים? כאשר המשק יוכל לעמוד בכך, עם איזה שהוא לוח עדיפויות בביצוע. אין לי ספק שכאשר ישרור שלום בינינו ובין מדינות ערב ומדינת ישראל תפנה משאבים נוספים משטח הבטחון לחברה, נתקדם בצעדי ענק לקראת הגשמת חלום זה.

לפי שעה אין לנו מנוס מאשר להנהיג את המדיניות של חינוך חובה חינם בהדרגה, ומתן הקלות לשכבות מעוטות הכנסה בשביל אותן גילאים שאינם מכוסים על־ידי חוק חינוך חובה חינם. אדרבה, תבדקו פעם מה נעשה בכל המדינות בעולם, לרבות האירופיות, ותראו: אם הגענו כבר השנה, כלומר בשנת הלימודים הבאה, לכך שבארץ מבוצע הלכה למעשה, באחוזים גבוהים ביותר בעולם, חוק לימוד חובה חינם מגיל 5, מגן הילדים, עד גיל 15, כיתה ט', ובקדנציה הבאה החוק הזה יחול על כיתה י', היינו עד גיל 16 — זה כשלעצמו כבר הישג, זה מראה על התקדמות. אנחנו מתקדמים מדי שנה בשנה, ואני מזכיר לכנסת את הווי־כוח המר שהיה פה בדיון על התקציב של אשתקד, כאשר הועלו הצעות, כאשר הכנסת הצביעה בטעות על תקציב שלא כלל את ביצוע חוק חינוך חובה חינם בשביל אותה שנה. איזה מאבקים הייתי צריך לנהל בממשלה ובכנסת כדי להחזיר את הגזירה. חבר־הכנסת כץ היה אז יושב־ראש ועדת החינוך והתרבות, הוא זוכר זאת יפה.

אנחנו נגיע לזה בהדרגה. אבל בינתיים, בלי התפארויות של מודרניזציה, בנוסח של מלים יפות, בינתיים — עד שנצליח להגיע לחוק לימוד חובה חינם בכל הגילים — אנחנו פוטרים כליל משכר־לימוד, על־פי שיטת שכר־הלימוד המדורג, שכבות גדולות של האוכלוסיה. כל תושבי ערי הפיתוח פטורים משכר־לימוד עד כיתה י"ב ועד בכלל. הבאתי בדברי הפתיחה שלי מספרים, שרק 20% בכלל מגילאי 16—19 הוריהם משלמים שכר־לימוד; כל היתר — או שהם פטורים כליל או שהם פטורים חלקית, לפי הכנסת הוריהם בממוצע, לפי הכנסה לנפש, לא על־פי חישובי מס הכנסה. כלומר, גם אם למשפחה מרובת ילדים יש הכנסת גבוהה, אם הממוצע לנפש הוא נמוך — היא נהנית מן הפטור הזה, מלא או חלקי. האם אלה הם דברים של מה בכך?

הוא הדין במערכת מסועפת של עזרה לסטודנטים. אני מסכים עם כל אלה שאמרו שכדי שיהיו לנו סטודנטים, צריך בית־ספר טוב. חברת־הכנסת גרוסמן, שיש לה פתרונות קלים לכל הבעיות הקשות, כבר נתנה עצה איך להתגבר על זה. היא אומרת שבכלל לתעודת הבגרות אין כל חשיבות בקבלת סטודנטים. מצד אחד היא רוצה להגביל את מספר הסטודנטים ולתת עדיפות למעוטי הכנסה; מצד שני — בכלל לא צריך תעודת בגרות.

חברי הכנסת, אני מתברך בעובדה שמשרדנו, באופן חלקי גם בהשתתפות משרד הבטחון בעניין חיילים משוחררים, והאוניברסיטאות מקיימים מערכת מסועפת של קורסים קדם־אקדמיים להכשרת אנשים צעירים חסרי תעודות בגרות, בעלי משכל מתאים לכניסה לאוניברסיטה. לאחד קורס שנמשך כ־9 עד 10 חודשים, רובם המכריע עובר את סף האוניברסיטה. אני חושב שבכך אנחנו תורמים תרומה ישירה להעלאת אותן שכבות שהכל מדברים בשמן, ואני שמח לעשות בשמן. זה לא עניין של מה בכך. זה פטור משכר־לימוד. רבים נהנים גם מקיום, ובלבד שילמדו ויתכוננו להיכנס לאוניברסיטה.

שלום כהן:

כמה יש כאלה מדי שנה, אדוני השר?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

עכשיו, ברגע זה שאני מדבר, אני מניח שיש כ־2,000. אולי אני טועה במספר קטן. זה מספר גדול, אם מספר מקבלי תעודות הבגרות בישראל נע בין 10 ל־11 אלף, פחות מ־11,000, בשנה. אם אנחנו מקיימים עכשיו קורס ל־2,000 איש שאין להם תעודות בגרות, אבל יש להם רמת המשכל המתאימה, ומה שנחוץ זה רק להכשיר אותם לקראת האוניברסיטה, והנסיון מה־עוד אודיע באמת הודעה אישית. בדברי הפתיחה שלי את מפתן האוניברסיטה — זה דבר גדול.

אעבור עכשיו לעניין שכר־הלימוד. אולי לפני זה עוד אודיע באמת הודעה אישית. בדברי הפתיחה שלי נימקתי מדוע סברתי שאסור לי לקבוע עמדה בעניין הרכב שכר־הלימוד בבתי־הספר הגבוהים עד לאחר שאקבל את המלצות ועדת בר־ניב לעיון. הבאתי בעיקר את הנימוק המוסרי. אז מישהו כמובן יכול לראות בזה פחד. אני מתפלא על מי שאמר זאת, אבל נניח. אני הרי ידוע בין הפחדנים הגדולים פה. אולם יש לי נימוק נוסף. אני פשוט לא אוהב להרבות בנימוקים, אבל מכיוון שהעניין עלה, רמז על כך בעקיפין חבר־הכנסת אליעד, אומר: כאשר שר או משרד מבצע מדיניות או מודיע הודעה — היא בדרך כלל מחייבת את הממשלה. ומה לעשות? תקחו את ועדת בר־ניב, הופיעו שם מומחים של שני משרדים, מנהלים כלליים של שני משרדים. אחד מהם המנהל הכללי של משרד האוצר, אגב הציע הצעות חמורות הרבה יותר, ולא נאמרה על כך מלה לא מצד הסטודנטים ולא מצד חברי הכנסת, ולא הוצעו הצעות דחופות לסדר־היום, פשוט מפני שכנראה אז הסטודנטים היו עסוקים בעניין אחר. הסיטואציה לא חייבה אותה לעשות שביתה, השד יודע מאיזו סיבה.

(חבר־הכנסת ש. כהן קורא קריאת־ביניים)

אין שתי ממשלות. את החכמה הזאת תעזוב. אילו הופיע שר האוצר לפני ועדת בר־ניב, או אילו אני הופעתי לפני ועדת בר־ניב, או אילו הנהלות המשרדים היו מוסרות שם הודעה רשמית — היה נוצר מצב נפלא: שתי הודעות סותרות של אותה הממשלה, שני שרים עם הודעות סותרות, שני מנהלים כלליים עם הודעות סותרות, כאשר בסך־הכל אנחנו ביקשנו מוועדת בר־ניב והטלנו עליה ללמוד את העניין הזה בלא פניות ובלא דעות קדומות.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

המצב הזה כבר קיים לגבי תכנית־אלון אחרת.

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:

אם כן, חברי הכנסת, גם כדי שאוכל להישאר במצב של שר ללא דעה סופית, כדי לראות את המלצות

ועדת בר־ניב ולעיין בהן, וגם כדי שהודעתי לא תתפרש כהודעה רשמית של הממשלה, כשר הממשלה — חשב־תי שאינני צריך לגבש עמדה מראש ולא להופיע לפני הוועדה, וקיבלתי על כך את ברכתו של השופט בר־ניב. לעומת זאת אני חושב שהיינו עושים שגיאה, שגיאה לדיון תכליתי של הוועדה, אלמלא הופיע לפניה אלעד פלד. יש לנו צוות רציני מאוד — אני מאחל לכל מש־רדי הממשלה צוותות כאלה, צוות של תיכנון החינוך, ומנהל כללי שמשקיע מחשבה ועבודה רבה בנושא הזה. הם גיבשו לעצמם דעיונות, הם ידועים לי. דיברתי עליי־הם, כי חשבתי שהם אינם יכולים להופיע בכנסת, אני אעשה זאת בשמם. ויש להם דעות שראוי שוועדת בר־ניב תבחן אותן. מה הפחד שישמעו דעה? אז חבר־הכנסת מיקוניס יודע הכל. הוא יודע שאם כותבים בע־תונים — סימן שיש פעמונים; אם יש פעמונים — יש כנסיות. פעם הוא בבית־כנסת, פעם בכנסיות. עולם הדימויים שלו בכל פעם מפתיע אותי מחדש.

חברי הכנסת, צריך שוועדת בר־ניב תשמע את כל האפשרויות, ביניהן רעות, ביניהן טובות, ביניהן בינו־ניות. היא צריכה לשמוע את הסטודנטים. היא שמעה את הסטודנטים. וציבור הסטודנטים איננו מדבר שם בקול אחד. הופיעו הצעות שונות בוועדת בר־ניב מטעם ציבור הסטודנטים. הוא מזמין דוגמאות מארצות העולם, ביניהן ארצות מתקדמות מאוד. מה האסון? האם צריך להפריע לוועדת בר־ניב לעבוד? האם יכפו עליה דעות על־ידי לחץ, על־ידי אלימות, על־ידי שביתות? לא. הסטודנטים יכלו לבוא ולבקש פגישה נוספת עם השופט בר־ניב ולהגיד לו: אנחנו מתנגדים להצעת משרד החי־נוך. הם יכלו להגיד: אנחנו מקבלים את הצעת משרד האוצר. כנגד האוצר הם לא דיברו. אולי הם יקבלו את הצעת משרד האוצר. אני אמרתי להם בצחוק, והם קיבלו את זה בהומור טוב, כי אנחנו דווקא קיימנו מג־עים מאוד חבריים; אמרתי להם: יבוא יום ואתם עוד תתגעגעו להצעות של אלעד פלד. ואל תמהדו, חבר'ה, אתם עדיין אינכם יודעים אילו עמדות אתם נוקטים.

אני מציע לחבר־הכנסת אבנרי, שאצלו המיליונים כנראה מתגלגלים בקלות, לא לזלזל ב־40, 50, ועוד 20 מיליון לירות. צודק בזה חבר־הכנסת אביזוהר. אם זה שכר־לימוד סמלי — לכל הרוחות, לא צריך את זה בכלל. אבל הואיל ואין לנו אפשרות לפטור בבת־אחת את כל התלמידים בארץ, בכל השלבים, מכל שכר־לימוד, אנחנו עושים זאת, כפי שהסברתי, בהדרגה. אתה יודע מה הייתי יכול לעשות עכשיו ב־40 מיליון לירות במערכת החינוך הרגילה? הייתי הופך עולמות בנושא הטיפוח; בנושא קידום אותן קבוצות האוכלוסיה, שב־שמן כל אחד מתיימר לדבר. ב־10—20 מיליון לירות מה הייתי יכול לעשות בתנועות נוער, מה הייתי יכול לעשות בשכונות עוני, מה הייתי יכול לעשות בתחום הפעילות התרבותית בארץ! בשבילי 40 מיליון לירות זה הרבה כסף. אל תבחנו זאת לפי האחוז של שכר־הלימוד בהוצאות הכוללות. אדרבה, תבדקו מה ניתן לע־שות ביחידה של 10 מיליון לירות במערכת החינוך. אני יכול להוכיח, שניתן לעשות בה דברים גדולים. כמה בתי־ספר מחכים להפיכתם לבתי־ספר של יום לימודים ארוך? כל תמישה מיליון לירות נוספות הייתי יכול לעשות בהם דברים גדולים. לכן אל־נא תקלו ראש בכך.

אני דוחה את ההצעה לצמצם את הלימוד הגבוה. הצעה זו נרמזה על־ידי חברת־הכנסת גרוסמן וחברי כנסת אחרים. אינני מקבל הצעה זו. החברה הישראלית זקוקה למחנה גדול של משכילים, מלומדים וחוקרים על־מנת לקיים את האיכות הרוחנית, החברתית, המד־עית, הטכנולוגית והתרבותית. מי שחושב שעל־ידי צימ־צום האוניברסיטאות יקל על מעוטי ההכנסה — טועה טעות מרה. נצמצם את כושר הקליטה של האוניברסי־טאות, והאוניברסיטאות על־פי התירות האקדמית, שלא אוכל לפגוע בה ולא ארצה לפגוע בה, הן שתקבענה את מי לקבל ואת מי לא. ואז יתקבלו לפי קונקורסים ובחינות נוספות. מי ייפגע מכך? אלה שגודלם לא איפ־שר להם, בגלל התנאים והמסיבות, להגיע לאותם ציונים בבחינות הבגרות.

יש גם סכנה שנייה, שאלה שלא יתקבלו, ויוכלו לשלם כל סכום, יסעו לאיטליה, ארצות־הברית וברי־טניה, וילמדו שם. כמה מהם יחזרו, אינני יודע. איזו חכמה לאומית היא זאת?

מתוך שנתון של 65,000 בוגרים של כל חלקי האוכלוסיה מגיעים ל־י"ב כיתות ועד בכלל כ־21,000, שהם 35% מהשנתון. מתוכם 11,000 מקבלים תעודת בגרות, שהם 17% מהשנתון. מבין מקבלי תעודות הבגרות ממשיכים את לימודיהם באוניברסיטאות 80% תוך חמש שנים מיום סיום לימודיהם התיכוניים — ול־אחר השירות בצבא — ועוד 10%, והייתי רוצה שאחוז זה יגדל, ממשיכים בלימודים על־תיכוניים שאינם אק־דמיים. אין צורך בהרבה יותר אוניברסיטאות כדי לקלוט אוכלוסיה זו. ולפי תחזיות צוות תיכנון החינוך במשרדנו אין לצפות לגידול דרמטי במספר זה. אין צורך לצמצם את האוניברסיטאות. לתכנן — כן. לכוון — כן. לעשות שימוש יותר טוב במשאבים הקיימים, בלי לפגוע בחי־רות האקדמית — כן.

מותר היה גם לאופוזיציונרים לא רק לזכור מה שאמרו, אלא גם להגיב על מה שאמרתי. אחדים עשו זאת. אני הבאתי תכנית שלמה באיזו דרך להסדיר תיכנון החינוך. סיפרתי על מעשים שנעשו, ועל מעשים שעומדים להיעשות בשבוע הבא, ועל התנאים שאני מציג לאוניברסיטאות כדי לטפל בנושאים שמעסיקים את האוניברסיטאות עצמן מבחינה כספית. אני יכול להרגיע את חבר־הכנסת מיקוניס: כאשר אני אומר הקפאה, כוונתי שלא לחרוג ממדיניות השכר המאושרת.

אני מסכים עם ההערה של חבר־הכנסת גולדשמידט, שהיתה במקומה, כי אין ליצור מצב שאלה הנוהגים בזהירות נענשים, ואלה שעושים גרעונות באים על שכרם על־ידי כיסוי הגרעונות. אני מחפש דרכים על־מנת לעשות סדר אחת ולתמיד. יכול להיות שהמומ־חים שלנו טועים. אולי אתם למדתם כל השיטות. הו־איל ולא קבעתי דעה סופית בעניין תרשו לי לפקפק בכך.

אם היה מניע רציני כלשהו למומחים שלנו ברא־שותו של מנכ"ל המשרד להגיש את הצעתם, שכאמור היא עדיין איננה הצעת הממשלה, הרי זה דווקא המו־טיב הסוציאלי. אקרא לפניכם בקיצור נמרץ כמה מהס־עיפים שהדריכו אותם בעבודתם.

מנחם בגין (גח"ל):
לפני מי היתה ההצעה?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
לפני ועדת השופט בר־ניב. הצעה ככל ההצעות.

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (תשובת שר החינוך והתרבות) (בגין, אלון, לנדאו) —

מנחם בגין (גח"ל):
איזו ועדה היא זו?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
ועדה ציבורית שנתמנתה על־ידי הממשלה, הסטודנטים והאוניברסיטאות.

סעיף אחד שהדריך את המומחים שלנו הוא:

"שכר הלימוד הוא רק חלק מהוצאות הסטודנט בזמן לימודיו. כדי לאפשר הזדמנות שווה ללימודים גבוהים, בלא תלות במצבו הכלכלי של הסטודנט בזמן הלימודים, יש צורך במערכת שתסייע במימון הוצאות הקיום של סטודנטים".

"הכנסות הסטודנט בתקופת לימודיו הן נמוכות, ואילו לימודיו מקנים לו סיכוי להכנסות גבוהות. על כן צריך לאפשר לסטודנט לשלם חלק מהוצאות הלימוד לאחר סיום הלימודים בצורה של החזר הלוואות". כלומר אין להעמיס עליו נטל כספי כל עוד הוא לומד.

ובסעיף אחר נאמר:

"תינתן לסטודנטים אפשרות לקבל הלוואות הן לתשלום שכר־לימוד והן להוצאות הקיום".

כבר דיברו על כך חבר־הכנסת קרגמן וחבר־הכנסת אמוראי, בקריאת־ביניים, שבתנאים המוצעים האלה חלק גדול מההלוואה הוא מענק, כי הצמידות של ההלוואה למדד יוקר החיים לצדכן היא תמיד יותר נמוכה מהעלייה המקבילה בשכר. זו איננה הצמדה לדולר, אם כי גם הדולר...

חיים לנדאו (גח"ל):
זאת אמר חבר־הכנסת קרגמן?

שר־החינוך־והתרבות י. אלון:
זאת אמר מומחה של משרדנו. והנה אתה בא ואומר: אין פתרון פשוט אלא אם תחסל את שכר־הלימוד. אבל אז אתה נותן פרס לרבים, כאשר רק מעטים נזקקים לכך. כל תלמיד שיאמר שאין לו כסף יוכל להיות פטור מ־2,500 לירות, שצריך יהיה לשלמן. מתי? אחרי שיגמור את לימודיו. וביצד ישלם? הוא ישלם אחוז ידוע משכר־העבודה. ואם עברו שנים מספר ולא סיים לשלם, כי שכר־עבודתו נמוך — את היתר מוחקים.

כל זה כתוב בתעודה הזאת. אפשר לפסול אותה. אבל להציג אותה כתעודה אנטי־סוציאלית, זאת יכול לעשות רק אדם שאינו מכיר את הדברים, רק חבר כנסת שאינו עושה "עבודת־בית", שקורא עתון, קורא כדוז, ויש לו דעה.

יכולתי להביא דוגמאות מה מהווה שכר־הלימוד בהשוואה לכל הוצאה אחרת שמוציא סטודנט שגמר אוניברסיטה ויש לו תואר ב.א. או מ.א. או דוקטור; זה אפילו אינו מורגש בתקציבו. בכל אופן במשך שלוש או אדבע או חמש שנות לימוד הוא פטור מלדאוג לכסף לשכר לימוד. זה שום דבר בעיניכם? אתה כבר פתרת את כל הבעיות של כולם? הקפאת המצב הקיים תהרוס את אלה שאין להם הכנסה, כי אצלם בעיית הקיום לא פחות חשובה מבעיית שכר־הלימוד.

ככלות הכל, אינני יודע אם יעלו את שכר־הלימוד, ובכמה יעלו, ואם יעלו על־פי המלצת ועדת השופט אגרנט. בסופו של דבר אחרי העלאת שכר־הלימוד המדינה משקיעה בכל סטודנט את חלק הארי של הוצאות הלימוד הריאליות. כלומר, אני אמנם מסכים שהשכלה גבוהה אינה רק לתועלתו של הפרט הלומד. כמובן, הפרט הלומד ומסיים את לימודיו, לדעתי, רוכש לעצמו יתרון אדיר שהוא גם בעל משמעות כלכלית גדולה וישירה, ולא רק חברתית ויוקרתית. אבל אני גם יודע שקיום מערכת חינוך על־תיכונית גבוהה, אקדמית, מחזק את המדינה. זו תרומה גדולה לפיתוח החברתי שלנו, ולכן אני חושב שבצדק חייבת המדינה לשאת בעול גדול של מימון המוסדות להשכלה גבוהה, לרבות מימון חלק ניכר מההוצאות הישירות של עלות התלמיד בת־קופת לימודיו. זו רק שאלה של פרופורציה. לא יותר.

אולם איני חושב שזה מחנך להדגיל את הציבור דק ל־: הב, תן, רק תן. סוף סוף על חשבון מי אני נותן? האם אני נותן על חשבון ירושת סבי? לא, אנו גובים כסף מאזרחים וצריכים לחלק אותו לשירותים השונים בלוח עדיפויות מסויים.

עדיין לא קבעתי את עמדתי לעצם התכנית, אבל אני דוצה להבטיחכם נאמנה שהמוטיב העיקרי אשר הניע את מומחי המשרד שלנו בראשות המנהל הכללי היה המוטיב המוסרי והמוטיב הסוציאלי. אני חושב שעליית ערך העובד האקדמי המקצועי בחברה אינה מסבכת אותו בדבר שקשה לעמוד בו, אבל עד כאן נאלצתי להביא רק את דברי חברי, כי אינם יכולים להופיע לפניכם על הבמה.

להערות הביקורתיות של חבר־הכנסת שובל: אני חושב שאי־אפשר להאשים אותי בכך שאיני מזדהה עם חברי כשיש לנו כשלון. יש לנו הרבה כשלונות; יש לנו הרבה הישגים וכולנו גאים על הישגינו וכואבים בכשלונותינו. אמרתי בדברי, כאשר ציטטתי את מכתבו של האחראי על התקציב במשרד, כי הפיגור בטיפול בשאלות גים נבע משני גורמים: מצד אחד, הסטודנטים עצמם איחרו בהגשת השאלונים; מצד שני, אינני יודע אם אתם בקיאים בבעיות כוח־האדם כיום במשרדים, בייחוד כשהממונה על המדור הזה יצא לשליחות לחוץ־לארץ מטעם הסוכנות היהודית באמצע העבודה ונוצר איזה קושי. אבל אין כל ספק שאפילו בטלפון אפשר היה לגמור את זה, אפילו לא במשא־ומתן, אפילו בלי איום שביתה. לכן הדבר מכאיב לי. גם אני עשיתי פעם שביתות.

הטון של הערתי הבאה אולי לא יהיה חריף, כי אני משתדל לא לצאת מכלי, אבל תכנה חריף מאוד. אני מתייחס לדברים הקשים שהשמיעו כאן חברי־הכנסת פרוש וורדיגר על האוניברסיטאות. כמובן, יש לבקר גם אותן, ואני גם ביקרתי אותן בדברי. אולם להציג את האוניברסיטאות בישראל כמרכז של חינוך אנטי־לאומי, של כפירה, של סמים, של סטיות חברתיות — אינני מסכים. זאת לא אמת. סטיות יש בכל שכבות האוכלוסיה, לרבות סטיות מאותן סטיות שרמזו עליהן שני חברי הכנסת הנכבדים. לעולם לא אומר כי משום שפלוני, שהוא שומר מצוות, נתפס בהברחת שעונים, כל שומר מצוות הוא מבריח לעילא.

יש תופעות מדאיגות בחלקים שונים של החברה, אבל לעשות הכללה כזאת על ציבור המורים והחוקרים שלנו ועל ציבור הסטודנטים הזה — אינני מסכים. זאת לא אמת, ואני מצטער מאוד שדברים באלה הושמעו כאן מעל במת הכנסת על ציבור כה חשוב, שהוא הרוב

המכריע של המלומדים שלנו ושהוא דור צעיר המכשיר עצמו בעבודה לא קלה ובחלקו הגדול גם נאלץ לעבוד כדי להשתכר, וזאת בגלל כמה וכמה יוצאי דופן או קבוצות לא גדולות של צעקנים המשמיעות דעות שאינן מקובלות עלינו — לא רק על חבר־הכנסת פרוש אלא גם עלי אינן מקובלות. ואם באוניברסיטה זאת מצליחה סיעה זו או זו, שאינה מקובלת על חבר־הכנסת פרוש, חלילה לו לעשות הכללות. מותר לסטודנטים לבחור במי שהם רוצים. סופם שיחכימו ויבחרו במי שצריך לבחור. אולם אני מסתייג במלוא החומרה מהדברים שהושמעו כאן בהכללה כזאת על המוסדות להשכלה גבוהה, על הסגל האקדמי ועל הסטודנטים שלנו.

בסיום אני רוצה לומר, חברי הכנסת, כי אין להצטער שקיימנו את הדיון. בכל זאת אני חושב שעידכנתי אתכם במידע חשוב למדי בנושא מרכזי בחיינו. אני חוזר ואומר את אשר אמרתי גם בדברי הפתיחה: אעדכן את ועדת הכספים ואת ועדת החינוך והתרבות בכל השינויים השוטפים שיהיו בצורת העזרה אשר נגיש לאוניברסיטאות, אם נוכל להגיש, ואני מקווה שמה שנוכל — נעשה. כמו כן הבטחתי לבית, ביומתי, שכאשר תסיים ועדת בר־גיב את עבודתה ותגיש את המלצותיה ולממשלה תהיה דעה מגובשת בלשהי, הרי בטרם ייכנסו ההמלצות לתוקף יוגשו למליאת הבית לאישור סופי. מכאן שעוד תהיה לנו הזדמנות לקיים דיון רציני, מעשי, על המלצות קיימות ולא על הצעות שהוגשו לעיונם של חברי ועדה, שלנגד עיניהם צריכות לעמוד כל ההצעות בין שהן מוצאות חן בעינינו ובין שלאו.

3. סיכום הדיון

היו"ר ש. רוזן:

ניגש להצבעה על הצעות סיכום. אבקש את חבר־הכנסת אמודאי להביא את הצעת הסיכום בשם הסיעות: המערך (עבודה—מפ"ם), מפד"ל, המפלגה הליברלית העצמאית, קידמה ופיתוח, שיתוף ואחווה.

עדיאל אמודאי (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. להלן הצעת סיכום של הסיעות: המערך (עבודה—מפ"ם), מפד"ל, המפלגה הליברלית העצמאית, קידמה ופיתוח, שיתוף ואחווה:

הכנסת רושמת לפניה את הודעת שר־החינוך־והתרבות מר יגאל אלון על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים, שנמסרה לכנסת היום, ט' בסיון תשל"ב — 22 במאי 1972.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת אברהם כץ שיביא הצעת הסיכום בשם הסיעות: גח"ל, הרשימה הממלכתית, המרכז החפשי.

אברהם כץ (גח"ל):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. הצעת הסיכום בשם הסיעות: גח"ל, הרשימה הממלכתית, המרכז החפשי, היא כלהלן:

א. הכנסת מביעה דאגה עמוקה נוכח המשבר התקציבי החמור המאיים על המוסדות להשכלה גבוהה בארץ.

ב. הכנסת קוראת לממשלה לגלות ערנות באשר לחלקה באחריות לעתידה של ההשכלה הגבוהה בארץ.

ג. הכנסת קוראת למוסדות להשכלה גבוהה ומחקר לפעול במסגרת תקציב מאוזן ותוך מאמץ לחסכון מירבי.

ד. הכנסת מחייבת את דירוגו של שכר הלימוד באוניברסיטאות לפי קריטריונים שייקבעו במשא־ומתן בין הממשלה, המוסדות האוניברסיטאיים והתאחדות הסטודנטים ובהתחשב בצרכיה של מדינת ישראל.

ה. הכנסת מחייבת הקמת ועדה פרלמנטרית לקביעת עקרונות המדיניות להפעלתם ופיתוחם של המוסדות להשכלה גבוהה ומחקר תוך שמירה קפדנית על החופש האקדמי.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת פרוש, שיביא הצעת סיכום בשם סיעת אגודת ישראל.

מנחם פרוש (אגודת ישראל):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. הצעת סיכום מטעם סיעת אגודת ישראל לדיון על הודעת שר החינוך והתרבות על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים:

1. הכנסת רואה בחומרה רבה את ניפוח תקציבי האוניברסיטאות, הנגרם בעיקר על־ידי הטבות שכר החורגות מעבר לכל המקובל במשק המדינה וגורמות להשלכות שליליות על המשק. הכנסת תובעת מן הממשלה לדאוג לריסון ההוצאות המופרזות של האוניברסיטאות.

2. הכנסת מביעה את צערה על ההפליה בין אזרח לאזרח, שבאה לידי ביטוי בהקצבות הזעומות שנותנת הממשלה לישיבות שבהן משתלמים התלמידים לרבנות, לדיינות ולתפקידים רוחניים אחרים, לעומת ההקצבות שנותנת הממשלה לאוניברסיטאות ולשאר המוסדות להשכלה גבוהה.

הכנסת קוראת לממשלה לתקן מעוות זה ולהקציב לכל תלמיד ישיבה לפחות אותו סכום שמוקצב לסטודנט למדעי הרוח.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת לבנבראון, שיביא הצעת סיכום בשם סיעת הרשימה הקומוניסטית החדשה.

אברהם לבנבראון (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. הצעת סיעת רק"ח לסיכום הדיון על הודעת שר החינוך והתרבות על שביתת הסטודנטים והמצב הכספי באוניברסיטאות:

1. הכנסת דוחה את הצעת משרד החינוך להעלות את שכר־הלימוד באוניברסיטאות ל־2,500 לירות.

2. הכנסת קובעת שסטודנטים בני משפחות מעוטות היכולת יפוטרו מתשלום שכר־לימוד.

3. הכנסת קובעת שעל הממשלה להגדיל את השתתפותה בתקציבי האוניברסיטאות, ובמיוחד של אוניברסיטת תל־אביב כדי שתוכל להמשיך להתקיים.

— הודעת הממשלה על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים (סיכום הדיון) (רוזן, מיקוניס) —

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת אבנרי, שיביא הצעת סיכום בשם סיעת העולם הזה—כוח חדש.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. אני מציע את הסיכום הבא:

1. הכנסת מחליטה שיש להנהיג במדינת ישראל חינוך חינם בכל השלבים, מגן הילדים ועד לגמר החינוך האוניברסיטאי.

2. הכנסת מטילה על שר החינוך והתרבות לאחוז באמצעים הדרושים כדי להנהיג — החל משנת הלימודים הקרובה — חינוך חינם באוניברסיטאות.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת מיקוניס, שיביא הצעת סיכום בשם סיעת מק"י.

שמואל מיקוניס (מק"י):

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. הצעת סיכום לדיון על המצב הכספי של האוניברסיטאות ושביתת הסטודנטים, מטעם סיעת מק"י:

א. הכנסת קובעת כי שביתת הסטודנטים היתה תגובה ספונטנית ומוצדקת נוכח תיכנון הגזירה של העלאת שכר־הלימוד ל־2,500 לירות בשנה ונוכח המחדלים בהבטחת הסטיפנדיות בסך 105 לירות לחלק מסויים של סטודנטים נצרכים.

ב. הכנסת מביעה את התנגדותה להעלאת שכר־הלימוד באוניברסיטאות ותובעת לקבוע דירוג בשכר־הלימוד הקיים על־פי קריטריונים של צדק סוציאלי, תוך השארת מוסד הסטיפנדיה לסטודנטים נצרכים.

ג. הכנסת תובעת מן הממשלה לפתור באופן חיובי את בעיית הגרעון הקטן יותר באוניברסיטת ירושלים ואת הגרעון הגדול יותר של אוניברסיטת תל־אביב, תוך גילוי רצון טוב לסייע לאוניברסיטאות אלה בהסדרת ענייניהן המינהליים, והמינהליים בלבד.

ד. הכנסת קובעת כי בעידן המדע והטכנולוגיה המתקדמים ביותר יש להבטיח חינוך חינם בכל מוסדות ההשכלה של המדינה, תוך הגדלת חלקו של החינוך ב"עוגה הלאומית" על־ידי הטלת מסי־יתר וגביית מסי־אמת מאלפי המיליונרים הישראלים וחברות ההון, המתעשרים מדי יום ביומו על חשבון ניצול העמלים ומדיניות עידוד ההון של הממשלה.

היו"ר ש. רוזן:

חברי הכנסת, אנו ניגשים להצבעה.

ה צ ב ע ה

הצעת הסיכום שהובאה על־ידי חבר־הכנסת ש. מיקוניס לא נתקבלה.

הצעת הסיכום שהובאה על־ידי חבר־הכנסת א. אבנרי לא נתקבלה.

הצעת הסיכום שהובאה על־ידי חבר־הכנסת א. לבנבראון לא נתקבלה.

הצעת הסיכום שהובאה על־ידי חבר־הכנסת מ. פרוש לא נתקבלה.

הצעת הסיכום שהובאה על־ידי חבר־הכנסת א. כץ לא נתקבלה.

הצעת הסיכום שהובאה על־ידי חבר־הכנסת ע. אמוראי נתקבלה.

היו"ר ש. רוזן:

חברי הכנסת, הישיבה הבאה מחר, בשעה 15.00. ישיבה זו נעולה.

הישיבה ננעלה בשעה 21.06.